

KÖBLÖS JÓZSEF

„Keservesen panaszkodni kényszerítettünk...”

(A pápai reformátusok küzdelmei a szabad vallásgyakorlatért a XVIII. század elején)

HÁBORÚT TOLLAL IS LEHET VÍVNI, nemcsak karddal. Nemrég jelentettük meg annak a hivatalos levelezésnek a fellelhető dokumentumait, amelyek a pápai református egyház XVIII. század eleji kétségbeesett küzdelmét örökítik meg vallásgyakorlatuk szabadságának biztosítása érdekében.¹ Ennek nyomon követése közben — ismervén az országos helyzetet, a levelezés hátterét — pillanatnyi kétségünk sem lehetett afelől, mi lesz ennek a küzdelemnek a kimenetele. Mégis, miközben olvassuk a „keserves panaszkodást”², és mögötte meglátjuk a katolikus földesúr és a különféle kormányhatóságok indokaival szemben gondosan megfogalmazott ellenérveket is, szinte megelevenednek a sorok, átüt rajtuk a törvények szövegének értelmezésével bajlódók, a kérvények szövegének fogalmazását készítő kűszködése, és mi is újraéljük velük együtt azt a kételyekkel vegyes reménykedést, ami éltette őket munkájuk során ebben az akkor még egyáltalán nem lezárult küzdelemben.

Kik voltak ennek a tollal vívott háborúnak az eklézsia képviselőiben felépő tollforgatói? Milyen források, segédeszközök alapján állították össze érvrendszerüket? Hogyan született meg a kérvények végső, letisztázott szövegében kifejtett logikus érvrendszer? Röviden ezekre a kérdésekre próbálnak választ adni az alábbi sorok.

Ami az első kérdést illeti, viszonylag tömör válasz adható rá, hiszen a szakirodalom röviden érintette már ezt a témakört. A Pápán lakó nagyszámú nemességnek volt egy módosabb, szűk felső rétege. Ezeket rokoni kapcsolatok sűrű szövedéke fűzte számos dunántúli református kis- vagy középnemesi családhoz. Javarészt a **Chernel – Kenessey – Eőry Szabó – Torkos –**

¹ KÖBLÖS 2005.

² A címben is olvasható kifejezéssel kezdik egyik felségfolyamodványukat a pápai vitézek. 1719. január eleje. KÖBLÖS 2005. 39.

Csuzi Cseh – Sándor – Pázmándy – Pálffy – Eőry rokonsági hálózathoz, illetve ennek holdudvarából kerültek ki azok a jogot végzett, vagy legalábbis jó jogi érzékkel rendelkező személyek, akik magukra vállalták a pápai, sőt az egész dunántúli reformátusság ügyeinek képviselését.

Az 1710-es évektől kezdve ennek a csoportnak legmarkánsabb alakja **Kenessey István** volt. Minthogy tanulmányunknak is egyik központi személyisége, nézzük röviden életrajzát!

1677-ben született módosabb kisbirtokos nemesi családban. Thury Etele szerint „a nemes ifjak példája szerint a jogtudományokat tanulta”³, ami későbbi tevékenysége alapján valóban valószínűsíthető (talán Pozsonyban vagy Sopronban?), de erre semmiféle adatunk nincs.⁴ Később az Esterházyak familiárisa lett: Antal gróf titkára vagy jószágkormányzója, a Rákóczi-szabadságharcban is ott küzdött ura mellett a kurucok oldalán. 1709-ben vette feleségül Szondy Zsuzsannát, a dunántúli középbirtokos Chernel Gábor özvegyét. Ezzel megindult az anyagi felemelkedés útján. 1714-ben vásárolta mezőföldi birtokait, többi birtokszerzésének időpontjára nincs pontos adatunk, halálakor azonban már Pápán majort, Mezőlakon földeket, Szentgálon házat és malmokat, a Balaton mellett szőlőket birtokolt, itteni borokkal és mezőföldi búzájával kereskedett.

A Rákóczi-szabadságharc bukása után nem emigrált, de nem is állt a császárhű Esterházyak mellé: kapcsolatait felhasználva ekkor kezdett országos politikai karriert befutni. 1712-ben Veszprém vármegye egyik követe volt a koronázó országgyűlésen, később az 1714–15-ös folytatáson, valamint az 1722–23-as, 1728–29-es országgyűléseken és az 1735-ös concursuson is vármegyei követként vett részt. A vármegyei közigazgatásban is szerepet vállalt: 1713-tól főszolgabíró, egyszersmind megyei adószedő is. 1717-től másodalispán, majd 1720-tól, mikor erről a tisztségéről lemondott, haláláig táblabíró lett. Ilyen tisztséget később Somogy, Fejér, Tolna, sőt Arad vármegyében is viselt. Szolgálatait Mária Terézia 1744-ben királyi tanácsosi címmel jutalmazta.

A pápai református egyházközség közvetlen igazgatásában nem vett részt,⁵ de az I. Carolina Resolutio nyomán létrejött egyházszervezetben neki is szerepet szántak: 1734-től ő lett a dunántúli egyházkerület főgondnoka. 1750-ben halt meg.⁶

³ THURY 1998. II. 350.

⁴ A hazai kollégiumok kiadott diáknévsoraiban nevét nem leltük.

⁵ Az egyházközség jegyzőkönyvében aláírása sehol sem szerepel.

⁶ Életről: THURY 1998. II. 350–351. TRÓCSÁNYI 1981. 49–50. Egyházpártoló tevékenységéről a Ráday Pálhoz 1719–1733 között írott levelei alapján PATAKY 1980. 365–391. Temetésén három beszéd hangzott el: [Torkos Jakab:] *Istenfélő hivekhez méltó halotti sírás...*, Hevesi Sámuel:

Egyházáról halála után felesége, Szondy Zsuzsanna is gazdagon megemlékezik 1752-ben kelt végrendeletében: a pápai egyházközség és kollégium mellett több dunántúli gyülekezet, a sárospataki és a debreceni kollégium is a kedvezményezettek közt van, de az egyetemes magyarországi reformátusságnak is juttat bizonyos javakat. Így például feltűnő, hogy 10 nemes ifjú **jogi** tanulmányait támogatja, felmértvén, milyen fontos a reformátusság számára a „tollharcok” idején a képzett jogászok tevékenysége.⁷

Kenessey mind vármegyéjében, mind országos ténykedésében a pápai, sőt az egész dunántúli reformátusság érdekeinek védelmezője volt. Az 1718-as királyi rendelet kiadása után ő állt az élére annak a közel kétéves küzdelemnek, melyet a pápaiak vívtak szabad vallásgyakorlatuk visszaállításáért, amint erről említett forráskiadványunk is tanúskodik. Emellett egyháza érdekeit országos szinten is képviselte: tagja volt az 1721–22-ben működött pesti, majd pozsonyi vallásügyi bizottságnak is.

A vezetők közti folytonosság a XVIII. század további éveiben sem szakadt meg: a református ügyek védelmében a stafétabotot sorban egymás után a Torkos Jakab püspök atyafiságához tartozó ügyvédek vették át. Keneseyt halála után, sőt már élete utolsó éveiben is **Csuzi Cseh Pál** és **Soós Imre** követte, az ő érdemük az 1752-es királyi rendelet utáni helyzet, az adásztevelői korszak status quo-jának kialakítása. Az 1750-es évek elejétől már **Sándor Gergely**t is maguk mellé vették, akire haláluk után az a feladat hárult, hogy fenntartsa a kialakított helyzetet. Mellette egyidőben feltűnt a színen **Eőry János** is, aki először Sándor Gergely segítőtársa volt, majd az újabb nagy változás, a türelmi rendelet kiadása után már egyedül alakította ki a szabadságát visszanyert eklézsia létezésének jogi kereteit.⁸ Lássuk röviden az ő életpályájukat is!

Csuzi Cseh Pál családja az egész egyházkerület életében igen jelentős szerepet játszott. **Dédapja, János** 1626-tól dunaszerdahelyi, majd komáromi, végül losonci lelkész.⁹ **Nagyapja Jakab** (1639–1695), a pápai, majd sárospataki diák négy nyugati egyetemen is megfordult, teológiai doktorátussal tért

Emlekezetnek oszlopa... és [Kun János:] Néhai jó emlékezetű ... Kenesei István ... utolsó tisztességtétele... Ezek sok életrajzi adatot is tartalmaznak. Az első kettő fénymásolatban megtalálható: DREK K IV. 5738. Adatait kivonatolva ismerteti: DREKK O. 1092/258.

⁷ A végrendelet szövege öt példányban is: DREL I. 1. b. Pápai református egyházkerület ügyviteli iratai. 1753:7. Kiadása: GALGÓCZY 1906. Tartalmilag ismerteti: TRÓCSÁNYI 1981. 59–60.

⁸ TRÓCSÁNYI 1981. 68–69.

⁹ ZOVÁNYI 1977. 131. Komáromban, Frankfurtban, majd Franeckerben tanult. HELLEBRANT 1886. nem ismeri. 1623 Frankfurt: *Johannes Kreh Cruzinus* (!). ZOVÁNYI 1889. 198. Hogy bizonyosan Csuzi Cseh Jakab apja, arra bizonyíték: ESZE 1964. 265–266.

haza. Komáromi rektor, majd 1666-tól komáromi lelkész lett, 1670-től komáromi esperes. 1673-tól losonci lelkész, 1675-ben a pozsonyi véstörvényszék elítélteként Buccarit is megjárta. Visszatért Losoncra, majd 1679-ben Kocson lett lelkész. 1681-ben az országgyűlés protestáns prédikátora volt, majd Debrecenbe, 1682-ben pedig újra Komáromba ment lelkésznek. Innen elűzték, rövid losonci tartózkodás után újra Debrecenbe került. 1686-ban szőnyi, 1692-ben vagy 1693-ban pápai lelkész lett, 1693-ban dunántúli püspöknek is megválasztották.¹⁰ **Apja, József** Debrecenben kezdte tanulmányait, majd győri rektor lett. 1691-ben a franekeri, 1693-ban a groningeni egyetemen tanult. 1696-ban a pápai kollégium rektora, 1698-tól haláláig, 1731-ig pápai prédikátor volt, 1730-tól a pápai egyházmegye esperese is.¹¹ **József nővére, Erzsébet** Torkos Jakabhoz ment feleségül, így ő lett az idősebb Jakab püspök (1711–1785) anyja, és az ifjabbik Jakab püspök (1749–1813) nagyanyja.¹² **József öccse, János** az 1680-as években Pápán kezdte tanulmányait,¹³ majd 1699-ben a franekeri egyetemre ment, haza 1702-ben orvosdoktori diplomával tért. Először ácsi, majd győri lelkész lett. Több orvostudományi munka szerzője.¹⁴ Hírnevét elsősorban az a hároméves európai előadó-körút alapozta meg, melynek során bemutatta a szőnyi szíami ikerpárt. Ezalatt latin magyarázó versekkel ellátott képüket is kiadta.¹⁵ Nőtlenül halt meg Győrben 1732-ben.¹⁶ **Pál bátyja**, aki szintén a **János** nevet viselte, tanulmányait a pápai kollégiumban kezdte, majd a sárospataki és a kolozsvári kollégiumban tanult, 1724-ben ideiglenesen a pápai kollégium rektora lett. Ezután három év alatt öt nyugati egyetemen is megfordult, majd hazatérte után 1728-ban Banán, 1731–1732-ben Rédén, végül 1733-ban Pákozdon lett lelkész. 1751-ben halt meg.¹⁷

¹⁰ MIKLÓS 1917. 6. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. 35.

¹¹ KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. 36., 45.

¹² Torkos Jakab 1725. október 1-én kelt címereslevelében Csuzi Erzsébet felesége és név szerint felsorolt gyermekei is szerepelnek. Eredetije: MOL R 64. (1526 utáni gyűjtemény), Hazai címereslevelek és nemesi iratok. I. tétel, 44. doboz. Szövegének hiteles másolata: MOL A 57. Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii XXXV. 230–231. Nyilvántartása: STRAUB 2000. 105 (1457. sz.). Erzsébet asszony 1762. április 1-jén halt meg, fia, Jakab püspök temette Adásztevelen. DREL III. 36. e. Adászteveli református egyházközség I. sz. anyakönyve. 253.

¹³ Szeremlyei János rektorságában írta alá a törvénykönyvet 1683 és 1691 között: *Johannes Cse Csuzi* [később neve mellé írva:] *medicinae doctor et minister verbi Divini Jaurinensis*. Liber legum coetus Papensis. DREKK O. 353. 77.

¹⁴ A *Tragoedia podagrica* a köszvény természetéről szól, a *Praxis medica Csuziana* pedig az ismert betegségeket és gyógymódjukat ismerteti. MAGYARY–KOSSA 1929. 340–342.

¹⁵ SZINNYEI 1891–1914. II. 459. TÓTH 1899. 108–115.

¹⁶ ZOVÁNYI 1977. 131.

¹⁷ KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. 47. SZINNYEI 1891–1914. II. 459.

Pál¹⁸ szintén a pápai kollégiumban kezdte tanulmányait,¹⁹ majd jogot tanult.²⁰ Kenessey nyomdokaiba lépve minden jogszerű és olykor annak híján lévő, de célravezető eszközt is megragadott, hogy a vallásszabadságot ért támadásokat elhárítsa. Számtalanszor megjárta Bécset, Pozsonyt, Győrt és Veszprémet, tárgyalta Dömjén Gergely ágenssel, beadványokkal ostromolta a kancelláriát, a helytartótanácsot és a vármegyét, megbízottai voltak a kormányhatóságoknál, sőt Esterházy Károly kancelláriai tanácsos titkárárt is lefizette.²¹ A pápai református egyházközségben is vezető szerepet vitt: az 1730-as évek elejétől presbiter, az 1750-es évek közepén pedig már forrásokkal bizonyíthatóan az egyházközség főgondnoka is.²² 1753-tól a pápai egy-

¹⁸ TRÓCSÁNYI 1981. 49. és 68. nem tudja beilleszteni Pált a Csuzi Cseh család leszármazásába. „E család egy tagja, Csúzy Cseh Pál lesz 1752 és 1757 közt a pápai reformátusok vallásgyakorlatáért és iskolájáért vívott harc egyik vezére.” A családfába illesztést a következő tanulmány tette lehetővé: MAGYARY-KOSSA 1901. 127–132. Az ott közölt családfa helyességét támasztotta alá egy permelléklet is, mely a Csuzi Cseh család leszármazását mutatja. Ez Csuzi Cseh József és Tholdi Katalin három gyermekét említi: János és Magyary(-Kossa) Zsuzsanna Juditot és Józsefet szülte, az utóbbi az irat kiállításakor már halott, Pál és Hajnal Julianna Terézia Pált szülte, végül Zsófia, aki Horváth Margavics József oldalán Debórát, Juliannát és Józsefet szülte. 1786. – DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1786:23. 2. sz. melléklet. Zsófiának egy Erzsébet nevű leánya is volt, akit 1745. szeptember 6-án kereszteltek, de az előbbi irat keletkezésekor már nem volt életben. PREI. Pápai II. sz. akv. 27. A Csuzi Cseh József pápai lelkész temetésén elhangzott egyik beszéd, melyet valószínűleg Szikszai Pál, akkori adászteveli lelkész mondott el, búcsúztatójában is világosan bizonyítja, hogy Pál József másodszülött fia volt, mert Józsefet először feleségétől, majd János, utána Pál fiától, Zsófia lányától, végül János öccsétől búcsúztatja. OSzK Kézirattár, Quart. Hung. 1043. Tóth Ferenc Analectái. II. kötet, fol. 135–147, különösen 144–146. Nyilvánvalóan Pálra vonatkozik a következő jegyzetben említett adat kiemelt része is.

¹⁹ Paulus Csuzi az 1718. december 21-én kelt iskolai névsorban, a nemesek között. DREKK O. 1029. 2.

²⁰ *Filios meos duos, quos mihi DEUS dedit, et hactenus in vita superstites conservabit, secundum debitam parentalis officii obligationem cum domestica educatione, tum scholastica institutione praeavia praeparatos eum in vitae statum promovendos avens, in quo constituti maturiori tandem aetate Deo et patriae inservire valeant, postquam a teneris humanioribus literis operam natarunt, et jam ex ephebis excesserunt, altero quidem eorum natu minore heic natali in solo manente, juridicisque studiis incumbente, alterum maiorem, nomine Johannem firmo tum suo, tum nostro, parentum proposito sacro ministerii ecclesiastici muneri obeundo, si fas ita dicere veluti haereditario et a quarta usque generatione, si Dominus voluerit et ipse vixerit, ad se devolvendo devotum studiorum et experientiae gratia peregrinaturum exteris in regiones, et signanter ad florentissimum vestrum Athenaeum expediri ...* DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai, Liskay-gyűjtemény 167. A második, kisebb fiú nevét, aki itthon maradva a jogi pályát tanulja ki, nem említi, de bizonyára Pálról van szó.

²¹ TÓTH 1941. 215–218. TRÓCSÁNYI 1981. 68–69.

²² Azokban a ritka időkben, amikor a presbitérium tanácskozása idején otthon volt, mindig ő szerepelt első helyen az aláírók között. 1732. február 21., 1734. március 23., 1742. március 14., 1755. február 17. PREI. Pápai I. sz. jkv. 63., 78., 106., 151. Főkurátorként 1755-ben és halálakor említik.

házmegye gondnokaként is emlegették.²³ Több adat szerint a Fejér megyei Aba faluban birtokolt.²⁴ 1756-ban halt meg.²⁵

Csuzi Cseh Pál küzdelmeiben jobbkeze és segítőtársa **Soós Imre** volt, aki szintén előkelőbb nemesi családból származott.²⁶ 1691-ben született, 1716-ban vette feleségül Páriz, másképp László Juditot, 1756-ban halt meg.²⁷ **Imre** fia a pápai, majd a debreceni kollégiumban, végül az utrechti egyetemen is tanult.²⁸ **István** fia²⁹ szintén Debrecenben végezte tanulmányait,³⁰ nyilván

PREI. Pápai II. sz. jkv. 1. Lásd még a 25. sz. jegyzetet. Itt jegyezzük meg, hogy a presbitérium tisztségviselőit illetően az első jegyzőkönyvek szóhasználatában a különféle kifejezések között elég nehéz rendet tenni. A XVIII. század folyamán a pápai egyházközségben a pénzügyeket a *curator* intézte, akit ugyanakkor *perceptor*ként is emlegettek. 1755-ös *főkurátor* címe alighanem 1752-ben, az eklézsia elárulásakor született, és azt fejezhette ki, hogy lelkész híján egyedül ő áll a presbitérium élén. Halála után 1768-ig ezt a feladatkört nem töltötték be, akkor pedig Sándor Gergelyt választották főkurátornak. Azokban az időkben, amikor főkurátor állt a presbitérium élén, a pénzügyek tényleges intézőjét sokszor *vicecurator et perceptor* megjelöléssel titulálták.

²³ 1753-ban felsorolják az előjárókat, köztük: *nemzetes Csuzi Cseh Pál, a Pápai Helvetica Confessiön lévő Szent Társaság curatora*. PREI. Pápai III. sz. akv. 1. Lásd még a 25. sz. jegyzetet.

²⁴ Az 1754/55-ös országos nemesi összeíráskor a Fejér megyei birtokos nemesek között szerepel Csuzi Cseh Pál a 45. sorszám alatt. SCHNEIDER 1934. 13. TÓTH 1941. 204. 1756. február 9-én és 23-án Abáról keltezi két levelét, az utóbbiban írja, hogy készül felmenni az ügyeket intézendő Pozsonyba vagy Bécsbe, de egyelőre nem mehet. Március 13-án itt, Abán halt meg. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1756:3-4. Halálának helyszínére lásd a következő jegyzetet.

²⁵ 1756. március 13. *Csuzi Cseh Pál, a Pápai Venerabilis Tractusbeli Ekklesiának curatora Abán megholt...* PREI. Pápai III. sz. akv. 13. 1756. június 14-én már özvegye ad át egy bizonyos összeget Torkos Jánosnak. PREI. Pápai I. sz. jkv. 152.

²⁶ Az 1754/55-ös országos összeírás szerint Veszprém megyében Soós családbeliek voltak: Ádám, Imre, Sámuel, 2 István, János és Márton. KEMPELEN 1911–1932. IX. 423. Ezek túlnyomó részben pápaiak lehettek, hiszen ilyen nevek a gyülekezet anyakönyveiben és a gyülekezet adófizető névsoraiban is sűrűn előfordulnak, sokuk **Soós Szabó** formában is. 1752. Az *egregii et nobiles* kategóriában: *Emericus Sos, Stephanus Soos*; a *nobiles* csoportban: *Samuel Sos, Adamus Soos*; a *dominae viduae* között: *Joannis Sos*. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1752:21. 1–4. 1755. *Nemzetes Soos Imre Uram*. Uo. 1755:20. 1. 1754. május 4. *Nemes és nemzetes Soós István*. DREL III. 36. e. Teveli I. sz. akv. 128. 1758. január 5. *Nemzetes Soós Márton*. Uo. 150. 1756. július 27. és november 15. *Nemzetes pápai Soós Imre és testvér öcsöcse, Soós Ádám*. Uo. 244. 1716. szeptember 29., 1725. október 20., 1727. május 3. *Soós Szabó Imre*. PREI. Pápai I. sz. akv. 88r, 96r, 147r. 1719. november 13. *Soós Szabó Ádám*. Uo. 148r. Az általunk közölt dokumentumok között a 3., 5–7. sz. szövegekben is szerepel Soós Ádám és Sámuel. Emellett Szentkirályszabadján is tudunk Soós nevű közbirtokos családról. BÉL 1989. 107.

²⁷ Születési évét halotti bejegyzéséből következtettük vissza. Esküvője 1716. szeptember 29-én volt. PREI. Pápai I. sz. akv. 147r. Meghalt 1756. november 14-én, 65 éves korában. PREI. Pápai III. sz. akv. 13. DREL III. 36. e. Teveli I. sz. akv. 244.

²⁸ 1718. március 3-án született. PREI. Pápai I. sz. akv. 42v. 1741-ben subscribált Pápán. *Emericus Soós. Concessit Debrecinum*. DREKK O. 353. 102. 1743-ban subscribált Debrecenben. *Emericus Soós e schola Papensi*. THURY 1908. 220. 1751-ben Utrechtben tanult teológiát Soós Imre Debrecenből. ANTAL 1888. 410. SEGESVÁRY 1935. 31.

jogot végzett, mert később ügyvéd lett.³¹ Ahogy a függelékben közölt forrásaink egy része is igazolja,³² alighanem végzettségének köszönhetően az egyházközség rá is többször bízta ügyeinek képviselőjét. Végül **Márton** fia Eőry Szabó lányt vett feleségül,³³ így a Soós család is bekerült a pápai vezető református családok rokoni hálózatába.

Imre 1730-tól haláláig a pápai református egyházközség egyik presbitere volt,³⁴ 1732–1735 között pedig pénztáros is.³⁵ Sokszor járt el a pápai reformátusok nevében máshol is anyagi ügyeik intézésében.³⁶ Emellett ő is többször megjárta Bécset, Pozsonyt, hogy a kormányhivataloknál a vallásügyi sérelmek orvoslását elérje.³⁷

²⁹ Születési adataira a pápai anyakönyvben nem sikerült rábukkannunk, nyilván máshol, talán Szentkirályszabadján keresztelték. Az azonban bizonyos, hogy Soós Imre fia, és Mártonnál idősebb, az kérdéses, hogy Imre a legidősebb, vagy a középső fiú volt. Ezekre az a kötelezővény a bizonyíték, melyben anyjával és öccsével egyetemben 600 rajnai forintot ajánl fel a teveli második prédikátor és az iskola fenntartásának céljára. 1758. január 2., Pápa. Kezdet: *Mi, László Judith, néhai nemzeti vitézlő Soos Imre Uram meghagyott özvegye, úgy Soos István és Mártony, nevezett László Judith Afßonynak Fiai ...* DREL I. 8. b. Pápai református köztartás pénzügyi iratai. Számlák, nyugták. Szám nélkül.

³⁰ 1736-ban és 1737-ben subscribált Debrecenben. THURY 1908. 213., 215.

³¹ 1771. február 19. Több prédikátornak hozzá intézett levele. Címzése: *Perillustri ac gratioso domino Stephano Soos, per inclytum regnum Hungariae fori utriusque jurato advocato...* DREL I. 1. b. Pápai református egyházkerület ügyviteli iratai. 1771:6.

³² 5–7. sz. dokumentum.

³³ 1727. május 3-án született. PREI. Pápai I. sz. akv. 96r. 1737 után a pápai kollégiumban tanult. A classisták között: *Martinus Soos e comitatu Veszpremiensi Papa*. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 226. 2. A subscribálásig nem jutott el. Nem tudjuk pontosan, mikor volt esküvője Eőry Pordán Zsuzsannával, először 1753. december 12-én említik őket együtt keresztszülökként. DREL III. 36. e. Teveli I. sz. akv. 126. 1765. január 6-án halt meg. Uo. 255.

³⁴ Aláírása a presbitériumi jegyzőkönyvben: 1730. február 23., 1738. március 5., 1739. március 17., 1740. január 7., 1741. március 12., 1742. március 14., 1744. január 27., 1745. március 15., 1746. március 14., 1751. március 24., 1755. február 17. PREI. Pápai I. sz. jkv. 56., 90., 93., 99., 104., 106., 120., 123., 128., 142., 151.

³⁵ Hol *perceptor*, hol *curator* címmel. 1732. február 21., 1733. március 7., 1734. március 23., 1735. június 2. PREI. Pápai I. sz. jkv. 59., 64., 76., 79.

³⁶ 1738. április 28-án pl. 2000 rajnai forintot juttat el Debrecenbe, hogy kiegyenlítse az egyházközség tartozását. PREI. Pápai I. sz. jkv. 91.

³⁷ 1752-ben pl. Csuzi Cseh Pállal és Oroszy Istvánnal együtt nyújtott be felségfolyamodványt a kancelláriánál, 1754 nyarán pedig szintén Csuzi Cseh Pállal és Eőry Jánossal együtt járt Bécsben és Pozsonyban. Az 1752-ben beadott kérvény másolatának hátlapján: *Genuina copia porrectae instantiae exhibita est excellentissimo domino comiti Leopoldo de Nadasd cancellario die 30^a mensis Maii anno 1752. per egregios Paulum Cheh Csuzi, Emericum seniorems Sos et Stephanum Oroszi*. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 306. 8. Az 1752 és 1754 között Csuzi Cseh Pál által kiküldetési kiadásairól vezetett számadás tételei között: *Anno 1754. die 21ma Julii Sos Imre és Őri János Uraimékkal és Deákkal el indulvan Paparul...* A füzet hátlapján Csuzi Cseh kezével írva,

Az ügyvédek következő generációját képviselő **Sándor Gergely** családja Vas megyéből származik, előnevét Ságfa falujáról kapta. A címereslevelet Sándor György nyerte II. Ferdinándtól 1622-ben,³⁸ neki már Pápán is volt kőháza.³⁹ Egyes családtagok a XVII. században Sopronban,⁴⁰ illetve Pápán⁴¹ éltek. A família a XVIII. század közepére már két kőházat is birtokolt Pápán, mindkettőt a Hosszú utcában, emellett egy malmot a Tapolcán, szőlőket Pápa határában és a Badacsony melletti Kisórs-hegyen, részbirtokokat a Vas megyei Csöngén, Kovácsiban és Károlypatyon, a Veszprém megyei Ajkán és Békáson, a Fejér megyei Nyéken és Dég pusztán.⁴² A család a megyei közéletben is jelen volt,⁴³ és a református egyházközség vezetésében is képviselte magát: Sándor Ferenc 1726-ban,⁴⁴ Sándor László pedig 1755-ben presbiteri tisztséget viselt,⁴⁵ 1757-ben távollakó presbitereket is választott az egyházközség, ezek közé került be Sándor László és Sándor József is.⁴⁶

Gergely 1724-ben született Pápán,⁴⁷ apja Sándor Ferenc kuruc huszár ezredes, anyja Pázmándy Éva, Ferenc második felesége volt.⁴⁸ Tanulmányait a pápai kollégiumban kezdte, majd 1747-től két évig a Kenessey-Szondy ösz-

hiányokkal megszakítva: *Közhőnseges Instantianknak es dolgun[knak] folytatasa [...] ab anno [175]2 usque 1[754] altalam erogalt Kölcségeknak [speci]ficatioja rendben v[...] anno praeattacto 1[...]. Csuzi Cs[...]. Más kézzel: Cseh Csuzi Uram által adjunctussával edgyütt a' Religio dolgában tett Költségekről való Jegyzések és dirib darab fragmentumok de annis 1752., 1753., 1754. ... Anno 1754. die 21ma Julii Sos Imre és Öri János Uraimékkal és Deákkal el indulvan Paparul ... DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1752:23. 6–7.*

³⁸ A családról – sok hibás adattal – a két alapmunka is bőven szól: NAGY 1857-1868. X. 40–43., 905–906. KEMPELEN 1911–1932. IX. 220–221. Az adatokat javítja és kiegészíti: THALY 1871. 143–150.

³⁹ HARIS 1998. 360.

⁴⁰ 1663. szeptember 8. Szeli György pápai lelkész leltárba veszi a gyülekezet javait. Egyik tétel: *Item Sopronban vagyon Sándor Gergely es Sandor György Uramek gondviselesek alatt Taller Száz.* DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 52. 2.

⁴¹ 1659. május 27. Sándor György a pápai reformátusok egyik meghatalmazottja. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 35. 1700. március 6. A pápai reformátusok Sándor László egyháztagot hatalmazták fel ügyeiknek a különféle kormányhivataloknál folytatandó képviselétére. Az eredetiből csak egy töredék maradt fenn, az irat alja, 5 rányomott pecséttel. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 105. Regesztája: LISZKAY 1875. 48.

⁴² HARIS 1998. 356., 360. HUDI 1997. 166.

⁴³ Pl. 1719-ben Sándor István Veszprém megye táblabírája volt. Lásd a 3. sz. dokumentum névsorában, az 1. helyen!

⁴⁴ 1726. január 16. PREI. Pápai I. sz. jkv. 33.

⁴⁵ 1755. február 17. PREI. Pápai I. sz. jkv. 151.

⁴⁶ 1757. december 24. PREI. Pápai II. sz. jkv. 13. TÓTH 1941. 199.

⁴⁷ 1724. augusztus 2. PREI. Pápai I. sz. akv. 72v.

⁴⁸ THALY 1871. 148–149.

töndíjjal Sopronban tanult,⁴⁹ nyilván ott szerezte meg későbbi tevékenységéhez szükséges jogi végzettségét.⁵⁰ 1749-ben Pápán a syntaxisták praeceptora volt.⁵¹ Nem sokkal később többi családtagját követve ő is bekapcsolódott a pápai egyházközség vezető testületének munkájába: 1755-től működött presbiterként,⁵² 1761-ben pedig a pápai egyházmegye kurátoraként emlegették.⁵³ 1755-ben tűnt fel először a vallásügyi sérelmekben eljáró jogi képviselők között: Soós Istvánnal együtt vitték Bécsbe a pápai reformátusok felségfolyamodványát,⁵⁴ 1756-ban pedig a Veszprém vármegye közgyűlésén történeteket jelentette Csuzi Cseh Pálnak.⁵⁵ Mint jogot tanult embert, Csuzi Cseh Pál halála után és Soós Imre végelgyengülésének idején „mélyvízbe dobták”: még ebben az évben, majd a következőben is Eőry Jánossal együtt Pozsonyban nyújtott be kérvényt a helytartótanácsnak,⁵⁶ az utóbbi alkalommal Nogell István ágens⁵⁷ segítségét is igénybe véve.⁵⁸ Ettől kezdve pályája felfelé

⁴⁹ 1747. február 21., Pápa. Sándor Gergely, Veres József és Szép János pápai diákok kötelezővénye arról, hogy kétéves soproni tanulmányaik alatt is a kollégium törvényei szerint élnek, visszatérésük után pedig a kollégiumba visszatérnek, és egy vagy két évig praeceptorságot vállalnak. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 263. 1748. február 8., Sopron. Ugyanők pénzét kérik patrónusaiktól tanulmányaik folytatásához. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1748:4.

⁵⁰ Ő is felesküdtött ügyvéd volt. Kenessey Lázár két hozzá intézett levelének címzése: *Perillustri ac generoso domino Gregorio Sándor per inclytum regnum Hungariae fori utriusque jurato advocato...* 1780. július 11., 1781. január 23. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1780:2., 1781:2.

⁵¹ DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1732:2. 1. Nincs nyoma, hogy subscribált volna.

⁵² 1755. február 17., 1756. június 14., 1757. augusztus 18., december 24., 1758. április 25., 1761. szeptember 21. PREI. Pápai I. sz. jkv. 151., 152., 153., 154., 162. PREI. Pápai II. sz. jkv. 13.

⁵³ Eőry Jánossal együtt. 1761. január 15. PREI. Pápai I. sz. jkv. 160. 1770-ben is úgy írja alá a számadásokat, mint a pápai egyházközség és az egyházmegye kurátora, alighanem tractusbeli tisztségét már régóta viselte. 1770. január 2. Uo. 176.

⁵⁴ *Exhibita est haec instantia Viennae excellentissimo domino cancellario Leopoldo de Nádasd die 3^a Octobris 1755. per dominos Stephanum Soós et Gregorium Sándor deputatos communitatis.* DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 339. 4.

⁵⁵ 1756. január 16., Pápa. Sajnos az irat eredetije lappang, regesztája: LISZKAY 1875. 118.

⁵⁶ Az 1756-os kérvény másolatának hátlapján: *Praesentata die 19^a Julii 1756. Posonii, excellentissimo domino comite Paulo Balassa qua eotum in Consilio praesidi per Gregorium Sándor et Joannem Eőri.* DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1756:8. Az 1757-es kérvény másolatának hátlapján: *Praesentata die 31^a Julii 1757. Posonii excellentissimo domino comiti Josepho Keglevics qua eotum in excelso Consilio praesidi per Gregorium Sándor et Joannem Eőri.* Uo. 1757:7.

⁵⁷ 1737–1759 között működött a Pozsonyban székelő helytartótanács mellett a magyarországi reformátusok ágenseként. ZOVÁNYI 1977. 16. Az ágensi intézményről később szólunk.

⁵⁸ *Anno 1757. die 26^a Julii Posonyba az Instantianak sürgetésére indulni készülvén kölcségre vettem kezemhez 20, id est Huß Holland aranyot Torkos János Urtul, mellyből erogaltom Intertentiora ...* Ezzel

ívelt. 1767-ben Adásztevelen kötött házasságot az idősebbik Torkos Jakab püspök második gyermekével, Torkos Zsuzsannával,⁵⁹ így megerősítette helyét a pápai református nemesek családi szövetségében, ahová a Pázmány-rokonságból való anyja révén születésekor bekerült. Ez tovább segítette őt a pápai egyházközségben betöltött vezető szerep kiépítésében: egy évvel később megválasztották az egyházközség főkurátorának,⁶⁰ vagyis ő lett a presbitérium első embere; ezt a tisztségét haláláig viselte. 1784 novemberében halt meg.⁶¹

A türelmi rendelet kiadását megelőző időkben működött jogászi gárda utolsó, működését Sándor Gergellyel együtt kezdő, de őt időben túlnövő tagja **Eőry János** volt.

Családja nemességét a nagypapa, Eőry János szerezte 1663-ban⁶², aki 1701-ben a pápai egyházközség ügyeiben járt el,⁶³ 1713-ban pedig Veszprém vármegye esküdtje volt.⁶⁴ Az apa, Mózes a pápai református egyházközségben vitt vezető szerepet: 1730-tól haláláig presbiter volt.⁶⁵ Emellett Vecse szék esküdti tisztségét is viselte.⁶⁶

a címmel indul augusztus elejéig terjedően útiköltségeinek elszámolása. Az utolsó tétel: *Die 31^a Julii: Az Agens Nogel Uramnak adtam fároottságáért 2 Holland aranyat.* Keltezése és aláírása: *Pápán, die 2^a Augusti, 1757. Sándor Gergely manu propria.* DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1757:8.

⁵⁹ 1767. január 7. DREL III. 36. e. Teveli I. sz. akv. 500.

⁶⁰ 1768. november 10. PREI. Pápai I. sz. jkv. 172. Pápai II. sz. jkv. 13.

⁶¹ 1784. november 8. PREI. Pápai IV. sz. akv. 387. 1784. november 12-én választják meg utódjául Eőry Jánost egyházközségi főgondnoknak. PREI. Pápai II. sz. jkv. 41.

⁶² 1674-ben Eőry János felesége: Nagy Katalin, gyermekei: Márton, Tamás, János és Erzsébet, valamint testvérei: Mihály és Tamás nevében kihirdetett címerüket. VeML IV. 1. a. Veszprém vármegyei köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek. 1674. évi kötet, 189. 1733. február 9. A néhai Eőry János fia Mózes nemessége elismertetése érdekében bemutatta az I. Lipót által 1663. augusztus 2-án apjának adományozott és Veszprém vármegye 1674. február 19-én tartott közgyűlésén kihirdetett címereslevelét. VeML IV. 1. e. aa. Nemességvizsgálati jegyzőkönyvek II. 9.

⁶³ 1701. február 28. *Nobiles Joannes Eőri et alter Joannes Alistálj qua Reformatae Helveticæ confessionis ecclesiae Papensis ablegati* tiltakozást jelentenek be a veszprémi káptalan előtt. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 106.

⁶⁴ 1713. január 2. Eőry János, Veszprém vármegye esküdtje I. Lipót magyar király által adományozott címereslevellel igazolta nemességét. VeML IV. 1. e. aa. Nemességvizsgálati jegyzőkönyvek I. 1713. január 2-i bejegyzés.

⁶⁵ 1730. február 23., 1731. február 7., 1733. március 7., 1734. március 23., 1737. február 22., 1738. március 5., 1738. április 28., 1741. március 13., 1742. március 14., 1745. március 15., 1746. március 14., 1749. március 17., 1750. március 18., 1752. március 7., 1755. február 17., 1761. január 15. PREI. Pápai I. sz. jkv. 56., 63., 65., 78., 85., 90., 91, 104., 106., 123., 128., 138., 140., 145., 151., 161.

⁶⁶ 1760. november 23., Pápa. Aláírás egy tanúsítványon: *Eőri Moyses, Vetse Széknek Esküdtje.* DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1760:5.

János 1727-ben született.⁶⁷ Az 1730-as évek végén a pápai kollégiumban tanult,⁶⁸ majd 1740-ben Debrecenben tűnt fel,⁶⁹ végül 1745-ben Sopronban tanult tovább,⁷⁰ jogi végzettségét nyilván itt szerezte.⁷¹ Házasságot 1764-ben kötött Torkos Juliannával,⁷² az idősebbik Torkos Jakab püspök unokahúgával, ezzel ő is tagja lett a vezető pápai református családszövedéknek. 1807-ben halt meg.⁷³

Felmenőihez hasonlóan ő is töltött be megyei tisztséget: Veszprém megye táblabírája volt.⁷⁴ Igazán jelentős szerepet azonban a pápai református egyházközség életében vitt: 1755-től presbiter,⁷⁵ 1761-ben pedig a pápai egyházmegye kurátoraként emlegették.⁷⁶ 1784-ben, Sándor Gergely halála után választották meg az egyházközség főkurátorának.⁷⁷ Ezt a tisztségét haláláig viselte.

Először 1756-ból van adatunk arra nézve, hogy egyházközsége megbízásából annak ügyeit intézi: négy akó bort küld Balogh László kancelláriai titkárnak alighanem abból a célból, hogy egyengesse ügyeiket a kormányhivatal berkeiben.⁷⁸ Amint a függelékben közölt megbízólevelek némelyike is

⁶⁷ 1727. december 17. Anyja Nemes Judit. PREI. Pápai I. sz. akv. 99.

⁶⁸ Egy 1737 után keletkezett névsorban a classisták között szerepel: *Johannes Eőri e comitatu Veszpremiensi Papa*. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 226. 2.

⁶⁹ 1740. április 29-én subscribál *Joannes Eőri*. THURY 1908. 217.

⁷⁰ 1745. március 7., Pápa. Ferencz István, Madarász János és Őri János pápai diákok kötelezvénye arról, hogy két éves soproni tanulmányaik alatt is a kollégium törvényei szerint élnek, visszatérésük után pedig a kollégiumba visszatérnek, és egy vagy két évig praeceptorságot vállalnak. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1745:1.

⁷¹ Felesküldött ügyvéd volt. Pl. 1776. április 15. és 1778. augusztus 25. Festetich Viktória két levele Eőry Jánoshoz. Megszólítása: *Bizodalmas jo akaro Kedves Fiscalis Uram!* Címzése: *Perillustri ac generoso domino Joanni Eőri per inclytum regnum Hungariae utriusque fori causarum jurato advocato...* DREKK O. 794. 354/11.

⁷² 1764. május 22. DREL III. 36. e. Teveli I. sz. akv. 312.

⁷³ 1807. július 6. PREI. Pápai IV. sz. akv. 417.

⁷⁴ Erről a halotti anyakönyv bejegyzése tanúskodik. Lásd az előző jegyzetet. Emellett egy elismervényen, melyet meg is pecsételt, aláírása: *Joannes Eőry, inclyti comitatus Veszpremiensis tabulae judicariae assessor et ecclesiae reformatae Papensis curator manu propria*. 1785. május 12. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 497.

⁷⁵ 1755. február 17., 1757. december 24., 1761. január 15., szeptember 21., 1764. december 2., 1768. november 10., 1772. február 8., 1773. január 30., 1774. január 8., 1776. január 31., 1778. március 7., 1780. március 5., 1781. február 23. PREI. Pápai I. sz. jkv. 151., 161., 162., 172., 179., 184., 187., 192., 203., 220., 227, 232. PREI. Pápai II. sz. akv. 13.

⁷⁶ Sándor Gergellyel együtt. 1761. január 15. PREI. Pápai I. sz. jkv. 160.

⁷⁷ 1784. november 12. PREI. Pápai II. sz. akv. 41.

⁷⁸ Az erről beszámoló forrás sajnos lappang. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 352. Regesztája: LISZKAY 1875. 119–120. Az ebből az ügyből támadt botrányról részletesen a 21. sz. jegyzetben felsorolt munkák számolnak be.

bizonyítja, az 1760–70-es években többször is képviselte egyházközségét a központi kormányhivatalok előtt.⁷⁹ 1772-ben például Véghely Sándorral és Nagy Sámuel bécsi ágenssel együtt ő nyújtotta be személyesen Mária Teréziának és férjének azt a latin és német nyelvű felségfolyamodványt, melyben a pápai reformátusok újból kérték vallásszabadságuk helyreállítását.⁸⁰ Emellett fennmaradt ágensekkel folytatott levelezése pár példánya is, melyekből két levelet illusztrációképpen függelékünkben is közlünk.⁸¹

Miután a legmarkánsabb alakok rövid bemutatásával vázoltuk azt a kört, ahonnan kikerültek ennek a tollakkal vívott háborúnak legfontosabb tollforgatói, most térjünk rá a tanulmány elején feltett kérdések közül a második megválaszolására, mely a használt segédeszközökre vonatkozik!

Az 1. sz. alatt közölt forrás maga is említi, hogy a pápai református valósággyakorlat kétszáz éve fennálló folyamatossága bizonyítható olyan kötetek segítségével, melyek részben Pápán nyomtatott, részint kézzel írott egyházi kánonokat és törvényeket tartalmaznak, sőt a földesúr, Enyingi Török István, Szij Ferenc, Pápa város bírása és Hatos Bálint pápai alkapitány aláírásával és pecsétjével is meg lettek erősítve. A kötetek nagy része ma már lappang, így sajnos az az egykori egyházkerületi kánonoskönyv is, amit a XIX. század elején Tóth Ferenc még a kezében tartott, s amelyikben az 1576-os hercegszőlősi kánonok végén valóban látható volt az említett három aláírás és pecsét.⁸² Ugyanakkor ma is kézbe vehető az a részben kéziratokat, részben nyomtatványokat egybefűzve tartalmazó kolligátum, ami a tudományos köztudatba **Gál Imre kánonoskönyve**⁸³ néven ment át.

⁷⁹ Lásd a 8–9. sz. dokumentumokat!

⁸⁰ A latin nyelvű beadvány másolatának hátlapján feljegyzése: *Anno 1772. die 26^a Januarii per dominos deputatos Papenses, utpote Joannem Eöörj, Alexandrum Véghelius et agentem Viennensem dominum Samuëlem Nagy Suae Maiestati in personalia audientia exhibita et praesentata est cum omnibus documentis ac succincta et nervosa Germanica instantia totius rei meritum in se contenta. Nota Bene! Praesens instantia etiam excellentissimo domino vicecancellario et aliis excelsae Cancellariae commembris pro uberiori et pleniori informatione in distinctis exemplaribus et copiis singillativis fuit exhibita anno 1772. die 27. Januarii.* DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 415. 12. A német nyelvű kérvény: Uo. 416. sz. A Lotharingiai Károlynak átadott latin nyelvű folyamodvány hátlapján: *Anno 1772. die 27^a Januarii per dominos deputatos Papenses, utpote Joannem Eöörj, Alexandrum Veghelius et agentem Viennensem dominum Samuëlem Nagy Suae Imperatoriae Maiestati exhibita et praesentata est cum acclusa fundamentali instantia.* Uo. 417. sz. 4. Február 13-án még Nagy Sámuel ágens is átadott a királynőnek egy német nyelvű emlékeztetőt. Uo. 419. sz. Nagy Sámuelre lásd a 209. sz. jegyzetet.

⁸¹ 10–11. sz. dokumentumok.

⁸² TÓTH 1808b. 19–20. A hercegszőlősi kánonokat kinyomtatta Huszár Gál Pápán 1577-ben. Lásd erről bővebben a 98–100. sz. jegyzetet.

⁸³ DREKK O. 1055. Tartalmilag ismerteti SZABÓ 1987. 174–176 (764. sz.).

Eme kötet lapjait alighanem az 1620-as évek elején foglalták díszes bőr kötéstáblák közé. Első tulajdonosa Gál Imre akkori veszprémi lelkész volt, aki a 15. oldalra rajzolta be tulajdonjelét,⁸⁴ és a 121. oldalon is fellelhető egy személyes bejegyzése.⁸⁵ Gál eredeti célja egy egyházi törvényszövegeket magában foglaló segédkönyv összeállítása lehetett. Ennek megfelelően a kötet eredeti törzsanyagát az 1567-es debreceni (35–102. old.) és az 1595-ös felsőmagyarországi kánonok (103–120. old.), az 1612-es köveskúti (123–147. old.), az 1576-os hercegszőlősi (151–187. old.) és az 1577-es váradi zsinatok (189–199. old.) kánonjai teszik ki – amint a 737. oldalra bejegyzett tartalomjegyzék mutatja –, de ezeken felül még itt találhatók az 1587-es csepregi zsinat kánonjai (200–202. old.), az 1598-as Sopron vármegyei kánonok (203–231. old.), 1559-ből zürichi egyházi törvények (239–273. old.), az 1611-es nagyszombati kánonok (279–312. old.), az 1623-as komjáti (315–410. old.) és az 1610-es zsolnai zsinat kánonjai (411–423. old.) is. Igen terjedelmes részt foglalnak el a több helyről kimásolt, házasságjogra (különösen a házassági akadályokra és a válásra) vonatkozó törvények, szabályok és esetek (425–547, 551–570. old.), és találhatók papszenteléssel (148–150. old.) és kiközösítéssel kapcsolatos kérdések is (573–577. old.). Emellett még liturgikus szövegek is kerültek a kötetbe: lelkésszentelési ének (17–20. old.), könyörgések, hálaadások, áldások, eskük szövegei (23–29, 121–122. old.), egyházi ünnepek felsorolása (231–234. old.).

Kérdéses, hogy a kötetet Gál Imre után ki birtokolta, mindenesetre a XVIII. század elején már a pápai egyházmegye tulajdonában volt. Ebben a korszakban másolta bele Naszályi István pápai lelkész⁸⁶ az 1681-es soproni országgyűlés 25–26., és az 1687-es pozsonyi diéta 21. törvénycikkét⁸⁷ (583–

⁸⁴ *Maledictus omnis, qui facit opus JEHOVAE fraudulentem. Jerem[ias] 48, versus 10. Ex libris Emerici Gal A[lsó]lyndv[er]ensis, ministri ecclesiae Wesprimiensis anno 1624. Maii 11.* Magyarul: Átkozott mindenki, aki az Úr dolgát hanyagul végzi. Jeremiás 48, 10. vers. Alsólendvai Gál Imre, a veszprémi egyház lelkésze exlibrise. 1624. május 11. és az A, E, G kezdőbetűk egybeszerkesztésével meg-rajzolt tulajdonjel. Gál Imre 1596-ban született Alsólendván. Iskoláit helyben kezdte, majd Debrecenben, végül külföldi akadémiákon folytatta. Visszatérése után valahol lelkészi állást vállalt, majd 1623-tól lett veszprémi lelkész. 1627-ben emellé veszprémi alesperessé, 1633-ban esperessé választották. Végül 1649–1655 között a dunántúli egyházkerület püspöke volt. THURY 1998. I. 346–349., 354. TÓTH 1808a. 105–112.

⁸⁵ Az újonnan szentelt papok esküszövege után írja: *Amen. Vae mihi, si non evangelizavero. Ita assentior ego, Emericus Gal minister ecclesiae Wesprimiensis manu propria.* Magyarul: *Úgy legyen! Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!* (Igei idézet: 1Kor 9,16b.) Ezzel én, Gál Imre, a veszprémi egyház lelkésze egyetértek. Saját kezűleg.

⁸⁶ 1698-ban subscribált a debreceni kollégiumban. 1711–1731 között volt pápai lelkész. 1731-ben halt meg. KÖBLÖS-KRÁNITZ 2005. 36.

⁸⁷ Kézírása egyértelműen azonosítható, ha összevetjük lelkipásztori naplójának írásképeivel, vagy a presbitériumi jegyzőkönyvben az 1726-os évnél megtalálható bejegyzéssel és aláírásával. DREKK O. 430. és PREI. Pápai I. sz. jkv. 32–33., 55.

589. old.), az esperesek pedig az üres oldalakon tovább szaporították a különféle liturgikus, egyházi és egyháztörténeti feljegyzéseket. Közülük név szerint azonosítható Komáromi Sülye József⁸⁸ és Felsőbányai Allós István,⁸⁹ akiktől a legtöbb bejegyzés származott.⁹⁰ A kötetben kaptak helyet az 1711–1823 között újonnan felszentelt pápai egyházmegyei lelkészek saját kézzel írt, és sokszor pecsétjükkel is megerősített kötelezvényei is.⁹¹ Végül a kötetet 1823-ban az egyházmegye az egyházkerületi levéltárnak adományozta⁹².

Ami miatt számunkra ez a kötet igen nagy jelentőségű, az az, hogy alighanem nem egyszer megfordult **Kenessey István** kezében is. Ez a könyv valószínűleg egyike lehetett azon, az **1. sz.** dokumentumban emlegetett köteteknek, melyek részben Pápán nyomtatott, részben kézzel írott egyházi tör-

⁸⁸ 1684 körül született. 1701-ben a debreceni, 1704-ben a sárospataki kollégiumban subscribált. Ezután pelsőci rektor volt, majd átmenetileg polgári foglalkozást választott (kereskedő lett). 1714-ben a franekeri egyetemen tanult, majd pákozdi, 1731-től pedig pápai lelkész volt; 1732-től a pápai egyházmegye esperese is. 1750-ben halt meg. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. 37.

⁸⁹ 1695-ben a gyulafehérvári, 1705-ben a nagyenyedi, az 1710-es években a kolozsvári kollégiumban subscribált, majd bánffyhungyadi rektor lett. 1715 és 1718 között a pápai kollégiumban is subscribált egy ilyen nevű személy, talán ez is ő volt. Következő adataink bő 10 évvel későbből indulnak: 1730–1748 között kéttornyúlaki, 1748–1753 között csöglei, 1753–1756 között görzsönyi, 1757–1759 között adászteveli, 1759–1763 között tapolcafői lelkész volt; 1751-től a pápai egyházmegye esperese is. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. 54–55.

⁹⁰ Komáromi Sülye József az első kötéstábla első lapjára jegyezte be a Pápán 1746. február 3-án felszentelt lelkészek nevét, majd az 5. oldalon – saját neve feltüntetésével – 1747. június 14-i dátummal Kanizsai Pálfi János esperességéről illetve püspökségéről közölt adatokat, a 9–14. oldalakon a dunántúli egyházkerület 1732-ben létező gyülekezeteit sorolta fel egyházmegyénként, sokhelyütt a lelkészek nevét is megadva, az 578. oldalra házasságjoggal kapcsolatos jegyzeteket készített, végül az 591–595. oldalakra a lelkészek felszentelésének liturgiáját írta be. Felsőbányai Allós István a 4. oldalra a szatmári zsinat kiközösítéséről, a 6–7. oldalakra a debreceni zsinat házassági akadályokról szóló rendelkezését, a 8. oldalra a lelkészi eskü, a 313–314. oldalakra az esperesi eskü, az 547–549. oldalakra egy lelkésszentelésre való prédikáció szövegét jegyezte be, a 613. oldalon pedig Pető György lelkész életrajzi adatait közölte. Saját nevét nem említette egyik bejegyzésnél sem, de kézírása azonosítható a 627. oldalon található 1730. március 7-i kötelezvénye alapján. Kettejükön kívül még több esperes is jegyeztetett a kötetbe. A 3–4. oldalon az exmittálásra készülő jelölt esküjének szövege szerepel, a 719–720. oldalakon pedig 1760-ból és 1774-ből kerültek lelkészek életrajzi adatait rögzítő feljegyzések.

⁹¹ A legkorábbiak a 618–619., illetve a 620–621. oldalak közé lettek beillesztve, az egyes cédulákat két lappá ragasztották össze, majd behajtogatva kötötték a többi lap közé. A többi reversális már a kötetbe lett beírva, szám szerint a 614., illetve a 623–687. oldalakra.

⁹² Bejegyzés az első kötéstábla első oldalán: *Ezen Ekleziái Régiségekkel telyes igen betses Könyvet ajándékozta a Főtiszteletű Tul a Dunai Superintendenzia Archivumának a Pápai Venerabilis Tractus, mint ezt az 1823. esztendei Május 29^{dik} sat. napjain Tatában tartott Köz Gyűlés Jegyző Könyvének 49^{dik} száma alatt láthatni. Feljegyezte Pápán 1823^{ik} esztendő Junius 8^{dik} napján Tóth Ferentz Generalis Notarius és a Pápai Venerabilis Tractus Esperestje manu propria.* Az ajándékozás ténye valóban olvasható a közgyűlési határozatok között. DREL I. 1. a. A dunántúli református egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei. IV. 448–450.

vényeket tartalmaznak, hiszen a felsorolt kánonok közül kettő: az 1567-os debreceni⁹³ és az 1623-as komjáti nyomtatott formában fordulnak elő, a második történetesen 1625-ben **Bernhard Máté pápai nyomdájában** készült!⁹⁴ Emellett a kézzel írottak egy része is nyomtatott formából lett bemásolva, így kerültek a kötetbe az 1577-es váradi⁹⁵, az 1610-es zsolnai⁹⁶ és az 1611-es nagyszombati kánonok⁹⁷, valamint az 1576-os hercegszőlősi zsinat által hozott törvények is. Ez utóbbi ismét különleges csemege: a nyomtatványok ugyanis, melyek alapján bemásolták, szintén **Pápán** készültek 1577-ben **Huszár Dávid nyomdájában**. Huszár a zsinati kánonok latin⁹⁸ és magyar⁹⁹ kiadását is elkészítette, Gál Imre pedig mindkét kiadást használva kötetébe bilingvis formában másolta a kánonok szövegét úgy, hogy a latin szöveg a páros, a magyar pedig vele párhuzamosan futtatva a páratlan oldalakra került. Egyébként azt is joggal feltételezhetjük, hogy Kenessey könyvtárában meglehetett a két Huszár Dávid-féle nyomtatvány is, könyvtárunkból mindezenesre ma hiányzanak.¹⁰⁰

⁹³ *Articuli ex verbo Dei et lege naturae compositi... Debrecini excudebat Michaël Tæræc anno MDLXVII.* RMK II. 104. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. II. 25. RMNY I. 226. BORSA et al. 1971. 253.

⁹⁴ *Canones ecclesiastici in quinque classes distributi ... Papæ, typis Matthæi Bernhardi, anno MDCXXV. salutis.* RMK II. 438. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. II. 121. RMNY II. 1343. BORSA–HERVAY 1983. 399.

⁹⁵ *De disciplina ecclesiastica seu gubernationis ecclesiasticæ legitima forma... composita consilio et opera Georgii Göncii pastoris ecclesiæ Dæbræceniensis anno Christi MDLXXVII. I. Corinth. 14. Omnia honeste, decenter & ordine ad ædificationem fiant inter vos. Vitebergæ, typis Clementis Schleich & Antonii Schön MDXCI.* RMK III. 666. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. III/1. 195. Létezik egy másik bővített, debreceni kiadása is, de a mi kötetünk a wittenbergi kiadást másolta le. RMK II. 219. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. II. 60. RMNY I. 657. BORSA et al. 1971. 572–573.

⁹⁶ *Acta et conclusiones conventus seu synodi... Zolnæ... anno Domini MDCX. ...Bartphæ impressit Jacobus Klæz.* Két, némileg eltérő kiadása: RMK II. 333. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. II. 92. RMNY II. 987. BORSA–HERVAY 1983. 118–119. és RMK II. 331. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. II. 91. RMNY II. 988. BORSA–HERVAY 1983. 119–120.

⁹⁷ *Decreta et sanctiones synodi provincialis... Tirnaviæ, anno salutis MDCXI. Impressum Posonii, in aula archiepiscopali MDCXI.* RMK II. 342. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. II. 94. RMNY II. 1023. BORSA–HERVAY 1983. 147–148.

⁹⁸ *Articuli consensus [Christianarum] ecclesiarum, quibus universitas fratrum subscripsit Herceg-Szælaesini in Barovia anno Domini MDLXXVI. ...Finis. Impressum Papæ, 14. die Augusti, anno Domini MDLXXVII.* RMK II. 141. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. II. 36. RMNY I. 394. BORSA et al. 1971. 388–389. A szögletes zárójelek közti szó kötetünkben a másolásakor tollban maradt.

⁹⁹ [Az also es Fölsö Baronyaban valo ecclesiaknac articulusi, mellyec Herceg szölösön irattanac ... anno Domini 1576.] ... Vege. Papan nyomtatott 1577. esztendőbenn. RMK I. 136. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. I. 73–74. RMNY I. 393. BORSA et al. 1971. 388. A szögletes zárójelek közti részt kötetünkben a másoló kihagyta.

¹⁰⁰ Annyi biztos, hogy Pápán volt még legalább egy példány, amit Pápa földesura, bírása és alkapitánya is aláírt és megpecsételt (lásd a 82. sz. jegyzetet). Ma a latin nyelvű kiadás csak

Mármost ami a tollal vívott jogvédő harcok többi forrását, segédeszközét illeti, tulajdonképpen úgy is fogalmazhatjuk a feladatot: próbáljuk meg összeállítani annak a „virtuális könyvtárnak” a katalógusát, amit az érdekvédelemmel foglalkozó személyek valamelyike, például **Kenessey István, Csuzi Cseh Pál, Soós Imre, Sándor Gergely** vagy **Eőry János** gyűjthetett a gyülekezeti terem vagy saját szobája polcaira, hogy adott esetben tudjon mit leemelni, a kellő oldalakon felütni és érvelése alátámasztásában felhasználni. Ismertetésünk eme részében gyűjteményünk könyvtárának és levéltárának olyan köteteiről és iratairól adunk rövid formai és tartalmi ismertetést, melyek szóba jöhettek volna eme virtuális könyvtár darabjaiként, természetesen megnevezve egykori valódi tulajdonosát és tényleges mai lelőhelyét is. Ezek közül a segédeszközök közül néhányat valószínűleg, egyet pedig bizonyítottan is használt **Kenessey István**, a pápai eklézsia nagy pártfogója.

Milyen tárgyi csoportokból állhatott ez a könyvtár, és milyen tipikus, gyűjteményeinkben ma is valóságosan létező darabok tartoztak, illetve tarthatnak volna az egyes csoportokhoz?

Az egyik főcsoportot azok a kötetek alkothatták, melyek a vallásügyi küzdelmek **országos** szintű folytatásához szolgáltatottak érveket, vagy nyújtottak információkat.

1. Törvényekről, királyi rendeletekről, kormányhatósági leiratokról, vallásügyi beadványokról készült **kézírtos másolati könyvek**. Levéltárunk anyagából példaképpen négy ilyen kötetet is említhetünk:
 - a. *Libellus diversarum in materia et negotio religionis emanatarum benignarum resolutinum regiarum, aliorumque in eadem materia factorum solidorum scriptorum.*¹⁰¹ Szentkirályszabadja, 1765. 273 old. DREL II. 217. a. Veszprémi egyházmegye jegyzőkönyvei. (Régi jelzete: DREKK O. 1081/I.)

Budapesten, a Dunamelléki Egyházkerület Ráday Gyűjteményében, a magyar nyelvű ugyanott és Debrecenben, a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában van meg egy-egy példányban. A mi könyvtárunk Huszár Dávid katekizmusát és imádságos könyvét őrzi nagy büszkeséggel. [1.] *A keresztény hitről való tudomannac rövid kerdeseben foglaltatott sommaia ...* [2.] *Ugyan ezennec az végen mingyártan imadkozo könyvet is nyomtattunc. Papan 1577. RMK I. 137. SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. I. 74. RMNY I. 395. BORSA et al. 1971. 389–390.* Ez a kötet rajtunk kívül szintén csak Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtárban lelhető fel még egy példányban.

¹⁰¹ Magyarul: *A vallás tárgyában és ügyében kiadott különféle kegyes királyi rendeletek, és más, ugyanebben a tárgyban keletkezett örök érvényű iratok jegyzéke.*

Vallásügyben kiadott királyi rendeletek és benyújtott kérvények gyűjteménye az 1691–1764 közötti időszakból. Az anyagot Győrffi József állította össze, aki a címlap szerint joggyakornok volt a már említett **Soós István** ügyvéd, Soós Imre fia mellett.¹⁰² A kötet összeállítása alighanem része volt Győrffi gyakornoki tevékenységének. Munkáját gondosan elvégezte: a könnyebb használhatóság érdekében tárgymutatót is készített az anyag végére.

- b. *Cím nélkül.* A vallásügyi bizottság protestáns tagjainak felterjesztése, 1722. 334 old. DREL II. 217. a. Veszprémi egyházmegye jegyzőkönyvei. (Régi jelzete: DREKK O. 1081/II.) Egy kéz munkája, keletkezési körülményei ismeretlenek.
- c. *Cím nélkül.* Vallásügyben kiadott királyi és helytartótanácsi rendeletek az 1701–1783 közti időszakból. 359 old. DREL II. 217. a. Veszprémi egyházmegye jegyzőkönyvei. (Régi jelzete: DREKK O. 1081/III.) Több személy kézírása fedezhető fel benne. Nem tudjuk, milyen körülmények között készült.
- d. *Collectiones nonnullarum instantiarum in negotio religionis ad thronum regium de genu exhibitarum, ac resolutionum regiarum in praemisso negotio emanatarum tam idealium ac normativarum, quam et in specialibus casibus interventarum.*¹⁰³ 266 old. DREL I. 1. t. Dunántúli református egyházkerület, Collectiones. (Régi jelzete: DREKK O. 1082.)

A kötet királyi rendeletek és vallásügyi beadványok gyűjteménye az 1646–1812 közti időszakból, a 161. oldalig ugyanannak a kéznek a munkája. Ez a másoló 1767-ben fejezte be munkáját, majd utólag még az 1768-ban született rendeleteket is bemásolta. Pár lap kihagyása után 1774-től kezdve szerepelnek újra rendeletek, de innentől kezdve legalább 4–5 kéz munkája ismerhető fel, és helyi ügyek iratai is bekerültek (pl. a Szabolcs megyei Egyek református lakosainak pere, a veszprémi plébánossal zajló pereskedés, vagy protestáns hitre áttért személyek különféle ügyei).

¹⁰² A cím folytatása: [Libellus ...] per me, Josephum Győrffi in patvaria perillustris ac generosi domini Stephani Soós causarum per inclytum Hungariae regnum fori utriusque jurati advocati conscriptus anno 1765. in possessione curiali Szent Király Szabadja.

¹⁰³ Magyarul: A vallás ügyében a királyi trón elé alázatosan benyújtott néhány folyamodvány, valamint a fenti ügyben kiadott, részint elvi és irányadó, részint pedig egyes konkrét esetekre alkotott királyi rendeletek gyűjteménye.

Az egyik bejegyző személye is megállapítható: **Tatai Imre** Veszprém megyei táblabíró, aki két helyütt is ott hagyta a kötetben keze nyomát. Bejegyzéseiből kiderül: ő is arra használta a könyvet, hogy vallásügyi viták esetén érveit meggyőző hivatkozásokkal tudja alátámasztani.

Tatai első bejegyzését (190–192. old.) megelőzően egy vámosi ügy leírása szerepel. A helytartótanács 1812-ben a vámosi református lelkészt kérdőre vonta arról, hogyan mert beengedni az imaházba két vegyesházasságból származó leányt. A lelkész válaszában úgy védekezett, hogy istentisztelet alatt nem tud arra is figyelni, kik vannak jelen. Tatai szerint a vita alapja még mindig az 1606-os bécsi béke egy vitatott kifejezése,¹⁰⁴ melyre újra és újra hivatkozni szoktak, holott a bécsi békét megerősítő 1608-as koronázás előtti törvények megfelelő cikkelyéből¹⁰⁵ ez a záradék már kimaradt. Az elhagyás okául azt jelöli meg, hogy a protestáns rendek tiltakoztak eme záradék beillesztése miatt, Mátyás főherceg pedig megígérte, hogy a megerősítésből ki fog maradni. Bizonyítékkul Tatai Lampe egyháztörténetéből bemásolta a főherceg eme oklevelének szövegét,¹⁰⁶ a bemásolást pedig azzal indokolta, hogy ez az oklevél alig hozzáférhető, holott döntő fontosságú, hiszen ennek révén a sokszor citált és mélyen a jogászok tudatába is beivódott záradék érvényét veszítette, és többé nem lehetne rá hivatkozni.¹⁰⁷

¹⁰⁴ A kifejezés: *absque tamen praeiudicio Catholicae romanae religionis*, magyarul *de a római katolikus vallás sérelme nélkül*. 1606. bécsi béke 1. cikkely 2. §. MÁRKUS 1899. 960–961.

¹⁰⁵ 1608-as koronázás előtti törvények 1. cikkely, 1. §. MÁRKUS 1900a. 8–9.

¹⁰⁶ LAMPE, Adolphus Fridericus: *Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania...* Utrecht, 1728. A művet néhány oldallal később részletesen is ismertetem. Az oklevél szövege a 336. oldalon található, a vitatott záradékról pedig egészen pontosan azt állítja, hogy nem rosszhiszeműségből lett a szövegbe illesztve, hanem hogy mindkét fél zavartalanul megmaradhasson vallása gyakorlásában és templomai birtokában.

¹⁰⁷ *Nota Bene! Ezt én nehéz kezeimmel azért irtam ide, mivel Második Mátyás Princznak ezen Levelet nem mindenütt lehet találni, és így ha valaha a dolog kívánná !: melyet Isten távoztasson! !: a Bécsi Bibliothekába meg lehetne találni. Továbbá azért is, hogy az 1606^{dik} Esztendei 1^{se} Articulusnak praeiudiciosus paragraphusa az 1608^{dik} Esztendei Diaetan Articulo 1mo juxta testimoniales domini Mathiae principis ki hagyattatván az többé ártalmas nem lehet. De nem lehet ártalmas még azért is, mert 3^{dik} Ferdinánd alatt is !: noha Ő Felsége a Protestánsok ellen kemény volt !: az előbbi esztendőbeliek, mellyek az Protestánsok virágzásokra (!) hozattattanak, nevezetesen 1638. Articulo 1mo és 1647. Articulo 5to, non obstantibus contradictionibus venerabilis cleri et aliorum quorumvis Catholicorum secularium, immo iisdem in perpetuum nullum vigorem habentibus acceptantur, approbantur et confirmantur. Ezen Articulusokat pedig Leopold 1^{mus} is per diploma, de 1687-be is per Articulum 25. confirmalta ugyan, de mi haszonnal? Nem sokkal! Az utolsó sorokban olvasható latin nyelvű záradék*

Tatai második bejegyzése (219. old.) röviden arról a nagy eseményről emlékezik meg, melynek során 1782 tavaszán II. Józsefnek személyesen nyújtotta át a veszprémi reformátusok szabad vallásgyakorlatért folyamodó kérvényét.¹⁰⁸

A kötet végén a lapok közé egy rövid nyomtatvány is be lett fűzve (254–261. old.): Zichy Ferenc győri püspök 1771-ben kiadott utasítása az egyházi ünnepek megtartásáról. Ezután már csak a szintén Tatai által készített tartalomjegyzék olvasható a 262–265. oldalakon.

Érdekességképpen említem, hogy a hátsó kötéstábla belső oldalán még egy negyednapos hideglelés elleni kúra olvasható, a szöveg azonban félbeszakadt.¹⁰⁹

Kérdés, hogy eredetileg a kötet kiknek a tulajdonában volt, talán valamelyik Veszprém környéki eklezsia lelkipásztora, vagy a veszprémi egyházmegye valamely tisztségviselője állította össze, és ennek jogvédői használhatták. Az első kötéstábla belső oldalán található bejegyzés szerint 1830 előtt a vilonyai lelkész birtokolta, aki ekkor az egyházkerületi levéltárnak adományozta.¹¹⁰

2. Törvények és országos vonatkozású királyi rendeletek **nyomtatott** kiadásai. Gyűjteményeink anyagában például megtalálhatók egy 1606–1715 közti időszakot felölelő, vallásügyi törvénycikkeket tar-

dék majdnem azonos formában valóban az 1647. évi 5. törvénycikk kezdő soraiban fordul elő, mely az 1645-ös linzi béke szövegét vezeti be. Magyarul: [az előbbeni esztendőbeliek] a tisztelendő papság és bármely más katolikus világi [úr] ellentmondását figyelmen kívül hagyva, sőt ezeknek örök időkre semmiféle erőt nem hagyva lettek elfogadva, jóváhagyva és megerősítve.

¹⁰⁸ GLORIA IN EXCELSIS DEO! 1781, die 19^a Martii ego, Emericus Tataj exhibui instantiam pro obtinendo religionis exercitio Veszpremiensium Helveticae confessioni addictorum imperatori Josepho 2do, et per quadrantem horae sum locutus cum eodem. Instantia erit in cista ecclesiae, si non periiit, ego etenim retuli. Magyarul: Dicsőség a magasságban Istennek! 1781-ben, március 19. napján én, Tatai Imre II. József császárnak benyújtottam egy kérvényt a református vallásnak elkötelezett veszprémiek vallásgyakorlatának elnyerése érdekében, és negyedórán át beszélgettem vele. A kérvény az egyház ládájában lesz, ha nem vezett el, én mindenestre átadtam. Az agg Tatai az évszámra már rosszul emlékszik, mindez egy évvel később, 1782-ben történt. Részletesebb leírása: THURY 1893. 38–39.

¹⁰⁹ Negyednapi hideglelés ellen. 1 ½ lat Peruviai Port a Patikába 12 dosisra el oſtva kell venni, mellyet így kell kérni: Cortex Peruvianus pulverisatus semi duarum unciarum in 12 doses aquales divisos. Ezen följegyzett porral ilyen formán kell élni. 1ma: Hideglelés előtt való nap [...]

¹¹⁰ Vilonyai Predikátor Tisztelendő Márton Albert Úr ajándékja a' Túl a' Dunai Fő Tiszteletű Superintendenzia Archivumába. 1830. 15. Junii. Nagy István Generalis Notárius maga kezével.

talmazó kiadvány latin, latin-német bilingvis és magyar nyelvű változatai.

- a. *Extractus articulorum et diplomatum super religionis negotio in inclyto regno Hungariae conditorum.*¹¹¹ Szerkesztő, kiadó, hely és dátum nélkül. 28 lapos füzet. DREL II. 26. a. Drégelypalánki egyházmegye egyházközigazgatási iratai.
Az 1606. évi bécsi béke egyes passzusait, az 1608., 1625., 1630., 1635., 1647., 1649., 1655., 1659., 1681., 1687. és 1715. évi országgyűlések egyes törvénycikkeit, valamint II. és III. Ferdinánd, továbbá I. Lipót koronázási hitleveleinek egyes szakaszait hozza. A puha fedőlapján található feljegyzés szerint 1819-ben került a drégelypalánki egyházmegye birtokába, előző tulajdonosa Nyári Ignác egyházmegyei gondnok volt.¹¹² Korábban talán a család egy jogvédő tagjaé lehetett, aki sok helyütt lapszéli bejegyzésekkel is ellátta a törvénycikkeket.
- b. *Extractus articulorum et diplomatum super religionis negotio in inclyto regno Hungariae conditorum. Extract dererienigen Articulu und Diplomatum, welche in Religions-Sachen in dem Læblichen Kænigreich Ungarn sind errichtet worden.* Kiadó, hely, dátum nélkül [1715–1731 között]. 151 számozott oldal. DREK K. II. 2898.
Az előbbi nyomtatvány bilingvis kiadásának általam ismert legkorábbi kiadása. Ebben a kötetben a törvénycikkek száma jelentősen megszaporodott, emellett függelékben közli az 1691-es és 1708-as királyi törvényt magyarázó rendelet egyes szakaszait, az 1712-es szatmári béke vallásügyi passzusát és két esküformulát. Az egész szöveg elé tematikus tartalommutató került. A kiadvány így a korábbihoz képest jelentősen megnövekedett, a bőr kötetstáblák közé azonban még legalább háromszor ennyi üres oldalt kötöttek. A három első üres oldalra kézzel bemásolva az 1731-es I. Carolina Resolutio szövegének magyar fordítása ol-

¹¹¹ Magyarul: *A jeles Magyar Királyságban a vallás ügyében kiadott törvények és kiváltságlevelek kivonata.*

¹¹² *Venerabilis Drégely Palánki Tractusnak ajándékozta Tekéntetes Nyárj Ignátz Tractualis Curator Ur Diós Jenőn tartott Tractualis Gyűlésbenn die 7^a Februarii, 1809.*

vasható.¹¹³ A másoló kézírása alapján egyértelműen azonosítható: az idősebbik Deáki Márkus István veszprémi esperes volt.¹¹⁴ A tulajdonosi bejegyzések alapján megállapíthatjuk, hogy a kötetet először tanulmányunk egyik főszereplője, **Kenessey István** birtokolta, aki alighanem sűrűn forgatta is a jogvédő harcok idején. 1745-ben, mikor már visszavonult az aktív politizálástól, a veszprémi egyházmegyének ajándékozta a könyvet.¹¹⁵ **Deáki Márkus István** az ezt követő három-négy év folyamán másolta be a már említett 1731-es rendelet szövegét. A kötet 1751-ben, **Keresztúri Tuba István** esperessége idején is a veszprémi egyházmegye tulajdonában volt,¹¹⁶ nem tudjuk, mikor került könyvtárunk állományába.

¹¹³ *Summa resolutionis Viennensis Suae Maiestatis 1731. 21. Martii ad acta Commissionis Pesthiensis.* Magyarul: *Őfelsége 1731. március 21-i bécsi rendeletének kivonata a pesti [vallásügyi] bizottság ténykedéséhez.*

¹¹⁴ 1676-ban született. Alsóbb iskoláit Sajószentpéteren és Szendrőn végezte, a felsőbb iskolákat Miskolcon járta ki. 1696-ban subscribált a debreceni kollégiumban. 1703–1706 között a pápai kollégium rektora, 1706–1709 között alsóörsi, 1710–1714 között veszprémi, 1714–1749 között felsőörsi lelkész volt, 1711-től haláláig a veszprémi esperes tisztségét is viselte. 1749-ben halt meg. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. 45. Adatait a veszprémi egyházmegye sokáig általa vezetett jegyzőkönyvébe illesztett bejegyzései alapján egészítettem ki, ezek a helyek egyben írásképe beazonosításában is segítettek. DREKK O. 969. A veszprémi egyházmegye I. sz. jkve. 42v, 107r (*Exmissi per Stephanum Deáki seniore Veszprimiensem*), 160r, 173v.

¹¹⁵ A címlap alján található bejegyzés: *Spectabilis ac generosus dominus Stephanus Kenessei consiliarius regius, ecclesiarum hinc Danubianarum supremus curator, etc. in exemplarium donavit venerabili tractui Veszpremiensi 1745. 3. Maji.* Magyarul: *A nemzeti és vitélő Kenessey István királyi tanácsos úr, a dunáninnyi egyházak főgondnoka, stb. adományozta mintapéldánynak a tisztelendő veszprémi egyházmegye részére 1745. május 3-án.* A **dunáninnyi** kifejezés meglepő, de érthető. Az ország XVIII. századi négy kerületének neve (dunáninnyi, dunántúli, tiszáninnyi, tiszántúli) az akkori „fővárosból”, Pozsonyból tekintve született, onnan nézve a mai Dunántúl valóban a Dunán túlra esett. Pápáról vagy Veszprémből nézve azonban a dunántúli egyházkerület egyházai a Dunán innen helyezkednek el, emiatt kezdetben volt némi bizonytalankodás az egyházkerület nevével kapcsolatban. Így például az 1745. május 2-án Peremartonban tartott közgyűlés jegyzőkönyvének 1. pontja így kezdődik: „Hogy a’ Dunán **innen** lévő venerabilis Superintendentiának egy közönséges Cassája légyen ...” Ugyanakkor pár sorral lejjebb már: „12^a. Tekintetes Nemzeti Csejtei Sigmond Uram az Ur Fő Curator Tekintetes Nemzeti Kenessey István Urunk mellé pro Curatore Coadjutore ezen **Trans** Danubiana Superintendenciában egész consensusul választatik.” DREL I. 1. a. Dunántúli református egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei. II. (1652–1800) 156.

¹¹⁶ A fedőlap belső oldalán: *Ex libris venerabilis tractus Veszpremiensis sub senioratu Stephani Tuba Kereszturi comparantis et assessoribus: Francisco Hollosi, Szőke János, Michaële B. Hollosi manu propria, Stephano Bekényi. Signatum Sz[ent]k[irály]szabadini, 1751. die 16. Februarii.* Magyarul: *A tisztelendő veszprémi egyházmegye könyvei közül az adományozó Keresztúri Tuba István esperessége, Hollósi Ferenc, Szőke János, Hollósi B. Mihály (saját kezűleg) és Bekényi István egyházmegyei ülnöksége*

- c. *Extractus articulorum et diplomatum super religionis negotio in inclyto regno Hungariae conditorum. Auszug dererjenigen Artikeln und Diplomaten, welche in Religionssachen in dem lœblichen Kœnigreich Ungarn sind errichtet worden.* Kiadó, hely nélkül, 1790. 150 oldal. DREK K. II. 555.
- Az előbbi nyomtatvány későbbi, javított kiadása. A címlap hátoldalán szereplő tulajdonosi bejegyzés szerint¹¹⁷ Bárkás Mihály akkori kis- és nagypirityi lelkész¹¹⁸ vásárolta, majd hagyatékának elárverezésekor 1823-ban a pápai kollégium könyvtára vásárolta meg.¹¹⁹
- d. *Kivonása azon Törvény-Tzikkeknak és Diplomáknak, mellyek a' Vallás dolgában Magyar Országban hozattattak. Fordittatott T[ekintetes]*

idején. Megjelölve Szentkirályszabadján, 1751. február 16. napján. Az idősebbik Keresztúri Tuba István 1719-ben subscribált a sárospataki kollégiumban, 1728-ban ugyanott a seniori tisztséget töltötte be. Tanulmányait 1729–1730-ban a franekeri egyetemen folytatta. 1732–1735 között a pápai kollégium rektora, 1735–1763 között szentkirályszabadjai lelkész volt, 1749-től haláláig veszprémi esperes is. 1763-ban halt meg. Hollósi Ferenc 1696–1698 között a pápai, 1706-ban a sárospataki, 1707-ben a debreceni kollégiumban subscribált. 1717–1719 között köveskáli, 1721–1723 között monoszlói és henyei, 1723–1728 között tótvázsonyi, 1728-tól kb. 1756-ig nemesvamosi lelkész volt. Kocsi Szőke János 1719-ben subscribált a debreceni kollégiumban, majd 1729-ben a baseli, 1730-ban a zürichi, 1731–1732-ben a berni, végül 1732-ben újra a baseli akadémián tanult tovább. 1733–1743 között kenesei, az 1750-es években várpalotai, 1763-ban vörösberényi lelkész volt. Hollósi Mihály 1715–1718 között subscribált a pápai, 1724-ben a sárospataki kollégiumban. 1730-ban győri rektor volt, majd 1733-ban a franekeri egyetemen tanult tovább. 1735–1738 között vörösberényi, 1743–1763 között kádártai lelkész volt. 1767-ben halt meg. Bekényi István Mikófalván született, 1720-ban a marosvásárhelyi, 1725 körül a sárospataki kollégiumban subscribált. 1731-ben szentpéterei rektor lett, majd 1734-ben a franekeri egyetemen tanult tovább. 1735–1741 között alsóörsi, 1741–1747 között kajári, 1747–1751 között csopaki, 1754-ben polgárdi lelkész. 1768-ban halt meg. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. 48., 55., 84., 85., 95.

¹¹⁷ *Michaëlis Bárkás 1790. vagyis Bárkás Mihályé 1790.*

¹¹⁸ Bárkás Mihály 1768–1771 közt pápadereskei, 1771–1773 közt adorjánháza, 1773–1783 közt bakonyszentkirályi, 1783–1786 közt kercai, 1786–1787 közt nagyacsádi, 1787–1791 közt nagy- és kispirityi, 1791–1796 közt pedig egyházsrádóci lelkész volt, 1796-ban, 52 évesen halt meg. DREL I. 1. u. A dunántúli református egyházkerület egyházközségeire vonatkozó cédulagyűjtemény. Pápadereske, Adorjánháza, Bakonyszentkirály-Csesznek, Egyházsrádóc. TÓTH 1927. 16., 31., 50., 57., 61., 75. PATAKY 1990. 162.

¹¹⁹ A kötéstábla belső oldalán: *Liber illustrissimi Collegii Reformati Papensis, in auctione Bárkásiána in rationem thecae e reliquis exemptus die 25^a Februarii 1823. Signavit Antonius Kiss manu propria, huius thecae bibliothecarius.* Magyarul: A pápai református kollégium könyve, a Bárkás-féle árveréskor lett a maradékból kiemelve a könyvtár számlájára 1823. február 25. napján. Megjelölte Kiss Antal, ezen gyűjtemény könyvtárosa saját kezűleg. A kollégiumi könyvtár leltárkönyvében a kötet az 1823. évnél az adományozott könyvek közt szerepel, az adományozó nevét és az adományozás napját feltüntető rubrikák üresen lettek hagyva. DREKK O. 903. 136.

N[emes] Wespzprém Vármegye' Registrátora, N[emzetes] Somogyi Gedeon által. 1817. DREK K. IV. 972. b.

Az előző két nyomtatványban szereplő törvénycikkeket fordítja le magyarra, a tematikus tartalomjegyzékkel és a függelékkel együtt. Mindez a Fábíán József tótvázsonyi református lelkész és veszprémi esperes által szerkesztett második magyar nyelvű magyarországi protestáns folyóirat, a *Lelki Pásztori Tárház* 1818-ban Pesten megjelent III. kötetében látott napvilágot, annak V. fejezeteként, a 77–146. oldalakon.¹²⁰

3. Vallásvédelmi célból készült **nyomtatott okmánytárak.**

A magyarországi protestáns egyháztörténetírás a XVII–XVIII. század fordulóján jutott el odáig, hogy megjelentethette első jelentős, még közel egykorú forrásokat is közlő és elemző, összegző történeti munkáit. Ekor már mindkét protestáns felekezetben voltak olyan lelkészek, ügyvédek, vagy más teológiai vagy jogi tanultsággal rendelkező szakemberek, akik tudatosan és tervszerűen, apologetikus céllal gyűjtötték és értelmezték az egyházaikat érintő dokumentumokat: törvénycikkeket, királyi rendeleteket, kormányhatósági leiratokat, vármegyei utasításokat. Ez a tevékenység szorosan összeforrott az országos politika mindennapos fejleményeivel: a Rákóczi-szabadságharcot többek közt kiváltó vallási sérelmek orvoslásával, valamint azokkal a tárgyalásokkal, amelyeket a protestánsok a szabadságharc alatt és után az udvarral folytattak.¹²¹

Ennek az adatgyűjtő iskolának két legtipikusabb, könyvtárunkban is megtalálható eredménye:

- a. Evangélikus: [Okolicsányi Pál:] *Historia diplomatica de statu religionis evangelicae in Hungaria*¹²² ... [Frankfurt,] 1710. Különféle vallásügyi dokumentumokat (törvénycikkek, királyi rendeletek, kancelláriai leiratok, egyházi és világi méltóságok körlevelei, utasításai, országgyűlési beszédek) közöl az 1523–1702 közötti időszakból, rövid összekötő szöveggel. 250 oldal. DREK K. II. 330.

¹²⁰ Fábíán Józsefről és az általa szerkesztett *Prédikátori Tárház* és *Lelki Pásztori Tárház* című folyóiratokról bővebben: HUDI 2001. 15–18. HUDI 2002. 25–28.

¹²¹ KOSÁRY 1951–1958. I. 249.

¹²² Magyarul: *A magyarországi evangélikus vallás helyzetének okleveles története.*

Csatlakozik hozzá egy másik mű: *Brevissimum compendium principatus Transylvanici historiae*¹²³ ... [Frankfurt,] 1710. Ez rövid történeti áttekintés után különféle erdélyi vonatkozású vallásügyi iratokat közöl az 1526–1703 közötti időszakból (békétárgyalások anyaga, királyi rendeletek, vallási előjárók utasításai). 56 oldal. DREK II. 332.

Az egymás után kötött, külön címlappal rendelkező két munka elé egy fő címlap is van kötve, eszerint Christoph Lehmann 1707-ben és 1709-ben megjelent két kötetes munkájának ez a folytatása, harmadik kötetként mintegy függeléke. Az első kötet a *De pace religionis acta publica et originalia, das ist Reichs Handlungen, Schrifften und Protocollen über die Constitution des Religion-Friedens in drey Büchern abgetheilet*.¹²⁴ címet viselte, a másodikat csak *Lehmannus Suppletus et continuatus*-ként emlegeti¹²⁵, ennek megfelelően eme kötet fő címe: *Lehmanni Suppleti et Continuati tomus novus, das ist Fernere Fortsetzung Einiger Reichs Handlungen, darinnen die Historia der Evangelischen Religion von Hussi Zeiten bis auff gegenwertige vorgestellet wird ...*¹²⁶. A teljes kötet leírása szerepel az RMK III. 4721. szám alatt.¹²⁷

Nem tudni, kiadása után először ki vásárolta meg a kötetet. Egy tulajdonosi bejegyzés szerint egykor Tóth Ferenc dunántúli református püspöké volt,¹²⁸ alighanem ő ajándékozta könyvtárunknak.

¹²³ Magyarul: Az erdélyi fejedelemség történetének igen rövid összefoglalása.

¹²⁴ Magyarul: Nyilvános és eredeti okmányok a vallásbékéről, azaz a birodalmi tárgyalások, okmányok és jegyzőkönyvek a vallásbéke alkotmányáról, három kötetre felosztva. Az 1555-ös augsburgi békéről van szó.

¹²⁵ *Lehmannus Suppletus et Continuatus, das ist Fortsetzung der Reichs Handlungen, Schrifften und Protocollen über des Heiligen Romischen Reichs Constitutiones von dem Land- und Religion-Frieden...* Magyarul: Lehmann kiegészítése és folytatása, azaz a birodalmi tárgyalások, okmányok és jegyzőkönyvek folytatása a Szent Római Birodalomra vonatkozó területi és vallási béke alkotmányáról.

¹²⁶ Magyarul: Lehmann kiegészítésének és folytatásának új kötete, azaz további folytatása néhány birodalmi tárgyalásnak, amelyek alapján az evangélikus vallás története Husz idejétől a jelenkorig bemutatható.

¹²⁷ SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. III. 715–716.

¹²⁸ A kötéstábla belső oldalán: Tóth Ferentz. A történetíróként is ismert Tóth Ferenc (1768–1844) Debrecenben, majd 1801-ben Göttingenben tanult, 1801-től Pápán teológiai tanár, 1816-tól egyházkerületi főjegyző, 1817-től pápai lelkész, 1823-tól a pápai egyházmegye esperese, 1827-től a dunántúli egyházkerület püspöke. ZOVÁNYI 1977. 653.

A könyv, illetve szerzője maga is külön tanulmány tárgya lehetne. **Okolicsányi Pál** a felvidéki evangélikus vallású tekintélyes megyei köznemesiség tipikus képviselője. Apja, Okolicsányi Sebestyén Turóc vármegyei birtokos család sarja. Pál 1650 körül született. Ügyvéd volt, az 1681-es és 1687-es országgyűléseken távollévő urak követeként vett részt, így vált részesévé a vallásügyi vitáknak. 1697-től Bercsényi megkeresésére jelen volt a szabadságharcot előkészítő titkos tárgyalásokon, Rákóczi tanácsosa lett. 1701-ben az udvar ellene is elfogató parancsot adott ki, erre Lengyelországba menekült. Később kegyelmet kapott, és nem csatlakozott a felkelőkhöz, hanem Bécsben maradt, és megpróbált közvetíteni a felek közt úgy, hogy közben képviselje az evangélikus nemesség érdekeit. A császár megbízottjaként vett részt 1704-ben a selmeci, 1705-ben és 1706-ban a nagyszombati béketárgyalásokon, majd 1708-ban a labanc országgyűlésen is. A sors tragikus fordulata, hogy feleségétől, Rakovszky Zsuzsannától született egyetlen fia, Kristóf, aki ekkor Turóc megye főjegyzője, csatlakozott Rákóczihoz. Az 1707-es ónodi országgyűlésen azonban rokonával, Rakovszky Menyhért turóci alispánnal együtt Kristóf szembefordult Rákóczival, mire a felháborodott nemesek összekaszabolták őket, Kristófot pedig lázadóként ki is végezték.¹²⁹

Mindez bizonyosan mély nyomot hagyott a másik táborban tevékenykedő apában, aki azonban nem hagyott fel ezután sem az udvarnál hitsorsosai védelmezésével. Az 1712–15-ös országgyűlésen is részt vett a vallásügyi küzdelmekben. Az 1712. május 18-i ülésen a nádor őt is jelölte a Szent Koronát kísérő küldöttség tagjai közé, a klérus azonban panaszt tett személye ellen, ezért a nádor visszalépésre szólította fel. Két nappal később Okolicsányi beszédben tiltakozott a nem csupán őt, hanem az általa képviselt vármegyét is ért sérelem miatt, de hiába szólalt fel mellette Ráday Pál is, a klérus a megválasztást megakadályozta.¹³⁰ 1715. április 8-án a protestáns rendek nevében ő nyújtott át a királynak egy emlékiratot sérelmeik orvoslása és a soproni országgyűlési végzések helyes értelmezése tárgyában, ekkor beszédet is mondott.¹³¹ Végül az 1715. évi 30. törvénycikk mondta ki, hogy – többek között **Kenessey István**nal együtt – őt is beválasztották a vallásügyi bizottság nemesi tagjai közé.¹³² Ebben ténylegesen tevékenykedni már nem tudott, mert a bizottság először 1721 tavaszán ült össze, Okolicsányi pedig bizonyíthatóan 1720 augusztusában már halott volt.¹³³

¹²⁹ EMBER–HECKENAST 1989. 165., 221., 283., 331. KENYERES 1967–1985. II. 314. NAGY 1857–1868. VIII. 108., 211.

¹³⁰ THURY 1903–1904. 5.

¹³¹ SZÜCS 1918. 30.

¹³² 1715:30. tc. 4. §. MÁRKUS 1900b. 462–465.

¹³³ A pesti vallásügyi bizottság 1721. március 24-én tartott első ülésén felolvasták többek

Ami a fent ismertetett kötet szerzőjének kilétét illeti, a régebbi kutatók inkább fivérét, **Okolicsányi Mihály** jogtudóst valószínűsítették,¹³⁴ az újabbak Pálra gyanakodnak. A nyomdász nyilatkozata szerint a munka az 1704-es békealkudozások alapanyagául készült, eredetileg nem is kiadásra volt szánva. A szerző írnoka küldte ki egy külföldi pártfogójához, ő juttatta Lehmannhoz, aki megjelentetésre érdemesnek ítélte.¹³⁵ Akár fivére, akár ő volt a szerző, akár mindketten, esetleg egy népesebb forrásgyűjtő csapatot vezetve, mindenképpen jelentős szerepe volt az első hazai evangélikus egyháztörténet megjelenésében.

- b. Református: Adolf Friedrich Lampe (valójában Debreceni Ember Pál): *Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania...*¹³⁶ Utrecht, 1728. 919 oldal.

A könyv három részből áll. Az elsőben rövid áttekintés található a szkítáktól és Pannonia provinciától kezdve a valdenseken, albigenseken és a huszita háborúkon át, egészen a XVI. század elejéig. A második, legnagyobb terjedelmű rész 1518-tól 1725-ig a magyarországi és erdélyi református egyházak történetét rajzolja meg időrendben, évenként haladva, igen sok eredeti forrást közölve. A harmadik, szintén terjedelmes rész mintegy függeléke az eddigieknek: először a magyarországi református egyház szervezetét és lelkészeit írja le, másodsor az erdélyi reformáció kezdeteiről közöl forrásokat a medgyesi, nagyszebeni és brassói levéltárakból, harmadszor a magyarországi református egyházak istentiszteleti rendjét, helyi liturgikus szokásait ismerteti, negyedszer rövid áttekintést ad a magyarországi bibliafordításokról, zsoltároskönyvekről, nyomdákról, végül **Kocsi Csörgő Bálint** *Narratio brevis...* kezdetű visszaemlékezésének I–IX. fejezetét közli a gályarabságba hurcolt prédikátorok peréről, fogságáról, viszontagságairól és megszabadulásáról.

Ami a szerző személyét illeti: **Debreceni Ember Pál** 1661-ben született Debrecenben.¹³⁷ 1678-ban subscribált a az ottani kollégiumban, majd több

között azt az 1720. augusztus 3-án kelt királyi intimatumot is, mely rendelkezett az idő közben elhalálozott bizottsági tagok pótlásáról. A rendelet az elhunyt Okolicsányi Pál helyére Okolicsányi Mihályt állította. HOFFER 1878. 94–95.

¹³⁴ WALLASZKY 1808. 308–309.

¹³⁵ SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. 715–716 (RMK 4721. sz.). SZINNYEI 1891–1914. IX. 1250–1251.

¹³⁶ Magyarul: *A református egyház története Magyarországon és Erdélyben.*

¹³⁷ KATHONA 1961. 219.

osztály praeceptora volt. 1682-ben Sárospatakra került, ahol először a kollégium rektora,¹³⁸ majd 1683-tól a gyülekezet másodlelkésze lett.¹³⁹ 1684-ben a leideni,¹⁴⁰ 1685-ben a franekeri egyetemen¹⁴¹ tanult tovább. Ezután visszatért sárospataki lelkészségébe, majd 1687-ben Hotykára, 1695-ben Losoncra, 1701-ben Szatmárra került prédikátorként. 1703-ban innen menekülnie kellett, így nyerte el Debrecenben az ötödik lelkészi állást. 1705-ben lizskai lelképásztor lett, ott halt meg 1710-ben.¹⁴²

Egyháztörténeti művét Liszkan készítette el. Ennek eddig két kézirata került elő, melyek azt mutatják, hogy eredeti munkájának más volt a felépítése. Emellett mindkét kézirat tartalmazza Pápai Páriz Ferenc *Rudus redivivum...* című munkáját, hiányzik viszont belőlük Kocsi Csörgő Bálint *Narratio brevis*ének részlete. Címlapjukon az 1706-os évszám szerepel, amihez egy 1708-ban írt terjedelmes előszó is csatlakozik.¹⁴³

Halála után művét valószínűleg Helmeci István küldte el Adolf Friedrich Lampe utrechti egyetemi tanárhoz, aki a terjedelmes előszót elhagyva, másutt is kihagyásokkal, és – ami erkölcsileg is erősen kifogásolható – saját neve alatt jelentette meg a munkát, mindössze egyetlen sorban emlékezve meg a valódi szerzőről.¹⁴⁴

A könyvnek két példánya is fennmaradt gyűjteményünkben.

- ❶ Az egyik példány első tulajdonosi bejegyzése olvashatatlanáig ki lett vakarva a kötetábla belső oldalán. Az ezt követő szennylapon szereplő bejegyzés szerint 1791-ben **Dömsödi István** szerezte a kötetet **Jósvai Mihály** özvegyétől.¹⁴⁵ Ez alapján feltételezhető, hogy a kivakart szöveg Jósvai tulajdonosi bejegyzése lehetett. Ami a két tulajdonost illeti, Jósvai Mihály és Dömsödi István is sárospataki diákként kezdte,¹⁴⁶ majd mind-

¹³⁸ THURY 1908. 151.

¹³⁹ SZINNYEI 1891–1914. II. 1278.

¹⁴⁰ *Paulus Debretzeni*. ANTAL 1888. 439.

¹⁴¹ *Paulus Debrecinus* 1685. augusztus 20-án subscribált. HELLEBRANT 1886. 797.

¹⁴² SZINNYEI 1891–1914. II. 1278–1279. Teológiai nézeteiről, társadalomszemléletéről, ígérhirdetéséről részletesen ír KATHONA 1961.

¹⁴³ Címe: *Historia ecclesiastica regni Hungariae anno 1706*. Magyarul: *Magyarország egyháztörténete az 1706. évből*. A debreceni kéziratot részletesen ismerteti RÉVÉSZ 1882. Az oxfordi Bodley Könyvtárban fellelt másik kézitról: PONGRÁCZ 1908.

¹⁴⁴ BALOGH 1879. 20–21. KISS 1879. 32 (1. sz. jegyzet).

¹⁴⁵ *Piam memoriam clarissimi domini Michaëlis Jósvai per viduam recolit apud Stephanum Dömsödy ab anno 1791*. Magyarul: [Ez a könyv] az igen fényességes Jósvai Mihály úr kegyes emlékeztétét ápolja özvegye révén Dömsödi Istvánnál az 1791. évtől.

¹⁴⁶ Jósvai Mihály középiskolai tanulmányait is Sárospatakon végezte, majd 1740. május 4-én

ketten tanultak a zürichi akadémián is,¹⁴⁷ bár egyik helyen sem egyidőben, tehát ismeretségük máshonnan származik. Jósvai talán zürichi tanulmányai idején vásárolta a könyvet. Mindenesetre egy alkalommal a kötet Dömsödinél is ott volt Zürichben (talán éppen ottani tanulmányai idejére kapta kölcsön Jósvaitól, vagy már a könyv megszerzése után járt a svájci városban), mert a hátsó szennylapra jegyzetelt is:

Versus memoriales, qui appositi sunt imagini Stephani Sellei in Collegio Abbatissano Tiguri apud Helvetios:

Hungaricos inter Papensis mysta ministros

Sellaeus Stephanus tollit ad astra caput.

Verbera, tonsuras, ergastula, vincla, triremes

Pro Christo martyr vivus, oransque tulit.

*Quos propria manu descripsit in eodem collegio Stephanus Dömsödy.*¹⁴⁸

A bejegyzésben említett kép és felirata nem ismeretlen a szakirodalomban. A megszabadult gályarabok szűk másfél évig élvezték a zürichiek vendégszeretetét: kettesével lettek elszállásolva a városi templomok lelkészeinél és az akadémia tanárainál.¹⁴⁹ Ezalatt még 1676-ban Rudolf Hospinianus akadémiai igazgató Konrad Meyerrel elkészíttette Séllyei István püspök és pápai lelkész portréját, majd 1677-ben egy közös képre Séllyei és a másik legtekintélyesebb gályarab-prédikátor, Harsányi István rimaszombati lelkész mellképét. Ez utóbbi alatt az összes gályarab-prédikátor neve van felsorolva, majd Johannes Ulrichnak, a zürichi Fraumünster-templom lelkészének¹⁵⁰ a két lelki-

subscribált ugyanitt. Dömsödi István 1760. március 2-án subscribált Sárospatakon. HÖRCSIK 1998. 256., 281.

¹⁴⁷ Jósvai Mihály 1751–1753 között, Dömsödi István 1770–1772 között. HEGYI 2003. 96 (615. sz.), 98 (647. sz.).

¹⁴⁸ Magyarul: Emlékövers, mely Séllyei István képéhez van illesztve a svájci Zürichben, az apácamonostor kollégiumában: A magyar lekipásztorok között a pápai pap, Séllyei István a csillagok felé tartja fejét. Sebeket, kopaszra nyírást, kényszermunkát, bilincseket, gályát viselt el élve s imádkozva Krisztusért [ez a] vértanú. Ezt saját kézzel írta le ugyanabban a kollégiumban Dömsödy István.

¹⁴⁹ THURY 1998. II. 145–146.

¹⁵⁰ Johannes Ulrich volt Mangó Szentpéteri István, a Gömör megyei Simonyi lekipásztornak szállásadója, Séllyei István emlékkönyvébe mindketten be is jegyezték magukat. *Stephanus Mang Szent Péteri, ecclesiae Simoniensis in Hungaria Superiori minister ... in aedibus ... Johannis Huldrici, pastoris ecclesiae abbatis[anae], hospitii liberalissimi. és Johannes Huldricus ecclesiae Tigurinae abbatisanae pastor.* ZSILINSZKY 1866a. 280., 453. RÁCZ 1889–1905. II. 198.

pásztort külön-külön, és együtt is méltató versikéi olvashatók.¹⁵¹ A Séllyei képe alatt lévő versről műfordítás is készült:

„Égre emelt fővel, magyar egyház pásztori közzül
Séllyei István ez, pápai pap, ki verést,
Nyírást, tömlöcöt és robotot s gályát örömetst túrt,
Mint élő s győztes vértanu Krisztusáért.”¹⁵²

A festmények a XIX. században kerültek a zürichi Városi Könyvtárba (Stadtbibliothek)¹⁵³, mely 1629 és 1917 között az egykori Wasserkirche épületében volt.¹⁵⁴ Amint Dömsödi feljegyzése is tanúsítja, a XVIII. század végén a Séllyeiről készült képet – a rá vonatkozó verssel együtt – még a zürichi Fraumünster-templom régi kolostorépületében őrizték.¹⁵⁵

¹⁵¹ HÄNE 1904. 176. RÁCZ 1889–1905. II. 68. THURY 1998. II. 189–190. DEZSÉNYI 1946. 49. A Fraumünster Thurnál Freumünsterre, Dezsényinél már Freimünsterre torzul.

¹⁵² RÁCZ 1889–1905. II. 176–177. THURY 1998. II. 257.

¹⁵³ THURY 1998. II. 378 (84. jegyzet).

¹⁵⁴ A XVIII. század végi utazó, Keresztesi József is azt írja naplójában, hogy a Bibliothékát Wasserkirknek is hívják, 3 emeletes épület a Limagus felett, és rengeteg kép díszíti belülről. KERESZTESI 1925–1926. 155. VINKÓ 1989. 104–107.

¹⁵⁵ A reformáció-kori Zürich két legjelentősebb működő temploma a középkori Großmünster és Fraumünster volt. (Számos korábbi templomot szekularizáltak: a Wasserkirche először raktárként szolgált, majd – mint már említettük – a Városi Könyvtár fogadta be, a Predigerkirche, a volt dominikánus kolostor temploma pedig szociális célokat szolgált: naponta egyszer itt főztek és osztottak meleg ételt a rászorulóknak.) A Großmünstert még Nagy Károly alapította Szent Félix és Regula vértanúk sírja fölött a VIII. sz. közepén, először bencés monostor volt, majd 870 körül Kövér Károly társaskáptalanná alakította át. 1519-ben Zwingli lett a plébánosa, Zürich reformálása után pedig a mindenkori főpap (antistes) székhelye lett. Keresztesi József is említi, hogy az általa Münster Sancti Felicisként emlegetett templomban „az antistes pap”. A korábbi káptalani iskolából Zwingli Prophezey néven bibliafordító és lelkészképző iskolát szervezett, mely az 1660-as évektől – utalva a Nagy Károly-féle alapításra – már a Schola Tigurinorum Carolina, később Collegium Carolinum nevet viselte. Jelentős akadémiává alakult, mely helyileg a XIX. század közepéig a régi káptalani épületben volt, amikor is lebontották. Az épületről Keresztesi is említi, hogy 3 emeletes. Az akadémia lett a magja az 1833-ban alapított Zürichi Egyetemnek. A lebontott régi épület helyén ma az egyetem teológiai kara és az Institut für Schweizerische Reformationsgeschichte működik. A Fraumünstert 883-ban Lajos császár alapította bencés apácák számára. 1525-ben utolsó apátnője, Katharina von Zimmern átadta az épületet és az intézményt a városi tanács részére. Ettől kezdve reformált lekipásztor állt a templom élén. Keresztesi a Fraumünster templomát az asszonyok abbátiája néven említi. A hajdani kolostori iskola továbbra is működött, Collegium Humanitatis néven szintén bibliafordítás, bibliatanulmányozással foglalkozott. Ezt az intézményt nevezi Dömsödi Collegium Abbatissanumnak. Az épületet a XIX. század elején lebontották, helyén épült fel a Városháza (Stadthaus). KERESZTESI 1925–1926. 154–156. VINKÓ 1989. 84–90., 92., 122–130., 146–147.

A kötetben majdnem 100 évvel későbbi tulajdonosi bejegyzések is találhatók,¹⁵⁶ ezek szerint 1884-ben Thury Etele vásárolta meg. Tollal írt bejegyzéseivel, javítgatásaival, kiegészítéseivel a kötet számtalan oldalán találkozhatunk. (DREK II. 256. a.)

- ② A másik példányban két tulajdonosi bejegyzés található. Az első szerint a kötetet az idősebbik **Torkos Jakab** későbbi dunántúli püspök szerezte meg 1734-ben a könyv kiadási helyén, Utrechtben, mikor ott egyetemi tanulmányait végezte.¹⁵⁷ Később a kötetnek jó hasznát vehette, hiszen amellet, hogy mint lelkipásztor jeles igehirdető volt,¹⁵⁸ püspökként pedig komoly egyházszervezői tevékenységet is kifejtett,¹⁵⁹ a jogvédő harcokban is tevékenyen részt vállalt. Ennek legfőbb bizonyítéka a 2. sz. egyházkerületi jegyzőkönyvben általa összegyűjtött jelentős forrásanyag: a korszak vallásügyi rendeletei és országgyűlési határozatai, emellett egyházmegyéenként az egyes gyülekezetek

BÜSSER 1995. 85–90. *Johannes Lavaterus in collegio Carolino philosophiae professor*. ZSILINSZKY 1866b. 549. GYSEL 2002. 404–407.

¹⁵⁶ Az első szennycímdalón: *Thúri Etelájé. Ács, 1884. Vettem öt osztrák értékű forintért. A címdalón: Thúri Etelájé. Ács, 1884.* Az általunk is sűrűn idézett Thury Etele egyháztörténészről (1861–1917) van szó, aki Pápán végezvén tanulmányait, több rektori, kápláni, majd helyettes lelkészi beosztás után 1886-tól fehérvárcsurgói, 1892-től nemesvámosi lelkész lett. 1897-ben egyházkerületi aljegyző, 1900-tól a pápai Református Theológiai Akadémián az egyháztörténeti tanszék vezetője. ZOVÁNYI 1977. 636–637.

¹⁵⁷ A kötetábla belső oldalán: *Jacobi Torkos, Trajecti ad Rhenum 1734.* Magyarul: *Torkos Jakabé, Utrechtben, 1734.* A könyv első tulajdonosa Torkos Jakab és Csuzi Cseh Erzsébet (lásd a 12. sz. jegyzetet) fia, 1711-ben született. Tanulmányait a pápai kollégiumban kezdte (1718-ban grammatista, 1725-ben rhetor volt), majd 1727-ben a sárospataki kollégiumban subscribált. 1733–34-ben a zürichi akadémián, 1734–35-ben az utrechti egyetemen tanult tovább. Hazatérte után 1735 folyamán rövid ideig a pápai kollégium rektora volt, majd 1735-től a vallásgyakorlat elvesztéséig, 1752-ig pápai lelkész. 1752–1758 között peremartoni, 1758–1775 között adásztevelői prédikátorként működött. 1775-től nyugállományba vonult. Lelkészi beosztásai mellett 1745-től haláláig a dunántúli református egyházkerület püspöki tisztségét is betöltötte. 1785-ben halt meg. PREI. Pápai I. sz. akv. 22. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. 37., 48.

¹⁵⁸ Gyűjteményünkben két kötetnyi prédikáció maradt fenn. *Varii sermones ecclesiastici, olly elmélkedések...* DREKK O. 670. Emellett őrzünk tőle három (névtelenül kiadott), irodalmi szempontból jelentős színvonalú könyörgést is. *A Papai nemes árva Ecclesiának siralmas éneke...* DREKK O. 988. Beszédeit méltatta TÓTH 1937. és TÓTH 1941. 157–159. Könyörgéseit közli és elemzi SZABÓ 1988.

¹⁵⁹ 1747-ben püspöksége egész területén szervezett egyházlátogatásba fogott, ez azonban csak részlegesen sikeredett, mert a kormányzati munkáját meggátolták. 1774-ben aztán egyházkerületi közgyűlési határozat alapján sikerült az összeírást egyházmegyéenként elkészíttetni, egyedül a drégelypalánki nem maradt fenn. Az 1747-es vizitációról: SZABÓ 1989. és SZABÓ 1990. Az egyházlátogatás szövegét **Kránitz Zsolt** kollégám készítette elő kiadásra. Az 1774-es egyházlátogatás anyaga: HUDI et al. 2002. Lefolyása: Uo. 11–17.

sérelmeire vonatkozó dokumentumok,¹⁶⁰ melyeket – a Lampe-Ember-kötettel együtt – biztosan sűrűn kellett használnia mindegyik jogvédőnek.

A másik tulajdonosi bejegyzés¹⁶¹ arról tanúskodik, hogy Torkos Jakab püspöktől a kötetet fia, a jogászi pályát választott **Torkos Pál**¹⁶² örökölte. (DREK K II. 256. b.)

Érdekességképpen említem, hogy gyűjteményünkben fennmaradt egy egykor az ő tulajdonában lévő másik, kéziratos könyvecske is, egy ún. *cynosura*, melyet még pesti joggyakornokoskodásának idején, 1762-ben állított össze. Ez abc-rendben tárgyszavazva sorolja fel a joggyakorlatban leginkább használt törvénycikkeket.¹⁶³

A már végzett jogász 1768 és 1773 között az árvaságát élő pápai református egyházköztségben presbiteri tisztséget viselt, nyilván

¹⁶⁰ DREL I. 1. a. Dunántúli református egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei. II. (1652–1800) 167–402. Méltatja: TÓTH 1941. 156–157.

¹⁶¹ A címlapon: *Pauli Torkos*. Magyarul: *Torkos Pálé*.

¹⁶² Torkos Pál Torkos Jakab legidősebb gyermekeként 1737-ben született. PREI. Pápai I. sz. akv. 138. Családjával együtt 1752-ig Pápán élt, majd Peremartonba költöztek, apja új lelkeszi állomáshelyére. A debreceni kollégiumban tanult: 1758-ban írta alá a törvényeket. *Paulus Torkos, nobilis ex comitatu Veszprémiensi, Peremartoniensis, die 21. Januarii anno 1758*. THURY 1908. 455. 1762-ben Pesten tűnt fel, alighanem patvaristaként készült a jogászi pályára valamely ügyvéd mellett. Amennyiben egy protestáns ifjú nem végzett jogot valamely külföldi egyetemen – márpedig esetében erre semmi adat –, ez maradt számára az egyetlen lehetőség jogászi pályára lépésre. KOSÁRY 1996. 168–159. Az 1760-as évek második felében azonban már Pápán lakott: nagyapja, Jakab és két nagybátyja, János és József nyomdokaiba lépve 1768-ban ötödik helyen választották meg presbiternek. 1768. november 10. PREI. Pápai I. sz. jkv. 172. Pápai II. sz. jkv. 27. TÓTH 1941. 200. Mégsem maradt Pápán: az 1773 elején tartott presbiteri gyűlés már tényként beszélt elköltözéséről, emiatt új presbitert választottak helyette. 1773. január 30. *Torkos János és Torkos Pál uraimék inné Pápáról el vették lakásukat, nem is lehet remélni, hogy többet vissza jöjjenek ...*PREI. Pápai II. sz. jkv. 30. Az ülés napirendi pontjairól egy jegyzet is készült, ennek 3. pontja: *Torkos János és Torkos Pál uraimék helyett más praesbiterok választattanak*. Végül több jelölt közül Oroszvály Sándort és Tóth Pétert választották meg. 1773.– DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1773:14. Valamikor az 1770-es évek folyamán, de 1781-től már bizonyíthatóan a Fejér megyei Baracskán telepedett le. 1781-ben mindenestre Veszprém vármegye az apa, Torkos Jakab kérésére állított ki igazolást a maga, Pál fia és Menyhért unokája részére, akik Fejér megyébe költöztek. Pápán 1781. május 23-án tartott közgyűlés. VeML IV. 1. e. Nemességvizsgálati iratok T. Fasc. I. Nr. 21. Fejér megyében ezt a Veszprém megye által kiállított bizonyírólevelet az 1782. márciusi közgyűlésen hirdették ki. SCHNEIDER 1935. 209. Baracskán Torkos Pál alighanem ügyvédként tevékenykedett. Nem tudjuk, mikor halt meg.

¹⁶³ A belső címlapon: *Cynosura juris Hungarici. Conscripta Pestini, die 2^a Junii, anno 1762. P. T.* Az utolsó előtti lapon jobb oldalon, alul: *Ex libris Pauli Torkos manu propria*. DREKK O. 112. *Cynosura* = zsinórmérték, szabály, vezérfonal. BARTAL 1901. 193.

szükség volt szakértelmére a léteért küzdő eklézsia jogvédő harcaiban. Ennek során ő is hasznosan forgathatta a Lampe-Ember-kötet birtokában lévő példányát.

A vallási jogvédő harcok során használt segédeszközök másik főcsoportját azok az iratok és kötetek alkothatták, melyek konkrétan a **helyi** egyház-község ügyeire vonatkoznak. Ezek is három alaptípusba oszthatók.

1. Az egyházközségnek szóló, felsőbb kormányzervektől kapott **rendeletek**, illetve az azokhoz címzett **beadványok másolatai**.
 - a. **Az ügyviteli iratok közé téve**, esetünkben a pápai református egyházközség vagy a dunántúli református egyházkerület iratai között (DREL III. 62. e. vagy DREL I. 1. b.).¹⁶⁴
 - b. **Jegyzőkönyvekbe másolva**, pl. levéltárunkban a dunántúli református egyházkerület II. sz. közgyűlési jegyzőkönyvében (DREL I. 1. a.), melyről már Torkos Jakab püspök tevékenységéről szólva említést tettünk.¹⁶⁵
 - c. **Egybemásolva, kisebb gyűjteményekbe foglalva**, pl. levéltárunkban két ilyen dokumentum is fennmaradt:

- ❶ Egy füzet cím nélkül. 24 oldal. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1734:2.

Több kéz írása, alighanem több szakaszban készült. Kezdő oldalon az 1734-es 2. *Carolina Resolution*nak a 4–4 superintendens választását engedélyező részlete szerepel, majd a 2. oldalon más kéz írásával egy 1763-as helytartótanácsi leirat szövege található. Egy harmadik kéz az 1718–1720-as időszak és az 1730-as év küzdelmeire vonatkozó dokumentumokat jegyezte le, majd belefogott az adászteveli száműzetést közvetlenül megelőző évek, illetve a kezdeti időszak iratainak másolásához, de az első 1749-es okmány közepétől egy újabb kéz vette át a tollat. Ez azután 1749–1753 közti iratokat másolt a füzetbe. A dokumentumok között uralkodói parancsok, felsőbb kormányzervektől származó és vármegyei utasítások, felségfolyamodványok és kormányzerveknek benyújtott kérvények találhatók, és helyet kapott az 1719-es felségfolyamodvány mellékleteként beadott azon terje-

¹⁶⁴ Ezek közül az 1718–120 közötti időszakra vonatkozóan többet publikáltunk már emlegetett kiadványunkban. KÖBLÖS 2005.

¹⁶⁵ Lásd a 160. sz. jegyzetet!

delmes indoklás is, mely az Esterházy grófok érvelését cáfolja pontról pontra.¹⁶⁶

- ② Egy füzet *Brevis descriptio, qualiter in privilegiato oppido Papa liberum religionis Helveticae confessioni addictorum exercitium ab anno 1718. impetitum, qualiterve contra impetitores Divino auxilium te numine defensum extitit*¹⁶⁷ címmel. Az üres hátlapon: *Fata ecclesiae reformatae Papensis*.¹⁶⁸ 60 oldal. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1749:10.

Egységes szerkesztésű füzet, egyetlen kéz írása (kivéve a 7–18. oldalt).¹⁶⁹ Az 1718. november 5-i királyi rendelettel kezdve egészen 1749-ig sorra közli a pápai református gyülekezet sorsát érintő legfontosabb dokumentumokat, melyek közül a legtöbb azonos az előző füzetben lévő okmányokkal, így ez is közli az 1719-es felségfolyamodvány terjedelmes mellékletét.¹⁷⁰ Az iratok három időbeli csomópont köré tömörülnek: az 1718–1720-as küzdelmek, az 1730-as „utóvédharc” az egyházközség telkeinek birtokjoga körül, és az adászteveli száműzetéshez vezető újabb küzdelmek kezdőéve, 1749.

2. Az előbbieik alapján összeállított, **eseménysorokat rögzítő** hosszabb-rövidebb **feljegyzések**. A gyűjteményünkben fellelhető ilyen dokumentumok két csoportba sorolhatók:
- a. Azok az iratok, melyek úgy mutatnak be köztörténeti eseményeket, hogy **időrendbe szedett okmányok tartalmát** ismertetik. Ez a forma már lazulást mutat az előző típushoz képest, de még mindig erősen kötődik a forrásokhoz, és valószínűleg továbbra is elsősorban jogvédelmi célt szolgál. Ugyanakkor felsejlik egy távolabbi cél is: az eseménysorok megőrkítésének szándéka, másképp szólva **megjelenik a történeti érdeklődés**.

¹⁶⁶ Erről bővebben később szólunk. Lásd a 181. sz. jegyzetet!

¹⁶⁷ Magyarul: Rövid leírása annak, hogyan lett megtámadva az 1718. évtől kezdve a helvét hitvallást követők szabad vallásgyakorlata a kiváltságolt Pápa mezővárosban, továbbá hogyan lett Isten akaratának segítségével megvédve a támadókkal szemben.

¹⁶⁸ Magyarul: A pápai református egyház nyomorúsága.

¹⁶⁹ Lásd a következő jegyzetet!

¹⁷⁰ A melléklet elé utólag lett egy kisebb lap befűzve (5–6. old.), melyre magának a felségfolyamodványnak a szövegét írták. A melléklet egyébként kétszer is szerepel a füzetben: a 7–18. oldal tulajdonképpen nem ide tartozik, egy másik irat C. jelű melléklete volt, egy korábbi iratredezéskor tévedésből tették a füzet lapjai közé.

Ennek a típusnak jellegzetes példája egy cím nélküli irat. 12+4 oldal. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1749:17 és 1756:13.¹⁷¹

A pápai reformátusok adászteveli száműzetését közvetlenül megelőző kort és annak pár első évét mutatja be olyan módon, hogy a küzdelem során az 1749–1757 közötti időszakban mindkét oldalon keletkezett dokumentumok tartalmát ismerteti. Egyetlen kéz írása, mely egyértelműen azonosítható: Eöry János ügyvéd készítette.¹⁷² Alighanem szándéka az volt, hogy a korábban ismertetett **Brevis descriptio...** kezdetű okmánygyűjteményt folytatja, bár már nem teljes szövegű forrásközléssel, pusztán tartalmi ismertetéssel, de így az 1718–1757 között történt események egységes elbeszéléssé állhatnak össze.¹⁷³

- b. Azok az iratok, melyek már **elszakadnak a jogi dokumentumok** szó szerinti vagy tartalmi **közlésének kényszerétől**, és ezekről függetlenül ismertetnek történeti eseménysorokat. Ez az

¹⁷¹ Egy korábbi iratrendezéskor tévedésből kétfelé választották, holott a lapok kétségkívül összetartoznak.

¹⁷² Az ötvenes-hatvanas évekből két iratunk van, melyeket ő írt és aláírásával is ellátott: 1757. április 9. Magyarázó jegyzetek egy táblázat hátlapján. DREL III. 62. e. Pápai református egyházköztség iratai. Liszkay-gyűjtemény 361., valamint 1762-ben írt levele a bécsi ágenshez (10. sz. dokumentum). Melléje tehetjük egy nyolcvanas évekből származó kézírását is: 1785. május 12. Egy elismervény, melyet aláírt, és le is pecsételt. DREL III. 62. e. Pápai református egyházköztség iratai. Liszkay-gyűjtemény 497. Ezek alapján kétségkívül megállapítható vizsgált iratunk készítőjének személye (különösen a **H, h, E, T, I, B** és **P** betűk jellegzetesek).

¹⁷³ Erre két bizonyítékunk is van. Az egyik, hogy Eöry a **Brevis descriptio...** utolsó dokumentumának végére odairja: *Continuatur sub Ψ*, vagyis *Folytatódjék a Ψ jelnél!* Iratunk elején valóban ott is szerepel a **Ψ** jel. Az általa írtak végére ugyanakkor a következő feljegyzés került: *Acta et fata ecclesiae Papensis in ordinem redigi cepta in hoc fasciculo continentur.* Magyarul: *A pápai egyház rendbe szedni kezdett eseményeit és nyomorúságát ez az iratköteg tartalmazza.* Ez a mondat két dolgot is elárul. Egyrészt azt, hogy vizsgált iratunk a **Brevis descriptio**val egybe lett kötetelve, amit erősít az a tény is, hogy az annak hátlapján szereplő *fata* szóra rímel ennek a feljegyzésnek a *fata* szava is. Másrészt azt is mutatja, hogy Eöry Jánosnak ekkor már szándéka volt egybegyűjteni a pápai egyházköztség történetére vonatkozó adatokat, és ezt a szándékát túllépve a jogvédelem célján valamiféle kezdetleges történetírói ambíció is vezérelhette. A **Brevis descriptio** és ezen irat összetartozásának másik bizonyítéka, hogy egy nálunk található XIX. század eleji levéltári lajstrom egyetlen egységként említ egy *Pápa M[ező] Városában a' Helvetica Valláson lévő Ekklesiának Fátumai és külömbféle Változásai 1718^k Esztendőitől fogva 1757^k Esztendeig.* címet viselő iratot, emellett még hozzáteszi: *Töredék formában, mellette Párban lévő több rendbéli Instántiákkal, Felséges Királyi Kegyelmes Parantsolatokkal és egyéb királyi Resolutiokkal edgyütt.* Ez az irat kétségkívül a **Brevis descriptio** és ezen dokumentum egyesítéséből keletkezett. *A Pápai Reformata Ekklesiát illető külömbféle Irományoknak kivonása.* Dunántúli református egyházkerület leltárai. DREL I. 1. g. (régi jelzete: DREKK O. 1083.) 2. tétel.

irattípus szorosan véve már alig tartozik tanulmányunk vizsgálódási körébe, mert **elsődlegesen nem jogvédelmi célokat szolgál** (bár még mindig tud adatokat szolgáltatni bizonyos jogok visszaszerzéséért való érvelésben), hanem hidat képez egy későbbi egységes vonalvezetésű egyházközségi krónika összeállításához. Erre a típusra két jellegzetes példát mutatunk be:

- ❶ Egy *Brevis genuina informatio in negotio exercitii religionis Helveticae confessioni addictorum in oppido Papa comitatus Veszprimiensi adiacente habiti*¹⁷⁴ címet viselő irat. 4 oldal. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. XVIII:9.
Egyetlen kéz írása, de írója ismeretlen. Az irat sok áthúzással és javítással, láthatóan fogalmazványként készült, és eredetileg folytatni akarták. A pápai református egyházközség történetére vonatkozó feljegyzéseket tartalmaz az 1526–1719 közti időszakra nézve úgy, hogy 1718-ig pusztán pár esztendő (1526, 1672, 1681) történéseiről ejt néhány szót, majd az 1718–1720 közti küzdelmek elbeszélésbe fog bele, de 1719 elején megszakad.
Alighanem a már emlegetett XIX. század eleji levéltári lajstrom ezt az okmányt írja le a következő módon: *Pápa M[ező] Városában lakozott Helvetica Vallást Követőknek rövid le Írása és Elől adása 1525^é Esztendőitől fogva 1719^é Esztendeig. Töredék formában.*¹⁷⁵
- ❷ Egy cím nélküli irat. 1 oldal. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1783:17.
Egyetlen kéz írása, mely ebben az esetben is Eöry János személyével azonosítható. Egymástól független, rendszerbe nem szedett adatsorokat tartalmaz a pápai reformátusok 1526–1783 közti történetére vonatkozóan. Először pontokba szedve abból a vizsgálati anyagból másol ki adatokat, melyet Veszprém vármegye folytatott le 1720. március 3-án Pápán az ottani protestáns lakosság korábbi vallásgyakorlatára vonatkozóan.¹⁷⁶ A latin nyelvű adatok mellé néhány helyen odaírja a tanú sorszámát és vallomásának néhány jellegzetes magyar kifejezését is. Ebben a részben egyetlen évszám szerepel, az 1664-es, amihez a templom el-

¹⁷⁴ Magyarul: *Rövid valós tájékoztatás a helvét hitvallásnak elkötelezettek vallásgyakorlatának ügyéről, melyet a Veszprém megyéhez tartozó Pápa mezővárosában birtokoltak.*

¹⁷⁵ A 173. sz. jegyzetben említett lajstrom 1. tétele.

¹⁷⁶ A vizsgálat anyaga levéltárunkban megtalálható. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 144.

vételét köti. Ezután az 1526-os esztendőhöz kapcsolva a pápai reformáció kezdeteit ismerteti, majd az 1580-as év iskolai állapotait jellemzi. Ezt követően Séllyei István és Kocsi Csergő Bálint gályarabságáról ír egy mondatot, majd egy másikat a vallásszabadság 1783-os visszaállításáról.

Az irat összeállításának már nem lehetett igazán jogvédelmi célja, hiszen a türelmi rendelet helyi életbeléptetése után keletkezett, Eöry nyilván készülő egyháztörténeti összefoglalójához gyűjtött adatokat.

3. Az előbbi irattípusokból összeállított egységes szerkezetű „házi krónikák”. Ezek a munkák már nem jogvédő harcok segédeszközei, hanem egyedül a történeti érdeklődés kielégítését szolgálják, tehát semmiképpen nem tartoznak tanulmányunk témájához. Hogy mégis megemlítsük őket, annak oka az, hogy azt az vonulatot, mely a pusztán jogvédő célzattól a tisztán történetírói ambícióig ível, teljesen kirajzolhassuk.

Ennek a típusnak egy levéltárunkban megtalálható jellegzetes példánya az az irat, mely *A Pápai Evangelico Reformata Helvetica confession lévő Ecclesianak rövid Historiaja es sok féle fatumai* címet viseli. 31 oldal. Pápai református egyházközség ügyviteli iratai. DREL III. 62. e. (régebbi jelzete: DREKK O. 788.)

Kézírása alapján egyértelműen megállapítható, hogy ez is Eöry János műve.¹⁷⁷ Az egyházközség történetét az 1526. évvel kezdi, és az 1802. év nyaráig vezeti,¹⁷⁸ alighanem nem sokkal később készülhetett el. Forrásként a helyi egyházközség ügyeire vonatkozó főcsoport alatt szerepeltetett valamennyi iratot felhasználta, mert ezek visszaköszönnek munkájában. Minthogy ezen források meglehetősen különböző szerkezetűek, az ezeket felhasználó mű is igen egyenetlenre sikeredett. 1526-tól 1718-ig mindössze alig több mint két oldalnyit ír, az időbeli csomópontok is ismerősek: 1526, 1580, 1664, 1672 (a **Brevis genuina informatio** és saját 1783-as feljegyzésének adatai). Az 1718–1720 közötti események igen bőven vannak kifejtve (11 oldal), sok okmányt tar-

¹⁷⁷ A szöveg végére valaki fel is írta: Eöry János kurátor kézírata (Tóth Endre nyomán).

¹⁷⁸ A munkát a következő szavakkal zárja: *Algya meg az Ur ezen mi Papai Ecclesiankat, sok nyughatatlan Haborgatási után adjon neki örökös Bekességet. Algya meg és Tarcsa meg ezen Collegiumi Oskolánkat is bekessgeben. Amen. Signatum Papae, die 12^a Julii, 1802.*

talmilag részletesen is ismertet¹⁷⁹, majd két oldal jut az 1730-as év történéseire (szintén okmányokkal alátámasztva), ezt követően újra nagyon részletezően és sok dokumentum ismertetésével mondja el az 1749–1757 közti eseményeket (10 és fél oldal; itt a **Brevis descriptio**, illetve annak általa elkészített folytatása volt a forrás). Ezután szinte egyből az 1781–1783-as történések közlésére ugrik, és röviden már saját emlékeire építve meséli el a hátralevő pár évet (2 és fél oldal).

Ennek a kéziratnak elkészítésével Eöry János majdnem 20 évig dédelgetett tervét valósította meg. Ezáltal tanúbizonyságot tett arról, hogy nemcsak jogásként és egyházközsége világi vezetőjeként állta meg a helyét, hanem – elsőként összeállítva egy forrásokra épülő egyházközség-történetet – házi krónikaíróként is maradandót alkotott. Bár kéziratban maradt művét idézni nem szokták, mégis elég kézbe venni az első nyomtatott formában megjelent egyházközség-történeti munkát, Tóth Ferenc 1808-ban kiadott könyvét,¹⁸⁰ pár oldalt fellapozni, és összehasonlítani Eöry kéziratával, hogy felfedezhessük: bizony Tóth nagyon sokban őrá épített.

Miután összegyűjtöttük a jogvédő harcok során használt legfontosabb segédeszközöket, most térjünk rá a harmadik kérdés megválaszolására, mely az előbbinél nem kevésbé izgalmas feladat: vajon **hogyan született meg a** kérvények végső, letisztázott szövegében kifejtett **logikus érvrendszer**, azt legplasztikusabban az ezt megelőző stádiumot tükröző, rengeteg áthúzást és javítást tartalmazó **fogalmazványok** érzékeltethetik. Ezért ismertetésünk függelékének élén két ilyen dokumentum szövegét közöljük. Ezek **Kenessey István** két irányban folytatott jogvédő tevékenységére: a pápai egyházközség vallásszabadságának visszaszerzésére irányuló és az országos vallásügyi bizottságban kifejtett ténykedésére hoznak fel egy-egy példát. Mindkettő valószínűleg csapatmunka eredménye, amiről főleg a második irat tanúskodik, mely jól elkülöníthetően két kéz munkája.

Az **1. sz.** dokumentum alighanem annak a terjedelmes érvelésnek az első változata, mely az Esterházy grófoknak a pápaiak vallásgyakorlatát eltiltó 1718-as királyi rendeletben tükröződő érveit cáfolja pontról pontra, és a pápai reformátusok 1719 elején fogalmazott első felségfolyamodványához

¹⁷⁹ Művének ez a része publikálva: KÖBLÖS 2005. 120–131.

¹⁸⁰ TÓTH 1808b.

lett mellékletként csatolva.¹⁸¹ Tóth Endre feltételezése szerint ez a részletes cáfolat Kenessey munkája,¹⁸² az mindenesetre bizonyos, hogy a felségfolyamodványt ő viszi Bécsbe,¹⁸³ legalább két alkalommal be is adja, és a második esetben, február 28-án csatolja a kérvényhez a cáfolatot is.¹⁸⁴ Az itt függelékben közölt első szövegváltozat olyan érveket is tartalmaz, melyek végül nem jelennek meg a folyamodvány mellékletében, egyesek a későbbi kérvényekben köszönnek vissza,¹⁸⁵ mások többé nem fordulnak elő hivatalos iratokban, így igen értékes adalékokat szolgáltat a végleges érvrendszer kialakulási folyamatának rekonstruálásához. A fogalmazvány nem Kenessey kézírása, mégis a fentiek ismeretében joggal feltételezhetjük, hogy összeállításában neki is jelentős szerepe volt, talán éppen ő diktálta.

A 2. sz. dokumentum az országos vallásügyi küzdelmekbe enged bepillantást. Közvetlen előzményét a győri püspökség által 1721. május 29-én összeállított ama beadványban ismertük fel, melyet a pesti vallásügyi bizottság elé terjesztett.¹⁸⁶ Fogalmazványunk¹⁸⁷ alighanem a protestáns rendek válaszához összeállításához kívánt segítséget nyújtani azáltal, hogy pontokba szedte a klérus Pápara vonatkozó érveit, majd megfogalmazta a rá vonatkozó cáfolatokat, végül röviden kitért a Veszprémmel kapcsolatos ellenérvekre is. Az irat – mint már említettük – kétféle kézírással készült. A klérus érveit Kenessey szedte pontokba (az általa írtakat dőlt betűvel szedtük)¹⁸⁸, majd egy másik kéz írta le összefüggő szövegbe rendezve ezek cáfolatát és a Veszprémre vonatkozó érveket. Utólag Kenessey mindkettőt kiegészítette, és

¹⁸¹ Az 1718. november 5-én kelt királyi rendelet szövege: KÖBLÖS 2005. 25–32 (2. sz.). Az 1719. januári felségfolyamodvány: Uo. 36–40 (4. sz.). Az ehhez csatolt részletes cáfolat: Uo. 40–58 (5. sz.).

¹⁸² TÓTH 1941. 129.

¹⁸³ 1719. február 7-én kelt meghatalmazólevelét lásd a források között (3. sz. dokumentum).

¹⁸⁴ KÖBLÖS 2005. 11., 36.

¹⁸⁵ 1719. március eleje. KÖBLÖS 2005. 58–64 (6. sz.), 1719. július. Uo. 78–89 (10. sz.).

¹⁸⁶ A források között közöljük (2. a. sz. dokumentum).

¹⁸⁷ Ez a 2. b. sz. dokumentum.

¹⁸⁸ Név az iratban nem szerepel, de kézírása tipikus és könnyen felismerhető jellegzetes E, e és s betűiről (ez utóbbiak sokszor é és í formában fordulnak elő). Saját keze írását megőrizte egy 1738. december 23-án kelt elismervény hátlapjára általa 1739. január 15-én rávezetett megjegyzés, melyet alá is írt, és le is pecsételt. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liskay-gyűjtemény 230. Szintén név nélkül, de az írásképe alapján egyértelműen megállapíthatóan ő írta az 1719. december 5-én név szerint neki címzett királyi rendelet egyik másolatát. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liskay-gyűjtemény 141/1. KÖBLÖS 2005. 107–112. Felhívnom a figyelmet arra, hogyan írja a saját nevét, különösen a K betűt, mert ennek képe megegyezik más iratokban látható aláírásával. Pl. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liskay-gyűjtemény 159., 230., 242.

a nem általa írt szövegbe is belejavított. A fogalmazvány véglegesítése tehát bizonyíthatóan az ő műve.

A függelékben közölt többi dokumentum **a kérvényezés mechanizmusát** szemlélteti.

Bár a protestánsok vallásgyakorlatát illetően szerződés formájában rögzített békekötések rendelkeztek, és ezeket utólag országgyűléseken törvény formájában becikkelyezték,¹⁸⁹ az 1715. évi 30–31. törvénycikkek gyakorlatilag ezeket figyelmen kívül hagyták. Ezzel megsértették azt az alapelvet, hogy törvényt csak az magyarázhat, aki hozta, és a törvényekkel ellenkező királyi rendeletek érvénytelenek. Éppen ellenkezőleg: törvényesítették az 1681:25–26. és az 1687:21. törvénycikkeket értelmező királyi magyarázatokat¹⁹⁰ (mint pl. az 1691-es Explanatio Leopoldina, vagy a vallásügyben hozott 1701-es királyi rendelet).¹⁹¹ Azt is kimondták, hogy a vallás magánügy, és a sérelmet szenvedettek nem fordulhatnak az országgyűléshez, hanem panaszukat orvoslás végett a királyhoz kell benyújtaniuk; ezt pedig csupán magánszemélyek tehetik a maguk nevében, nem pedig közösségek együttesen fellépve.¹⁹² Ezzel megint az ősi rendi joggyakorlat sérült, a vallásügy alakulása pedig ezután még inkább a királyi kezgy, illetve az éppen aktuális erőviszonyok függvényévé vált.¹⁹³

A törvénycikk a pápaiak vallásügyi küzdelmeit illetően is fordulópontot jelentett. Ezután ugyanis számukra is az egyetlen jogorvoslati lehetőség a **kérvényezés**: a királyhoz intézett felségfolyamodványok, illetve a kancelláriához, és 1724-től a helytartótanácsához szóló kérvények benyújtása maradt.

A protestánsok szerencséjére a 2. § ama intézkedése, hogy közösségek nem kérvényezhetnek, pusztán magánszemélyek, gyakorlatilag nem lett szigorúan érvényesítve. A pápai reformátusok első felségfolyamodványa az egész közösség nevében lett fogalmazva,¹⁹⁴ az ezt terjedelmes mellékletével együtt Bécsben benyújtó Kenessey István pedig 32 pápai személy aláírását és pecsétjét, továbbá 72 másik jelen nem lévő személy nevének felsorolását

¹⁸⁹ Az 1606-os bécsi békét az 1608-as koronázás előtti törvények, az 1645-ös linzi békét az 1647:5. törvénycikk emelte törvényerőre.

¹⁹⁰ A korábbi törvénycikkeket *in genuino sensu hactenus declarato*, vagyis ekkorig kifejtett valódi értelmükben, azaz – az 1. § szövegezésében – *secundum explanationes regias*, vagyis a királyi magyarázatok szerint kell betartani. MÁRKUS 1900b. 462–463. KÖBLÖS 2005. 9–10.

¹⁹¹ KÖBLÖS 2005. 8–9. A két királyi magyarázatra hivatkozik pl. Veszprém vármegyének a kancellária felé tett, 1719. június 28-án kelt jelentése. Uo. 77 (9. sz.).

¹⁹² 1715: 30. tc. 2. §. MÁRKUS 1900b. 462–463.

¹⁹³ SZÜCS 1918. 31–32.

¹⁹⁴ KÖBLÖS 2005. 40 (4. sz.).

tartalmazó megbízólevél birtokában tevékenykedett.¹⁹⁵ Ugyanígy a kancelláriához is az egész közösség nevében intéztek kérvényeket,¹⁹⁶ sőt egy alkalommal a lévaiakkal és bátiakkal közösen is.¹⁹⁷ Figyelemre méltó azonban, hogy ebben az esetben a kancellária a király nevében kibocsátott rendeletet nem az egész közösségnek, hanem Kenessey Istvánnak mint a pápaiak megbízottjának címezte,¹⁹⁸ és ugyanígy cselekedett a lévaiak, bátiak, tótvezekényiek és endrédiak képviselőivel is.¹⁹⁹

Bár a közösségi kérvényezés tilalma szigorúan nem érvényesült, a 2. § ama rendelkezése azonban, hogy a kérvényezés a vallásügyi sérelmek orvoslásának egyetlen lehetősége, maradéktalanul átment a gyakorlatba (1790-ig az országgyűléseken valóban egyetlen vallásügyi intézkedés sem született).²⁰⁰ Ez viszont azt eredményezte, hogy a jogvédő harcok helyi képviselői szoros kapcsolatokat kerestek az udvarral, illetve az országos kormányhatóságokkal. (A vármegye ilyen vonatkozásban kevésbé volt fontos, mert vallásügyekben önállóan nem dönthetett, az az országos kormányhatóságoknak volt alárendelve; a pápai ügyekben is – mint láthattuk – hol a királyi rendeletek végrehajtása, hol az udvari kormánysszervek felé irányuló jelentéstétel volt a dolga.)²⁰¹

Az udvarral való kapcsolattartás egyik formája az a már említett gyakorlat volt, hogy a református közösség hol egy, hol több tagját hatalmazta fel ügyeik intézésére: kérvények fogalmazására, benyújtására, megfelelő személyekkel vagy hatóságokkal való tárgyalásra, esetleg írásos megállapodások kötésére és aláírására is. Ennek ékes bizonyítékai a meghatalmazottak neveit felsoroló, és tevékenységi körüket is leíró **megbízólevelek**. A függelékben ebből a forráscsoportból is közlünk néhányat (3–9. sz. dokumentum). Amellett, hogy ezek Kenessey István, Csuzi Cseh Pál, Soós Imre, Sándor Gergely vagy Eöry János szerepének fontosságáról tanúskodnak, más szempontból is fontos források: részint aláírás-listái az írástudás fokáról nyújtanak értékes információkat, részint pedig az eredeti iratokat kézbe vevő kutató gyönyörű pecsétlenyomatokat tanulmányozhat.

¹⁹⁵ Lásd a függelékben a 3. sz. dokumentumot.

¹⁹⁶ KÖBLÖS 2005. 64., 89., 91 (6., 10., 11. sz.).

¹⁹⁷ Uo. 107 (14. sz.).

¹⁹⁸ Uo. 110 (15. sz.).

¹⁹⁹ Pl. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény 142.

²⁰⁰ SZÜCS 1918. 31.

²⁰¹ Mind az 1718. november 5-i, mind az 1720. augusztus 19-i királyi rendelet Veszprém vármegyének lett címezve. KÖBLÖS 2005. 30., 118 (2., 17. sz.). Veszprém vármegye 1719. június 28-án jelentést tett a kancelláriának a pápaiak vallásgyakorlatával kapcsolatban, és javaslattal is szolgált az ügy megoldására. Uo. 75–78 (9. sz.).

Figyelembe véve az akkori idők nehézkes utazási, közlekedési viszonyait, az udvari kormányhatóságokkal való kapcsolattartásnak ez a módja meglehetősen kicsiny hatáskörű lehetett. A joggyakorlat emiatt kifejlesztett egy állandó képviseleti formát: az ágensi intézményt.

Az **ágensek** (vallási ügyvivők) azok a személyek voltak, akik a kormányhivataloknál ellátták a protestánsok állandó képviseletét. Feladatuk a vallásügyben kezeikhez eljuttatott folyamodványok benyújtása, az elintézés sürgetése, vagy olykor éppen késleltetése, az illetékes személyek tájékoztatása, befolyásolása volt. Az erdélyi protestánsok az 1710-es évek elejétől a Bécsben működő erdélyi kancellária mellett, a magyarországi evangélikusok és reformátusok legtöbbször külön-külön a Bécsben székelő magyar kancellária és a Pozsonyban, majd Budán működő helytartótanács mellett foglalkoztatnak ágenset. Fizetésüket az egyházkerületek közösen állták.²⁰²

Dokumentumaink közül két forráscsoport is foglalkozik működésükkel: az egyik a kapcsolattartás, a másik fizetésük módjáról közöl adatokat.

A Pápa és Pozsony, illetve Bécs között ingázó megbízottakkal való személyes találkozás mellett az ágensekkel velük való kapcsolattartás fő eszköze a **levelezés** volt. Levéltárunknak több állagában is maradtak fenn a pápai reformátusok jogi képviselőihez ágensektől érkezett levelek, illetve általuk ágensekhez címzett levelek másolatai is. Ezekből csupán két iratot ragadtam ki: az egyiket kapta, a másikat pedig írta egy-egy ágens.

Az első levél (10. sz. dokumentum) írója, **Eöry János** a magyar kancellária mellett működő bécsi református ágenset²⁰³ tájékoztatta a vallásügyi küzdelmek legújabb fejleményeiről. Pápán ekkor, 1762 folyamán éppen egy újabb kérvény előkészítése zajlott, mely újfent az adásztevel második prédikatori állás létesítésének és magasabb szintű iskola felállításának engedélyezésére irányult. Eöry a két kérést illetően fontossági sorrendet állított fel: utasította az ágenset, hogy elsősorban az iskolaállításért küzdjön, olyan formulát találva, hogy ha a király engedékeny, beleférhessen azért a második lelkész engedélyezése is. Szó esett bizonyos 100 arany kifizetéséről is, ha sikerül eredményt elérni: alighanem valamelyik kancelláriai tisztviselőnek ígérték be „csúszópénz” gyanánt ezt az összeget.

²⁰² ZOVÁNYI 1977. 15–16. ZOVÁNYI 1914. 79–80. TÓTH 1941. 175. TRÓCSÁNYI 1981. 68–69.

²⁰³ 1748–1762 között **Dömjén Gergely** volt a bécsi református ágens, az 1740-es évek elejétől az erdélyieket is képviselte. 1762. május 30-án halt meg. Halála után több jelölt is versenybe szállt hivataláért. Hosszas viszálykodás után Nagy Sámuel lett az utóda, őt viszont csak valamikor 1763. augusztus 9. és 19. között mutatták be a magyar királyi kancelláriának. Eöry levele 3 nappal Dömjén halála után kelt, kérdés, hogy értesült-e már róla. ZOVÁNYI 1914. 80., 82., 237. ZOVÁNYI 1977. 15.

Eőry arra is gondolt, hogyan védjék ki azt az esetleg logikusan felmerülő ellenérvet, hogy nincs meg a második lelkeszi állás és az iskolafenntartás anyagi alapja. A pápai gyülekezet korábban erre a kettős célra pénzbeli felajánlásokat gyűjtött. Végülis 1755–1759 között kilencen ajánlottak fel nagyobb összegeket, melyek együtt 2870 forintra rúgtak.²⁰⁴ Korábban lezajlott az a vármegyei vizsgálat is, amelyet a pápaiak vallásszabadságát eltörölő 1752-es királyi rendelet irányzott elő:²⁰⁵ különféle mesteremberek bevonásával felbecsülték a paplakokba, a rektor és a kántor lakásába és az iskolába beépített építőanyagok árát, melynek végösszege 2825 forint 22 dénár lett.²⁰⁶ A földesúr, Esterházy Károly²⁰⁷ igyekezett ennek az összegnek a kifizetését különféle indokok támasztásával húzni-halasztani, ezért a pápai reformátusok is próbálkoztak különféle kompromisszumos megoldásokkal előállni. Egy 1760-ban Pozsonyban, talán az ágens által készített, de Eőry János javításait is tartalmazó szerződéstervezet szerint például eme összeg elengedését ígérték, ha a földesúri telkeken lakó, vagyis censualista nemes és nemtelen pápai lakosokat ő és utódai is háborítatlanul meghagyják javaik használatában és – egy utólag beszúrt félmondat halvány próbálkozása szerint – „Confessiojok szerint valo Isteni szolgálattokban”.²⁰⁸ Esterházy

²⁰⁴ A megajánlók: 1755: özv. Torkos Jakabné Csuzi Cseh Erzsébet (600 Ft); 1756: özv. Nájda Ferencné Pap Mária (200 Ft); 1757: özv. Csuzi Cseh Pálné Hajnal Julianna (600 Ft), Gáll János (100 arany = 420 Ft), Torkos János (100 Ft); 1758: özv. Soós Imréné László Judit és fiai, István és Márton (600 Ft), Eőry János (24 körmöci arany = 100 Ft), Sándor Gergely (24 körmöci arany = 100 Ft); 1759: özv. Kozma Ferencné Balikó Erzsébet (150 Ft). A felsorolást közli az eredeti megajánló levelek alapján TRÓCSÁNYI 1981. 76. A nyugták közül Csuzi Cseh Erzsébetét és Torkos Jánosé ma lappang, a többieké megvan. A palliumon, melybe helyezték őket, a következő olvasható: *Oblationales. Nota bene! Ezen obligatoriák csak pro speciali casu szedettek össze, de effectusba nem mentek, már nem is mehetnek.* DREL I. 8. b. Pápai református köztartás pénzügyi iratai. Számlák, nyugták. Szám nélkül. Fennmaradt Balikó Erzsébet (ott 1756-ra keltezve), Pap Mária, Hajnal Julianna, Sándor Gergely és a Soós család kötelezvényeinek egy közös lapon elkészített fogalmazványa is, melyet Balikó Erzsébet alá is írt. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1756:12. Ugyanígy egy másik közös lapon maradt fenn Torkos János és Eőry János kötelezvényének fogalmazványa is. Uo. 1757:10.

²⁰⁵ A rendelet kivonatos másolata: 1752. május 8. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liskay-gyűjtemény 304.

²⁰⁶ A vármegyei jelentés 1753. október 8-án kelt. Két példánya is feltalálható: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liskay-gyűjtemény 319. és DREKK O. 1086. Az eljárásról TÓTH 1941. 181–182. is ír, de rossz adatokat közöl.

²⁰⁷ Ebben az időben 1752-től esztergomi kanonok és esztergom-szenttamási prépost, 1755-től a helytartótanács tagja és pozsonyi prépost, 1759-től váci, 1761-től egri püspök. DIÓS 1997. 369–370.

²⁰⁸ 1760. január 12., Pozsony. A szerződéstervezet két változatban is ránk maradt: egy kétoldalú szerződés, melynek első felében a pápaiak, második felében a gróf fejti ki, mire kötelezi magát, és egy tartalmában ezzel megegyező, mégis alázatosabb formába öntött egyoldalú

azonban nem állt kötélnek, ezért tartja fontosnak Eöry ebben a levélben kihangsúlyozni, hogy az ágens mutassa be az eddig megajánlott 2870 forintos összegről szóló leveleket, nehogy a kormányhivatalok arra való hivatkozással utasítsák el a kettős kérést, hogy amennyiben nem kapnák meg a földesúrtól a becsösszeget, nem lenne elég pénzük a lelkész el-, és az iskola fenntartásához.

A második levelet (11. sz. dokumentum) **Nagy Sámuel** bécsi ágens²⁰⁹ írta a pápaiak egyik jogi képviselőjének, alighanem Eöry Jánosnak. Olyan fontos kérdésekben próbál tanácsot adni, mint például: milyen legyen a benyújtandó felségfolyamodvány jellege? Mit tartalmazzon? Milyen mellékleteket adjanak be vele együtt? Ki fogalmazza? Kik a legalkalmasabb személyek arra, hogy benyújtsák? Csupa fontos részletkérdés, mely nagyonis kihathatott a kérvény pozitív elbírálására.

Részben ágensekkel kapcsolatos a függelékben közölt utolsó forráscsoport is: a néhány ott publikált **nyugta** (12–15. sz. dokumentum) fizetésük mennyiségéről, módjáról nyújt tájékoztató adatokat. Két ízben ágensek: **Szilágyi Sámuel**,²¹⁰ illetve **Dömjén Gergely**²¹¹ adnak elismervényt, az első kifejezetten éves fizetést emleget. A harmadik esetben az 1722–1723-as

kötelezvény, melyben csupán a pápaiak fejtik ki, mit vállalnak, és köszönetet mondanak a grófnak azért, amit ő fog tenni velük. A kétoldalú szerződés első tervezetét kézírása alapján Eöry János írta, rengeteg javítással és kiegészítéssel, az iraton még keltezés sincs. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1760:3/3. A második fázisban egy másik kéz ír ez alapján fogalmazványt, melyet Eöry javításokkal lát el; még itt sincs keltezés. Uo. 1760:3/2. A tisztázatot, mely a benyújtott példány másolata, ismét Eöry János írta, itt már dátum is szerepel. Hátlapján a kérvény sorsáról is megemlékezik: *Haec formula comiti est praesentata die 12. Januarii 1760. Posonii. In effectum non ivit.* Vagyis: Ez a változat 1760. január 12-én lett átadva a grófnak. Nem lépett érvénybe. Uo. 1760:3/1. Az egyoldalú kötelezvény első tervezete szintén Eöry János műve, ez is tele van javításokkal, a keltezés még innen is hiányzik, ráadásul az irat hiányos, befejezetlen. Uo. 1760:2/2. A második fázisban ismét ugyanaz az idegen kéz írja a szöveget, mint aki a kétoldalú szerződés tervezetének második fázisát, Eöry ezt is gondosan átvizsgálja. Itt már van keltezés, de még január 11. szerepel. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközösség iratai. Liszkay-gyűjtemény 379. Végül a tisztázatot, mely szintén egy benyújtott példány másolata, ugyanaz az idegen kéz írta. A benyújtás aznapi dátuma itt is szerepel a hátlapon, de az eredményről nincs említés. DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1760:2/1. Az események további menetéből tudjuk, hogy ez a változat sem nyerte meg a gróf tetszését.

²⁰⁹ 1763–1797 között működött a Bécsben székelő magyar királyi kancellária mellett mint református ágens. ZOVÁNYI 1977. 15.

²¹⁰ Szilágyi Péter nagyenyedi kollégiumi professzor fia. Nagyenyeden, majd a frankfurti egyetemen tanult. 1733–1748 között volt a Bécsben székelő magyar királyi kancellária mellett a magyarországi reformátusok ágense. Szolgálataiért a királytól bárói címet kapott, és az erdélyi ítélőtábla ülnöke lett. 1771-ben halt meg. ZOVÁNYI 1977. 15., 605.

²¹¹ Lásd a 203. sz. jegyzetet.

országgyűlés megnyitását közvetlenül megelőző napokban²¹² a neves evangélikus ügyvéd: **Jeszenák Pál**²¹³ nyugtatja a pápaiakat egy rendeltetését homályos fogalmazásba burkolt pénzösszeg átvételéről, alighanem ez is valamiféle „csúszópénz” lehetett. Végül az utolsó elismervény az országgyűlés vallásügyi vitáinak legizibb időszakában született: másfél hónappal vagyunk ama királyi leirat felolvasása után, mely a katolikus rendek próbálkozásaival szembeállva engedélyezte a protestánsok vallásügyi sérelmeinek ismertetését. A protestánsok a katolikus *protestatio*val szemben *reprotestatio*t fogalmaztak, 1723-ban pedig egy felterjesztésbe foglalták helyzetük ismertetését.²¹⁴ Alighanem ennek a munkálatnak a költségeire (ügyvédek fizetésére, esetleg a másik tábor képviselőinek meggyőzésére) lett kiadva az az összeg is, melyet **Ragályi Ferenc**,²¹⁵ a protestáns rendek országgyűlési pénztárnoka vett át Kenessey Istvántól. A nyugta szövegéből nem derül ki, ez a pénzösszeg vajon Kenessey magánadomány, illetve Pápa városa vagy a dunántúli református egyházkerület hozzájárulása volt-e.

Ezek után lássuk végre forrásainkat!

²¹² Az országgyűlés 1722. június 20-án kezdődött. SZÜCS 1918. 36.

²¹³ Az evangélikus **Jeszenák** család ősi fészke a Pozsony megyei Királyfia. Legjelentősebb tagja **Pál**, aki ügyvédként futott be nagy karriert. Savoyai Jenő és Schwarzenberg hercegek, valamint Pálffy Miklós meghatalmazottjaként részt vett az 1712–1715-ös, az 1722–1723-as és az 1728–1729-es országgyűléseken. A Habsburgok nőági örökösödésének törvénybe foglalásáért küzdött, ugyanakkor határozottan kiállt a protestánsok érdekei mellett. 1721-ben több társával együtt Laxenburghban személyes kihallgatáson nyújtotta át III. Károlynak az evangélikusok sérelmeit. 1733–1734-ben a pozsonyi evangélikus líceum fennmaradását járta ki, ugyanakkor besegített református ügyek képviselőjébe is: hogy pápai vonatkozást is említsünk, 1719. június 26-án Veszprém megye Pápán tartott közgyűlésén Sembery Sámuel református ügyvéd mellett ő is a pápai eklézsia jogait védte. Sokáig a dunáninneni evangélikus egyházkerület világi felügyelője volt. Működése jutalmazásaképpen III. Károlytól birtokadományt és királyi tanácsosi címet is kapott. 1762-ben halt meg, 78 éves korában. Fia, Pál 1781-ben családja számára bárói címet kapott. RIBINI 1789. 209. FABÓ 1861–1865. II. 121., 179. NAGY 1857–1868. V. 334–335. KEMPELEN 1911–1932. V. 268. SZINNYEI 1891–1914. V. 501. ZSILINSZKY 1907. 344., 476. A laxenburgi személyes kihallgatás: FABÓ 1861–1865. II. 296–297. A pozsonyi ügy: RIBINI 1789. 384–388. A pápai ügy: KÖBLÖS 2005. 12.

²¹⁴ SZÜCS 1918. 36–40.

²¹⁵ A kiscsoltói előnevű Ragályi családra a XIV. századtól kezdve vannak adatok, eredetileg Gömör megyében birtokosok. A XVIII. században már több tiszáninneni megyében megtalálhatók. Az 1754/55-ös nemesi összeírás Gömör, Borsod, Abaúj és Zemplén megyében ismer **Ragályi Ferenc** nevű birtokost. NAGY 1857–1868. IX. 579–584. KEMPELEN 1911–1932. IX. 32–38.

I.
BEADVÁNYOK FOGALMAZVÁNYAI

1.

Hely és keltezés nélkül [Pápa, 1718–1719 fordulóján]

A fogalmazvány vallásügyi törvényszakaszokat sorol fel, majd ellenérveket hoz a vallásgyakorlatot eltiltó királyi rendelet indokaival szemben.

Eredeti: kétrét hajtott papír.

Lelőhely: DREL I. 1. b. XVIII:6.

Kiadás, regeszta: —

Megjegyzés: A szöveg hol latin, hol magyar nyelven íródott, a fordításra szoruló latin részek ezért kéthasábos formában szerepelnek. A normál betűkkel szedett rész az eredeti, a latin részek magyar fordítását dőlt betűkkel jelöljük.

Considerationes et rationes instantiae nostrae suis locis inserendae¹

In articulis diaetalibus anni 1681., 1687. et 1715. plurima ad rem spectantia, nostraeque causae faventia extant, quae exinde excerpta, u[su] c[ape!] ²

ex articulo XXV. anni 1681.: Nullus regnicolarum in libero religionis suae exercitio a modo imposterum quoquo modo turbetur.

ex articulo XXVI. anni 1681.: In aliis vero comitatibus, veluti in Szaladiensi, Veszprimiensi, Jaurinensi, Comariensi, Abaujvariensi, Sarosiensi, Zempleniensi, Ugocsensi, Beregiensi, Thornensi, Gömöriensi, Borsodiensi,

Megfontolások és érvek, melyeket kérvényünkbe a megfelelő helyeken be kell illeszteni

Az 1681., 1687. és 1715. évek törvénycikkeiben található több, az ügyet érintő és a mi esetünket elősegítő dolog, melyek innen kiválaszthatók, használd!

Az 1681. évi 25. törvénycikkéből: Vallásának szabad gyakorlatában mostantól fogva a jövőben senkit az országlakók közül semmiképpen ne háborgassanak.

Az 1681. évi 26. törvénycikkéből: Más megyékben pedig, úgymint Zala, Veszprim, Győr, Komárom, Abaúj, Sáros, Zemplén, Ugocsa, Bereg, Torna, Gömör, Borsod, Hont, Nógrád, úgyszintén az egyesült Szolnok és Heves, valamint

¹ Az egész iratra vonatkozó cím.

² Az 1. oldalon található törvénycikkekre vonatkozó cím.

³ A törvény eredeti szövegében *denum*, vagyis csupán.

⁴ A törvény szövegében itt *ut nimirum quiete et pacifice vivant*, magyarul hogy tudniillik nyugodtan és békében éljenek.

⁵ Itt kihagyta a temetésre és a harangozásra vonatkozó félmondatot.

Hontensi, Neogradiensi, Szolnok et Heves, nec non Pest, Pilis et Solth unitis, item Szabolczensi, Ung et Szathmariensi, siquidem de praesenti essent in actuali usu omnium fere templorum ibidem habitorum, ideo eadem pro actualibus eorundem possessoribus usuanda relicta sunt.

ibidem: Templum denique³, in quorum actuali possessione iidem Augustanae et Helveticae confessioni addicti de facto sunt, modo praevio praemanibus eorundem una cum parochiis et scholis, proventibusque eorundem propter bonum pacis —⁴ relinquuntur. —⁵ Interea vero nec Catholici ministris Augustanae et Helveticae confessioni addictis, nec vero horum sequaces plebanis Catholicis ad mentem articuli 11. anni 1647. solvere obligentur. —⁶ Posthac vero nullae templorum, scholarumque et parochiarum occupationes vel exercitii turbationes ab utrinque sub poena in articulo 8. Uladislai decreti sexti expressa fiant.

in articulo XXI. anni 1687.: In negotio religionis renovantur articuli 25. et 26. anni 1681.

in articulo XXX. anni 1715.: Annorum 1681. et 1687. articulos Sua Maiestas Caesareo Regia adhuc censuit conservandos, adeoque pro renovatis et

Pest, Pilis és Solt, továbbá Szabolcs, Ung és Szatmár vármegyékben, minthogy jelenleg csaknem minden ott birtokolt templomuk tényleges használatában vannak, ezért ezeket mostani birtokosaik használatában is hagyták.

ugyanott: Végül azokat a templomokat, melyek tényleges birtokában vannak az ágostai és helvét hitvallásnak elkötelezettek, a jó béke kedvéért az előző módon kezeiknél hagyják a paplakokkal és iskolákkal, valamint azok jövedelmével együtt [hogyan tudniillik nyugodtan és békében éljenek.] – Időközben pedig az 1647. évi 11. törvénycikk értelmé szerint sem a katolikusok az ágostai vagy helvét hitvallásnak elkötelezett lelkészeknek, sem pedig ezek követői a katolikus plébánosoknak ne legyenek kötelesek fizetni. – Ezentúl pedig templomok, iskolák vagy paplakok elfoglalása vagy a vallásgyakorlat háborgatása az Ulászló 6. törvénycönyvének 8. cikkelyében kifejtett büntetés [terhe] alatt egyik részről se történjen.

Az 1687. évi 21. törvénycikkben: A vallás ügyében az 1681. évi 25. és 26. törvénycikket újítják meg.

Az 1715. évi 30. törvénycikkben: Az 1681. és 1687. évi törvénycikkeket Ő Császári és Királyi Felsége még fenntartandónak, ezért megújított és megerősít

⁶ Itt kihagyta a 22. §-t.

⁷ Itt ér véget az 1. oldal, mely a hivatkozható törvényhelyeket tartalmazza. Innen indul a királyi rendelet egyes passzusainak idézése, és azokra vonatkozó cáfolatok kifejtése.

⁸ Erősen rövidített formában, csak néhány tipikus kifejezésre építve idézi ezt a törvénycikket.

confirmatis habendos. Ibidem certi commissarii ordinantur et denominantur ad revidenda et examinanda religionis negotia, etc. Si quis in causa religionis se gravatum existimaverit, pro remedio ad Regiam Maiestatem recurrere noverit. Etc., etc.⁷

In militiae praesidiariae favorem potissimum concessum fuit Papae publicum religionis nostrae exercitium /:inquit expositio in mandato:/, ergo dici nequit /:ut eadem expositio ibidem dicit:/ in oppido Papa non aliter, quam in confinio admissum fuisse religionis exercitium.

Militum illorum praesidiariorum in mandato mentionatorum et laudatorum /:scilicet contra frequentiores jurati Christiani nominis hostis Turcae excursions pro securitate regni excubantium:/ posteri sumus partim,

kikre ⁹⁻⁹ Eleiknek Hazánkhoz 's a' Felseges Austriai Házhöz praestalt véreknek ki ontásával, életeknek veszedelmevel 's el fogyatasaval, sanyaru Raboskodásokkal praestalt¹⁰ hü szolgálattyokert legyen ö Felsegének ez iránt kegyelmes reflexioja¹¹;

partim vero nobiles, tum in personis propriis tales, tum in fundis ab omni dominorum terrestrium jurisdictione ac dominio exemptis ac libertatis, necnon etiam curialibus residentes /:contra illa mandati verba: Incolas vero, cuiuscunque conditionis fuerint, velut in fundo et territorio

tett állapotban lévőnek tekinti. Ugyanott bizonyos biztosokat rendelnek és választanak a vallás ügyének áttekintésére és megvizsgálására, stb. Ha valaki a vallás ügyében magát sértettnek tartaná, orvoslátért a Királyi Felséghez folyamodjék.⁸ Stb., stb.

Legfőképpen a végvári katonaság kedvéért volt Pápán engedélyezve vallásunk szabad gyakorlása (amint a rendeletben lévő magyarázat mondja), tehát nem lehet mondani (amint ugyanezen magyarázat ugyanott mondja), hogy Pápa városában nem másképp, mint véghely volta miatt lett engedélyezve a vallásgyakorlat.

Részint ama végvári katonáknak leszármazottai vagyunk, akiket a rendeletben említene és dicsérnek (tudniillik: a keresztény név esküdt ellensége, a török által végrehajtott igen gyakori betörésekkel szemben az ország biztonsága érdekében őrködtek),

részint pedig nemesek, akik egyrészt saját személyükben ilyenek, másrészt mindenféle földesúri joghatóság és birtoklás alól kivett és felszabadított, továbbá nemesi telkeken laknak (a rendelet ama szavaival ellentétben, miszerint a lakosokat pedig, bármilyen helyzetűek is, mivel az említett grófok saját telkén és fennhatósága

⁹⁻⁹ A kijelölt szakasz mellett bal oldalon keresztbe írva a lap szélén: necnon nonnulli eorum militum adhuc superstites, magyarul továbbá néhányan ezen katonák közül még élnek.

¹⁰ tanúsított

¹¹ odafigyelése

comitum proprietario residentes:/ *alatt tartózkodnak ...).*

Nem is csak edgynehányan 's kevesen vagyunk ez Religioju¹² emberek itten, hanem a' várasnak nagyobb vagy circiter¹³ fél része, leg alább circiter lehetünk 3000, kik ennyin lévén publicum¹⁴ religionis¹⁴ exercitium¹⁴ nélkül nem lehetünk.⁹

¹⁵Oppidum Papa est omnino articu-
laris locus, quia ei liberum religionis
exercitium et locorum exercitio sac-
rorum possessio in articulis diaetae
Soproniensis non solum nominanter
et uti confinio ac praesidio, sed etiam
generatim, ut omnibus certorum
comitatum ibi nominatorum /:inter
quas etiam Veszpremiensis:/ locis
concessa¹⁶ sunt¹⁶ (~~vide formalia
articuli verba~~) sine ullo ad militiam
respectu habito. Secus, stricto sensu
articularia, id est articulariter nomi-
natim specificata loca in comitatu
Veszpremiensi nulla:

*Pápa város teljességgel becikkelyezett
hely, mivel a szabad vallásgyakorlat és a
gyakorlathoz használt szent helyek bir-
toklása neki a soproni országgyűlés tör-
vénycikkeiben lett engedélyezve, nem
csupán névreszólóan és mint véghelynek
és őrségnek, hanem általában is, mint
bizonyos ott megnevezett megyék mind-
egyik helysége [egyikének] (mely megyék
között Veszprém is szerepel), anélkül,
hogy bármiféle említés történt volna a
katonaságról. Másként [szólva], szigorú
értelemben becikkelyezett, vagyis tör-
vénycikkben kifejezetten név szerint
említett helység Veszprém megyében
nincs is:*

nem is volt szükség így tulajdon néven nevezetni az Lakó Helyeknek, varo-
soknak és faluknak azokban a' vármegjekben, a' mellyekben a' Regnicolak¹⁷
nagyobb részint nostrasok¹⁸ lévén az egész vármegjekben minden helyeken
valahol meg volt tempore diaetae Soproniensis anni 1681.¹⁹, megengedtetik
tovább is continue²⁰ mind a' Religio²¹ Exercitiuma²¹, mind arra rendeltetett
Helyeknek birasa és tartása.⁻¹⁵

Micsoda csufoltatasunk tehát az, hogj Paparul

ministri nostrates ad articularia loca *a mi lelkészeink menjenek el becikkelye-*

¹² vallású

¹³ körülbelül

¹⁴ nyilvános vallásgyakorlat

¹⁵⁻¹⁵ A kijelölt szakasz mellett bal oldalon keresztbe írva a lap szélén: *Articularem
concessionem habet, uti diaetae anni 1681. articulus 26., magyarul: Becikkelyezett engedélye van, amint
az 1681. évi országgyűlés 26. törvénycikke [kimondja].*

¹⁶ Javítva. Eredetileg hibásan *concessum est*.

¹⁷ az országlakók

¹⁸ a mieink

¹⁹ a soproni országgyűlés ideje alatt

²⁰ folytatólagosan

²¹ vallás gyakorlata

/:scilicet in eadem comitatu existentia:/ se conferant? Etc.

az az: Sohó se lakhassanak és ne fungalhassanak Wespem vármegjében, etc. Keserves²²

Omnia in puncto religionis in eum, in quo ante recenter sopitos motus fuerunt, statum reponenda /:inquit mandatum:/, atqui tunc actualiter exercitii religionis antiqua et avita libertate gavisí sumus. Ergo etc.

Ius dominorum terrestrium salvum quo sensu intelligendum? Etc.

Mi semmi kárt sem teszünk a' Földes Urak jövedelmében, etc., etc.

Oratorium, parochiae et scholae nostra nec sunt, nec unquam fuerunt in fundo proprietario illustrissimorum dominorum comitum Eszterhasiorum, antiqui enim terrestres domini magnifici Valentinus et Stephanus Török de Enyeng, Stephanus, item Nicolaus et Paulus Nyári de Bedegh quippe reformati et pii ecclesiae nostrae nutricii haec loca ac fundos nobis, nostrisque praedecessoribus dederunt, donarunt, libertarunt, quae etiam vigore articulorum diaetalium identidem confirmata ac privilegiata censentur, ac proinde his in fundis ius possessionarium nunquam ad inclytam familiam Eszterhasianam haereditarie et successive devolutum est. ²³Religionem nostram a tertio adhuc saeculo, et consequenter successive sequentibus temporibus ad usque praesentia

zett helyekre (tudniillik olyanokra, melyek ugyanezen megyében vannak)? Stb.

A vallás dolgában mindent abba az állapotba kell visszahelyezni, amelyben a nemrég lecsillapított mozgólódások előtt volt (mondja a rendelet), márpedig akkor ténylegesen a vallásgyakorlat ősi és örökös szabadságának örvendtünk. Tehát stb.

A földesurak joga milyen értelemben értendő sértetlennek? Stb.

Imaházunk, paplakaink és iskoláink nincsenek, soha nem is voltak a méltóságos Esterházy gróf urak saját telkén, ugyanis az ősi földesurak, a nagyságos Enyingi Török Bálint és István, továbbá Bedegi Nyáry István, Miklós és Pál, akik reformatusok és egyházunk kegyes jötevői voltak, ezeket a helyeket és telkeket nekünk és elődeinknek adták, adományozták és szabadalmazták, sőt törvénycikkek rendelkezése által ismételtelen elrendelték ezek megerősítését és kiváltságolását, és ezért ezekre a telkekre vonatkozóan a birtokjog soha nem szállt öröklés és utódlás révén a tekintetes Esterházy családra. Teljesen nyilvánvaló egyházi törvényeket és kánonokat tartalmazó könyvek alapján, melyeket részint Pápán nyomtattak, részint kézzel írtak, ezen felül a földesúr, Enyingi Török István, Szij Ferenc bíró és Pápa város többi esküdt polgára, továbbá Hatos Bálint pápai alkapitány aláírásával

²² Megszakadt mondat, vagy egy felkiáltójel hiányzik.

^{23–23} Ez a rész az utolsó oldalon szerepel, egy ~~no~~ jel segítségével szúrta be a szövegnek erre a pontjára.

Papae in suo vigore ac exercitio fuisse, imo procures, primarios et tam oppidanos, quam praesidiarios milites illius sequaces extitisse ex libris articulorum et canonum ecclesiasticorum partim Papae typis impressorum, partim manu scriptorum, ac insuper terrestres domini Stephani Török de Enyém, Francisci Szijjudicis, caeterorumque juratorum civium civitatis Papensis, necnon Valentini Hathos vicecapitanei Papensis subscriptionibus ac sigillis munitorum evidenter constat. Vide.²³

Hiszem már régen el vettek tőlünk 's Ecclesiánktul mindent, valamit kívántak 's praetendáltak²⁴

anno 16..., scilicet: templum, turres, campanas, parochiam et bona appertinentia,

mit kívánnak már többet? Egy Rokárul két bőrt, etc.

²⁶Si Viennae, in urbe Sacrae Caesareo Regiaeque Maiestatis residentiali liberum religionis Augustanae et Helveticae confessionum exercitium sine ulla Suae Maiestatis praeiudicio viget, quidni his in locis a Sua Maestate tam procul dissitis, etc.

Confessionis nostrae succincta declaratio fieri potest, quid credamus, quomodo vivamus, pro Sua Maies-

és pecsétjével lettek megerősítve, hogy vallásunk Pápán már a harmadik évszázada, és következésképpen folytatólagoosan az azt követő időkben is egészen a jelenlegi időkhöz érvényben és gyakorlatban volt, sőt főurak és főnemesek, és részint városlakók, részint végvári katonák is a követői voltak. Lásd!

az 16... évben, tudniillik a templomot, a tornyokat, a harangokat, a paplakot és a hozzá tartozó javakat,²⁵

két bőrt, etc.

Ha Bécsben, a Szent Császári és Királyi Felség székvárosában az ágostai és helvét hitvallás szabad gyakorlata Őfelsége mindennemű sérelme nélkül létezhet, miért ne [létezhetne] ezeken az Őfelségtől oly távol lévő helyeken? Stb.

Hitvallásunk részletes bemutatására lenne szükség, hogy mit hiszünk, hogyan élünk, hogy Istenhez könyörgünk Őfelsé-

²⁴ követeltek

²⁵ Az egyik paplakot 1649-ben foglalta le Esterházy László a városba behozott katolikus plébános számára, de ehelyett Hegyi István 1658-ban a saját házat hagyta a reformátusokra. A templomot a toronnyal és a harangokkal együtt 1660-ban vette el Esterházy Pál gróf, de a paplakok emlegetése téves, azok megmaradtak a reformátusok tulajdonában, bár az 1660-as években történtek kísérletek mindkettő elvételére. TÓTH 1941. 69–70., 74., 82–83. Az 1660-as eseményeket Eöry János kézírata 1664-re teszi. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. (régibbi, kéziratári jelzete: O. 788.) 1.

^{26–26} Ez az szakasz elején és végén vízszintes vonallal van elválasztva a többi szövegtől, mellette bal oldalon keresztbe írva a lap szélén: APPENDIX, vagyis FÜGGELÉK.

tate et Serenissima Domo Austriaca DEUM oramus, etc. Anglorum et Hollandorum Suae Maiestatis confederatorum, plurimorumque Germanorum fidei consortes sumus, etc. Si Sua Maiestas in imperio Germanico religionem protestantium vi legum imperialium, signanter Passaviensium et Monasteriensium conservat et tuetur, quidni eandem in regno Hungarico tenore articulorum diaetaliū et diplomatum regionum tolerare possit, etc., etc. Maximilianus II. imperator Austriacus nullum crimen censuit gravius, quam conscientiiis velle dominari. Vide historiam.²⁶

Nota Bene. Executio, adversus eam mandatum ac protectio.²⁸ Articulo sexto diplomatis regii rex Hungariae jurat et solenniter pollicetur inter septem decim condiciones seu fundamentales regni leges exercitium religionis Evangelicae libe-

gért és a felséges ausztriai uralkodóházért, stb. A szövetséges angolok és hollandok uralkodói, valamint igen sok német fejedelem a mi hitsorsosunk, stb.

Ha Őfelsége a Német Birodalomban a protestánsok vallását birodalmi törvények útján, jelesen a passau és münsteri [birodalmi gyűlés határozatai révén] védi és óvja, miért ne tűrhetné meg ugyanezt a magyar királyságban országgyűlési törvények és királyi rendeletek útján? Stb., stb.

II. Miksa osztrák császár egyetlen bünt sem büntetett szigorúbban, mint azt, ha valaki a másik lelkiismeretét akarta uralni. Lásd a történelmet.²⁷

Jegyzet. Végrehajtás, vele szemben rendelet és védekezés.²⁹

A királyi oklevél hatodik törvénycikkében a magyar király megesküszik és ünnepélyes ígéretet tesz a 17 feltétel vagy országos alaptörvény között arra, hogy az evangélikus vallás szabad gyakorlatát

²⁷ Az is elképzelhető, hogy valamely *Historia...* szóval kezdődő címet viselő könyvre utal. Habsburg II. Miksa (1527–1576) német-római császár, magyar és cseh király (1564–1576; az utóbbi két országban I. Miksa néven). Az 1550-es években nyíltan szimpatizált a német protestánsokkal, és bár 1560-tól visszatért a katolicizmushoz, rendeleteiben a vallási türelem híve maradt. 1568-ban az örökös tartományokra érvényes vallási türelmi rendeletet hozott, mely engedélyezte az augsburgi hitvallás használatát. 1571-ben az alsó-ausztriai, 1572-ben pedig a stájerországi nemesség számára tette lehetővé a szabad vallásgyakorlatot. DIÓS 2004. 160. GONDA-NIEDERHAUSER 1977. 69. SÁRA 2001. 240–243. A fogalmazvány fenti mondata rárimel Miksának egy híres állítására, melyet III. Henrik francia királynak írt: *A fejedelmeknek nem lehet nagyobb bűnük, mint ha alattvalóik lelkiismereti szabadságának megsemmisítésére törekcsenek.* SÁRA 2001. 241.

²⁸ Az oldal alján szerepel. Alighanem utólagos címe az eddig terjedő szövegnek.

²⁹ Alighanem ez az összefoglaló cím arra utal, hogy a pápai reformátusok addigi vallásgyakorlatukkal csak az 1. oldalon felsorolt törvénycikkeket **valósították meg**, az 1718-as királyi **rendelet** ezek szellemével **ellenkezik**, és a fogalmazvány néhány kiragadott kifejezése kapcsán próbál **védekezni**, érvelni ellene.

rum, illaesum et illibatum se conservaturum, neque clero et reliquis Catholicis, notanter etiam neque dominis terrestribus permissurum, ut quovis modo aut quovis sub praetextu /:sub quo praetensa domini terrestres jura vel maxime comprehenduntur:/ turbentur aut impediantur. Quemadmodum reperire est in articulo I^{mo} decreti I. Leopoldi de anno 1659. quoad³⁰ religionis negotium inter universos status et ordines regni — nec quisquam cuiuscunque status et condicionis existens in libero usu ac exercitio religionis a Serenitate Sua et aliis quibusvis dominis terrestribus quovis modo aut quovis sub praetextu turbetur aut impediatur.

Quinto abhinc anno, cum idem hic illustrissimus comes Franciscus Eszterhazi turbato jam ex hoc loco Augustanae confessionis ministro et oratorio hominum Augustanae confessionis occupato³¹ nos quoque aggredi, nostraeque religionis exercitium turbare niteretur, Sacratissima Sua Maiestas humilima nostra instantia ad Eandem Maiestatem eatenus facta benigne admissa, siquidem clementer nos protegere et manutenere misso ea de re ad prefatum illustrissimum comitem benigno suo mandato inhibitorio

meg fogja védeni, és nem fogja megengedni sem a papságnak, sem a többi katolikus [hívónek], jelesül pedig a földesuraknak sem, hogy bármilyen módon vagy bármilyen ürüggyel (mely kiváltképpen a földesuraság követelt jogait foglalja magában) azt háborgassák vagy akadályozzák. Amint található I. Lipót 1659. évi törvényének 1. cikkelyében a vallásügy tekintetében az ország összes karát és rendjét illetően — senkit, bármilyen állapotú és helyzetű is legyen, Őfelsége és senki más földesúr semmilyen módon vagy semmilyen ürüggyel ne háborgassa vagy akadályozza vallása szabad gyakorlásában és használatában.

Annak már ötödik éve, hogy midőn ugyanezen nagyságos Esterházy Ferenc gróf elzavarván erről a helyről az ágostai hitvallású lelkészt és elfoglalván az ágostai hitvallású emberek imaházát,³² minket is megpróbált megtámadni és vallásunk gyakorlását háborgatni, a Legszentebb Felség, miután az ezügyben ugyanezen Felséghez benyújtott igen alázatos kérvényünknek kegyesen helyt adott, kegyesen méltóztatott minket megvédeni és megoldalmazni azáltal, hogy ezzel az üggyel kapcsolatban kegyes eltiltó parancsot küldött az említett nagyságos grófhhoz. Ezért most is méltán várjuk el a királyi

³⁰ A szövegben hibásan *quod*.

³¹ A szó után hibásan még egyszer *cum*.

³² Mindez 1714-ben történt. DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai, Liszkay-gyűjtemény 125. sz. Az irat ma sajnos lappang. LISZKAY 1875. 56. TÓTH 1941. 120–121. Ez a mondat is megerősíti a fogalmazvány 1718 végi, 1719 eleji datálását.

dignata fuerit, nunc quoque merito eandem in re eadem a regia manu expectamus gratiam ac protectionem.

Nota Bene. Duo instantiae puncta duobus mandati punctis opposita, liberum nempe religionis exercitium, oratorii item, parochiarum ac scholarum possessio et manutentio coniunctim petenda: in casu summae necessitatis saltem alterutrum, sed utrum? ~~consider~~ caute considerandum.³³

Nota Bene. Breve tempus [.....] Suae Maiestatis. Nota Bene. Veszpremienses³⁴

kézből ugyanebben az ügyben ugyanazt a kegyet és oltalmat.

Jegyzet. A kérvény két pontja, melyek a rendelet két pontjával vannak szembeállítva, tudniillik a szabad vallásgyakorlat, továbbá az imaház, a paplakok és az iskolák birtoklásának és használatának kérése; végső szükség esetén alaposan meg kell fontolni, hogy csak az egyiket, vagy mindkettőt [kérjük]?

Jegyzet. Rövid idő [.....] Őfelségéé.

Jegyzet. Veszprémiek

2. a.

[Pest], 1721. május 29.

A pesti vallásügyi bizottság ülésén a győri egyházmegyei klérus érvel a pápai reformátusok vallásgyakorlatának elvétele érdekében.

Eredeti: a diktátum eredeti példánya lappang, de számtalan másolat megőrizte szövegét.

Másolat: egy 1798 számozott oldalt tartalmazó kéziratos kötet. Díszbőrkötés, élén a felirat: *Acta commissionis religionis Pesthiensis*. 330x210 mm.

Lelőhely: DREKK O. 4m. 1639–1640.

Kiadás, regesztá: —

Ecclesiae cum accessoriis secundum articulos et explanationes Caesareo Regias restituendae, exercitiumque A catholicorum abrogandum in archidiaconatura Papensi

Dictata 29. Maii 1721.

Primo quidem et specialiter respectu oppidi Papa nemo negare potest, hic quoque, uti Jaurini, ex ratione duntaxat confinii praecise eo tum dominis A catholicis non fuisse exercitium concessum et admissum, quia tamen oppidum illud Papense exemplo aliorum praesidiorum a Turcis, Christiani

³³ A 4. oldal alján szerepel. Alighanem utólagos címe az itt található szövegnek.

³⁴ A lap alja le lett vágva, a szövegből csak ennyi olvasható ki. Itt csak összefüggéstelen szavak és kifejezések vannak.

nominis hostibus infensissimis foelici marti recuperatorum confinium esse desierit, hic cessante confinii ratione jus confinii ad jus dominale redintegratum esse eedem explanationes Caesareo Regiae per expressum innuerent, jus autem dominale in articulo 25. anni 1681. salvum declaratum esset, ideoque praemissis rationibus exigentibus exercitium dominorum Helveticae confessioni addictorum ibidem legaliter permanere nequiret. Porro oratorium, scholae et reliqua accessoria in fundo parochiali invitis et insciis dominis terrestribus sunt aedificata, adeoque vel in eo etiam motivo³⁵ dominio et parochiae restituenda venirent. Id ipsum ex donationalibus illustrissimi condam comitis Scepusiensis Joannis Zapolya anno 1510. die 24. Augusti emanatis, nisi e re fuerit, originaliter producendis patebit, nec obstat, quod in curiis exercitium habere posse praetendant. Cum articulus³⁶ 26³⁷. §. **Omnibus porro magnatibus, etc.**, ut pro ritu suo exercitium habeant, dictet, sed solum oratoria et sacella pro precibus aedificare valeant. Dein satis clare explanationes regiae anno 1691. et 1701. innuant, quid juris quoad oratorium in curiis et confiniis habere possint. Exercitium autem iis sub conditione in articulo 26. 1681. declarata concessum esset.

MAGYAR FORDÍTÁS

A pápai főesperességben lévő azon templomok tartozékaikkal együtt, melyeket a törvénycikkek és a császári és királyi magyarázatok értelmében vissza kell adni, és a nem katolikusok vallásgyakorlatát is el kell törölni
Diktálva 1721. május 29-én.

Először is és különösen Pápa mezőváros tekintetében senki sem tagadhatja, hogy itt is, mint Győrben, csupán azon indok alapján lett megengedve és hagyva a vallásgyakorlat kifejezetten az akkori nem katolikus urak számára, hogy vég hely volt, mivel pedig ama Pápa mezőváros a többi vég hely módjára, melyek a keresztény név legádázabb ellenségétől, a töröktől szerencsés kimenetelű háborúval lettek visszafoglalva, megszünt vég hely lenni, ugyanezen császári és királyi magyarázatok kifejezetten egyetértenek azzal, hogy itt, miután megszünt vég hely volta, a vég hely jogai a földesúri jogra szálltak vissza, a földesúri jog pedig az 1681. évi 25. törvénycikk szerint sértetlennek lett nyilvánítva, ezért a fenti okoktól vezérelve a helvét hitvallásnak elkötelezett urak vallásgyakorlata ugyanott törvényesen nem maradhat meg. Továbbá az imaház, az iskolák és a többi tartozék a plébánia telkén, a földesurak tudtán és akaratán kívül épült fel, ezért, avagy ebből az okból kifolyólag is az uradalomnak és a plébániának vissza kell szolgáltatni ezeket. Mindez a néhai nagyságos szepesi ispán, Szapolyai

³⁵ Ez a szó tollban maradt.

³⁶ A szövegben hibásan *articuli*.

³⁷ A szövegben hibásan 25.

János 1510. augusztus 24. napján kiadott adományleveléből³⁸ is nyilvánvaló lesz, melyet eredetiben fognak bemutatni, hacsak nem ellenkezik érdekeikkel, és nem akadályozza, hogy udvarházaikban igényeljék a vallásgyakorlat folytathatóságát, mivel a 26. törvénycikk **Továbbá minden mágnásnak, stb.** kezdetű paragrafusa előírja, hogy saját szertartásuk szerint gyakorolják vallásukat, de csupán könyörgésre szolgáló imaházakat és kápolnákat építhetnek, továbbá az 1691. és 1701. évi királyi magyarázatok eléggé világosan előírják, hogy milyen jogaik lehetnek a vallásgyakorlat tekintetében az udvarházakban és a véghelyeken, a vallásgyakorlat pedig nekik az 1681. évi 26. törvénycikkben kinyilvánított feltétellel lett engedélyezve.

2. b.

Hely és keltezés nélkül [Pápa, 1721 nyara]

A fogalmazvány összefoglalja a katolikus klérusnak a 2. a. dokumentumban felsorolt érveit a pápai reformátusok vallásgyakorlatának elvétele érdekében, és pontról pontra cáfolatot kínál.

Eredeti: kétrét hajtott papír.

Lelőhely: DREL I. 1. b. XVIII:10.

Kiadás, regesztá: —

Megjegyzés: Mind a latin szövegben, mind a magyar fordításban dőlt betűvel a Kenessey István által írt szövegeket jelöltük, a **vastag betű** pedig az **idézett törvényszövegek** kiemelése.

Quoad Loca plurimis vi in comitatu Veszprimiensi situata plurimis vicibus oppidum privilegiatum Papa venerabilis³⁹ cleri³⁹ plurimis vicibus in locis iteratis vicibus oppositae rationes, quibus sublationem exercitii ~~ablationem~~⁴⁰ et occupationem oratorii eorundem Helveticae confessioni addictorum Papensium praetendit, sic se habent 1mo extractive sic se habent:

1mo: *In oppido Papa ex ratione duntaxat confinii virtute articuli 26. anni 1681. Helveticae confessioni addictis ~~concessum~~ admissum⁴¹ liberum religionis suae exercitium et ~~admissum~~ fi oratorium concessum fuisse. ~~qua cessante~~*

2^{do}⁴²: *Quia cessante ~~iam~~ itaque⁴³ confinio jus confinii ad jus dominale, et quidem in modernos dominos terrestres ~~redditum rederi ratum esset~~ etiam ex articulo 25. rederi ratum esset,*

³⁸ XVIII. századi másolata levéltárunkban is megtalálható: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 1. sz. Regesztája: LISZKAY 1875. 9. Szövegét a pápai római katolikus plébánia historia domusának 11. oldala is megőrizte, innen kiadta: KISS 1908. 169–170 (13. sz.).

³⁹ A két szó + jel segítségével a lap szélén beszúrva.

⁴⁰ Először " jellel a sor fölé beszúrva.

⁴¹ Az áthúzott szó fölé beírva.

⁴² Eredetileg a 3. pont alatt szerepelt, de ott a 3^{io} át lett javítva 2do-ra.

3^{io44}: licet penes Suae⁴⁵ Maiestatis⁴⁵ Sacratissimae⁴⁵ regium mandatum ab inclyto comitatu Veszprimiensi ipsis jam exercitium⁴⁶ interdictum ~~exercitium~~ et oratorium occlusum, tamen in curia adhuc publice continuant.

4to: Et alioquin invitis et insciis dominis terrestribus praememoratorum Helveticae confessioni addictorum ~~tam~~ oratorium, ⁴⁷scholae et alia accessoria aedificata⁴⁷ haberentur, ideo vel ex eo etiam motivo dominio et parochiae restituenda venirent, ac eo magis

5to: siquidem contra resolutiones regias 1691. anni propria autoritate in privata curiali quadam domo publicum exercitium Helveticae confessioni addicti exercere praesummant, per hocque se se violentos, regiorumque mandatorum manifestos contemptores reddiderunt.

6.: Sed et donationales Zapolianae in anno 1510. emenatae eosdem fundos per repetitos Helveticae confessioni addictos possessos pro Catholicis praetendi posse innuerent, ad quae praemissa reponitur sequentibus,
quod

in oppido privilegiato Papa, sicut ab adverso non nequeretur, Helveticae confessioni addictis quam plurimis benemeritis et possessionatis partim curias, partim libertatos et cambiales domos possidentibus nobilibus aequae civibus, ac aliis cuiuscunque condicionis incolis liberum religionis exercitium tam ante et sub, quam enim post 1681. et 1687. annorum diaetaliter publice continuatum fuisse usque ad praesens, ac nunc quoque continuari. Ita econverso assertum venerabilis cleri, quod dictum exercitium ibidem tantum sola ex ratione confinii admissum et concessum fuisset, evidentissime est erroneum, siquidem longe prius adhuc ante conditum articulum 1. anni 1608., qui par articuli 25. anni 1681. in omnibus clausulis nulla interiecta sub condicione confirmatus, in praefato oppido memoratis Helveticae confessioni addictis Evangelicis semper una cum fundis oratorii, scholarum, parochialium domorum sub legitima eorum possessione praeextitisse, prout etiam modo existere verum foret. Et ne per quoscunque contra tam publicas sanctiones identidem confirmatas, veluti in aliorum comitatuum locis ac possessionibus, ita in dicto oppido quoque a longo⁴⁸ temporis decursu continuatam publicum exercitium turbetur, vel fundi et

⁴³ Az áthúzott szó fölé írva.

⁴⁴ Eredetileg a 2. pont alatt szerepelt, de ott a 2^{du} át lett javítva 3^{du}-ra.

⁴⁵ A sor fölé besúrva " jellel.

⁴⁶ A sor fölé besúrva " jellel.

⁴⁷⁻⁴⁷ Javított szöveg. Eredetileg a zavaros scholarum et aliorum accessoriorum aedificata szerepelt, ahol az utolsó szó javítva lett, alighanem aedificium-ról.

⁴⁸ Olvashatatlan szó, kikövetkeztetés.

aedificia ibidem possessa occupentur, nominanter cum insertione in articulum 26. 1681. per Regiam Maiestatem et regnum de manutentione praemissorum specialiter et benigne provisum esset. Et quid peculiariter paragraphis praerepetiti articuli 26. **primo**, ubi dicit, **si quidem de praesenti essent in actuali usu [omnium fere templorum ibidem habitorum]**, ideo **[eadem pro] actualibus [eorundem] possessoribus usuanda relinquuntur⁴⁹**, **secundo**: **posthac vero nullae templorum, scholarum[que et parochiarum] occupationes aut exercitii turbationes ab utrinque sub poena in articulo 8. Vladislai decreti 6^{ti} posita⁵⁰ fieri⁵⁰ admittantur⁵⁰**, <per> quam articulem publicam et tam dare expressatam securitatem, prouti aliis omnibus et ubique, ita aequae mentionatis in oppido Papa, <ubi> numero alioquin et parochia aedificata haberetur⁵¹, tanquam legali fundamento destituta illatio haec per se evanescere oporteret, imo⁵² praeattactorum dominorum comitum quoad jurisdictionem absolutam in fundos eosdem praetensive ~~habitam~~ *motam*⁵³ in benigno mandato formata illegali sua expositione minus edocta existente ad⁵⁴ e contra factum ad Suam Maiestatem Sacratissimam Helveticae confessioni addictorum Papensium nobilium et incolarum humillimum recursum excelsa Cancellaria Regio Hungarica Aulica procul dubio ex benigna⁵⁵ Suae Maiestatis Sacratissimae annuentia haud fundos dumtaxat jam praevio modo legitimo juro tentos, articulariterque et nunc etiam possessos prae manibus repetitorum Evangelicorum usuandos reliquisset, verum etiam suae religionis exercitii, non autem juxta contrariae partis erroneum assertum quasi privata autoritate attentatam continuationem, uti ex annexis sub No 7. pateret, gratiose admittere dignata esset. Unde praemissis ex rationibus neutiquam praeattactos Papenses Evangelicos super benignorum mandatorum regionum contemptu ab adverso obiecto, quin potius alias publicarum diplomatibus regiis firmatarum legum praevaricatores, consequenter ⁵⁶internam quietem et tranquillitatem⁵⁶ turbare, sinistrisque informationibus Regiam Maiestatem molestare praesummentes vindicando crimine revera insimulari et argui posse.

Quantum ~~ad~~ resolutiones anno 1691. emanatas attineret, cum eadem nec regia manu subscriptae, neque publicatae et alioquin interimales provisoriae essent, hic

⁴⁹ Az eredeti törvénytövegeben *relicta sunt*.

⁵⁰ Az eredeti törvénytövegeben *expressa fiant*.

⁵¹ A szövegben hibásan *haberentur*.

⁵² A szó után hibásan *quia*.

⁵³ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁵⁴ A szövegben hibásan *ast*.

⁵⁵ A szövegben hibásan *benigno*.

⁵⁶⁻⁵⁶ A szövegben értelemzavaróan *internae quietis et tranquillitatis*.

nihil efficerent, ac eatenus ad productum sub littera G. jam praevis unacum generalibus gravaminibus Evangelicorum commissioni porrectum iidem Papenses se provocarent Joanno Zapolyanas⁵⁷ porro literas penitus invigoras et nullas esse, vel ex solo articulo 7. anni 1527. clare eliceretur, ubi omnia eiusdem acta pro irritis haberi dignoscuntur.

Et quod dictus dominus Zapollya legitimus haereditarius Papensis dominus terrestris exstisset, ~~ead~~ et aliunde localitas praetensi illius fundi in iisdem antiquatis litteris minus accurate specificata quoad fundum actualiter per Evangelicos Papenses possessum, quod illa eadem ipsissima habeatur, necessarie et de lege ab adverso edoceri deberet, consequenter usuroborationem seu realem usum penes easdem simplices litteras in toties dictis fundis aliquando dominis Catholicis praefuisse, et quod etiam violenter unde amoti aut⁵⁸ exclusi fuissent, sufficienter remonstrari ipsi parti adversae incumberet. Quod nunquam evincere, eo minus praetendere posset.

~~Siquidem~~ Cum plurimas alias quoque domos et aedificia ~~ipsas quo~~ quin scholas quoque Catholicorum aequae in littore piscinae⁵⁹ situatas esse.

Quia vero toties notatos Evangelicos prouti liberi exercitii⁶⁰

~~Non assimilitur quoad~~ oppidum Veßprim et oppidanos ibidem plurimos nobiles, aliosque incolas Helveticae confessioni addictos Evangelicos Veßpriemienses, quibus aequae ex praemissis rationibus et citatis legibus plus quam 95 annorum a spacio publicum liberum religionis suae exercitium concessum ac oratorium unacum scholis et parochia, aliisque accessoriis absque praeiudicio dominorum Catholicorum de integro propriis sumptibus et fatigiis aedificatum, ac usque ad annum 1718., velut in articulari loco et comitatu privilegialiter possessum ac usuatum, verum tandem ad sinistram, privatamque expositionem et instantiam domini condam episcopi a Volkra sub comminatione graviss[imo] eiusdem loci praesidiariae militaris assistentiae occupatum, neque tamen ad hucdum ritu Catholico reconciliatum esset, adeoque legitimo jure ~~ad~~ iisdem⁶¹ oppidianis⁶¹ Veszpremiensibus tam attactum interturbatum exercitium, quam et ~~occup~~ potentiose praevio modo occupatum templum ipso⁶² facto⁶² restituenda venirent.

⁵⁷ A szövegben hibásan *Zapolyanas*.

⁵⁸ A szó hibásan kétszer szerepel.

⁵⁹ A szövegben hibásan *piscine*.

⁶⁰ A szöveg itt megszakad.

⁶¹ Javítva *eisdem oppidianos*-ból.

⁶² Az előző szó fölé beszúrva " jellel.

MAGYAR FORDÍTÁS

Ami a kiváltságolt Pápa mezővárost illeti, a tisztelendő papság több helyütt ismételten előadott indokai, melyekkel ugyanezen helvét hitvallásnak elkötelezett pápaiak [vallás]gyakorlatának elvételét és imaházának lefoglalását követelik, kivonatos formában a következők:

1. *Pápa mezővárosban az 1681. évi 26. törvénycikk rendelkezése alapján csakis azon a címen lett megengedve a helvét hitvallásnak elkötelezettek számára vallásuk szabad gyakorlása és engedélyezve imaház [használat], hogy véghely volt.*
2. *Úgy vélik, hogy miután megszűnt a véghely, a 25. törvénycikk értelmében is a véghelyet illető jogok földesúri jogosítványokká lettek, következésképpen átszálltak a jelenlegi földesurakra is.*
3. *Bár Ő Szentséges Felsége királyi rendelete szerint a tekintetes Veszprém vármegye már eltöltötte őket a [vallás]gyakorlattól és bezárta az imaházat, mégis [vallásukat] egy udvarházban mostanáig nyilvánosan gyakorolják.*
4. *És egyébiránt a földesurak tudtán és akaratán kívül a helvét hitvallásnak elkötelezett fentemlítetteknek imaháza, [valamint] iskolái és más tartozékaik épültek, ezért és ebből az okból kifolyólag is [ezeket] az uradalomnak és a [katolikus] plébániának vissza kell szolgáltatni, annál is inkább,*
5. *amennyiben a helvét hitvallásnak elkötelezettek az 1691. évi királyi rendeletekkel szembehelyezkedve önkényesen egy bizonyos magántulajdonban lévő udvarházban merészelték folytatni nyilvános vallásgyakorlatukat, ezáltal a királyi rendeletek erőszakos és nyílt elutasítóivá váltak,*
6. *de az 1510-ben kiadott Szapolyai-féle adománylevél is alátámasztja, hogy az ismételten emlegetett helvét hitvallásnak elkötelezettek által birtokolt ugyanazon telkek a katolikusok számára legyenek követelhetők,*

amely fenti dolgokra a következőkkel válaszolunk, hogy

Pápa kiváltságolt mezővárosban, amint az ellenkező oldalon is tudják, igen sok érdemes és birtokos helvét hitvallásnak elkötelezett számára, akik részint udvarházakat, részint kiváltságolt vagy csere útján szerzett házakat birtokló nemesek vagy polgárok, és más bármilyen állapotú lakos számára a vallás szabad gyakorlása határozatok révén az 1681. és 1687. évek előtt és alatt, mind pedig után is országgyűlési úton nyilvánosan folyt egészen mostanáig, és folyik most is. Ellenben így a tisztelendő papság állítása, miszerint az említett vallásgyakorlat ugyanott egyedül csupán azon a címen volt engedve és hagyva, hogy véghely volt, a legnyilvánvalóbban téves, amennyiben jóval korábban az 1608. évi 1. törvénycikk megszerkesztése előtt, mely az 1681. évi 25. törvénycikkhez hasonlóan anélkül lett megerősítve, hogy bármiféle feltétel lett volna valamelyik záradékába illesztve, az említett mezővárosban az említett helvét hitvallásnak elkötelezett evangélikusok számára [a vallásgyakorlat] mindenkor korábban is az imaház, az iskolák, a paplakok telkeivel együtt az ő törvényes birtokukban volt, amint most is valóban lennie kellene. És hogy az így ismételten megerősített nyilvános rendelkezések ellenére, amint más vármegyék helységeiben és birtokain, úgy az említett mezővárosban se háborgassa senki a hosszú ideje folytatott nyilvános vallásgyakorlatot, vagy ne foglalja le az ugyanott birtokolt telkeket és épületeket, az 1681. évi 26. törvénycikkbe való név szerinti beillesztéssel kellene a királyi felségnek és az országnak különösen és kegyesen gondoskodnia a fentemlítettek megóvásáról.

És ami különösen az ismételten emlegetett 26. törvénycikk paragrafusaiban [van], **az elsőben**, ahol azt mondja: **minthogy jelenleg csaknem [minden ott lévő templomuknak] valóságosan használatában vannak, azért [ezek] mostani birtokosainak használatában maradnak, a másodikban pedig: ezentúl pedig templomok, iskolák [és paplakok] bármiféle elfoglalása vagy a vallásgyakorlat semmiféle háborgatása ne engedessék egyik fél részére sem az Ulászló 6. törvénykönyve 8. cikkelyében lévő büntetés terhe alatt**, mely törvénycikk útján biztosított nyilvános és annyira nyújtani határozott biztonság következtében, mint mindenki másra nézve és mindenhol, úgy hasonlóképpen Pápa mezővárosban az említettekre nézve is, [ahol] annak idején egyébiránt paplak is épült, mint törvényes alapot nélkülöző eme eljárás magától hatástalanná kell, hogy váljon, sőt mivel az említett gróf uraknak a kegyes rendeletben bennfoglalt, és az ugyanazon telkek iránt követeléssel támasztott teljes joghatóságra vonatkozó törvénytelen előterjesztése nemigen volt bizonyítva, a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai nemeseknek és lakosoknak Ő Legszentségebb Felségéhez ezzel szemben benyújtott igen alázatos viszontkeresetére a nagyméltóságú Magyar Királyi Udvari Kancellária kétségkívül Ő Szentséges Felségének kegyes beleegyezésével nem a csupán már korábbi módon törvényes jogon kézben tartott, és törvénycikk útján most is birtokolt telkeket hagyta a többször emlegetett evangélikusok használatában, hanem vallásuk gyakorlásának folytatását is kegyeskedett engedélyezni, méghozzá nem úgy, mint ami az ellenfél téves állítása szerint önkényesen lett megkísérelve, amint az a 7. szám alatt csatolt mellékletekből kitűnik. Ezért a fenti okokból kifolyólag semmiképpen sem lehet az említett pápai evangélikusokat a kegyes királyi rendeleteknek az ellenfél által felhánytorgatott megvetésével vádolni, ráadásul azzal a megtorlásra méltó bünténnyel nyilvánosan meggyanúsítani, hogy áthágták a nyilvános és királyi oklevelekkel megerősített törvényeket, következképpen kísérletet tettek arra, hogy megzavarják a belső békét és nyugalmat, a Királyi Felséget pedig hamis tájékoztatással félrevezették.

Ami az 1691. évben kiadott rendeletet illeti, mivel az a király kezével nem lett aláírva, ki sem lett hirdetve, ezáltal ideiglenes jellegű maradt, így teljességgel érvénytelen, és ami azt illeti, ugyanezen pápaiak maguk nyilvánították a Szapolyai János-féle levelet is teljességgel érvénytelennek és semmisnek a G. betű alatt már korábban az evangélikusok általános sérelmeivel együtt a bizottságnak benyújtott szerkesztmény szerint, sőt ez egyedül az 1527. évi 7. törvénycikkből⁶³ is világosan kitűnik, ahol ugyanennek minden cselekedetét érvénytelennek nyilvánítani méltóztattak.

És hogy az említett Szapolyai úr Pápa törvényes örökös földesura volt, és máskülönben azon követelt telkek helye ama régi levélben a jelenleg a pápai evangélikusok által birtokolt telket illetően igen pontatlanul lett részletezve, ezért az ellenfélnek elkerülhetetlenül és törvényesen bizonyítani kellene, hogy ez teljességgel ugyanaz, következésképpen az is ama másik félre tartozik, hogy elégségesen bebizonyítsa, miszerint ama egyszerű formájú levél alapján az annyiszor emlegetett telteken egykor a katolikus urak voltak birtokon belül és éltek a tényleges használattal, és hogy onnan ráadásul erőszakos úton lettek elmozdítva vagy kizárva. Amiről soha nem tudnak meggyőzni, annál kevésbé követelhetik.

Mivel több más ház és épület is, sőt a katolikus iskolái is hasonlóképpen a tó partján helyezkednek el ...

Mivel pedig az annyiszor említett evangélikusokat, amint a szabad vallásgyakorlatnak a ...

⁶³ A törvénycikk Szapolyai minden intézkedését és adományát (*acta et donationes*) érvénytelenítette. MÁRKUS 1899. 10–11.

Ami hasonlóképpen Veszprém mezővárost és az ugyanott lakókat, több nemest és a többi helvét hitvallásnak elkötelezett evangélikus veszprémit illeti, nekik ugyanúgy a fenti indokok és idézett törvények alapján több mint 95 éve engedélyezve lett vallásuk szabad gyakorlata, az imaházat az iskolákkal és a paplakkal, valamint a többi tartozékkal együtt a katolikus földesurak sérelme nélkül saját költségükön és munkájukkal újonnan építették, és egészen az 1718. évig, mivel becikkelyezett helyen és megyében volt, kiváltságolt módon birtokolták és használták, azután azonban a néhai Volkra püspök úr⁶⁴ igaztalan magán előterjesztésére és kérvényére ugyanazon helység végvári katonai segédletének súlyos fenyegetése nyomán elfoglalták, és azután mindmáig nem békélt meg a katolikus szertartással, ezért Veszprém város ugyanazon lakosaira úgy említett megzavart vallásgyakorlatuk, mind pedig a korábbi módon hatalmaskodva elfoglalt templomuk törvényes úton vissza kell, hogy szálljon.

II. MEGBÍZÓLEVELEK

3.

Pápa, 1719. február 7.

A pápai református egyházközség megbízza Kenessey Istvánt, hogy Bécsben a kormányhivataloknál eljárjon ügyük elintézése érdekében.

Eredeti: lappang.

Másolat: kétrét hajtott papír.

Lelőhely: MOL, Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára. A 35. Conceptus expeditionum N° 107. (Ex mart. 1719.) ://: melléklet.

Kiadás, regeszta: —

Említés: TÓTH 1941. 129.

Nos infrascripti Helveticae confessioni addicti in oppido Papa habitantes et de praesenti simul constituti nobiles recognoscimus vigore praesentium, quod siquidem in libero religionis nostrae ferme a duobus saeculis usque ad praesens semper imperturbate continuato exercitio ad informationem illustrissimorum dominorum comitum Josephi et Francisci Eszterhásy fratrum penes benignum Suae Maiestatis Sacratissimae nuper emanatum mandatum nos prohibitos adeoque maxime laesos esse experiamur, quapropter dexteritati et sinceritati generosi domini Stephani Kenessey plurimum confidentes eundem e medio nostri ad sensum etiam articuli 30. novissimae diaetae ad Suam Maiestatem Sacratissimam, dominum, dominum nostrum

⁶⁴ Otto Johann Baptist Volkra heidenreichsteini gróf, veszprémi püspök (1710–1720). 1665-ben született, 1698-tól pozsonyi prépost, 1700-tól scardonai választott püspök, 1710-től veszprémi püspök. 1720-ban halt meg. PFEIFFER 1987. 62–64.

clementissimum, serenissimumque, ac celsissimos dominos principes, necnon excellentissimos intimos dominos ministros, consiliarios, ita et excelsa alia Suae Maiestatis dicasteria Viennam qua deputatum nostrum expeditivimus, dando eidem ac attribuendo plenariam agendi et tractandi facultatem, quicquid memoratus deputatus nostro nomine ibidem egerit aut concluderit, ea omnia pro rato et grato acceptantes, simulque tam altetitulatam Suam Maiestatem Sacratissimam, aliasque competentes instantias demississime rogamus, quatenus medio toties fati deputati nostri tum verbo, tum vero scripto insinuandis instantiis ac propositionibus nostris non solum indubiam fidem praebere, verum etiam cum clementissima consolatoria relatione eundem ad nos benigne remittere haud dedignabuntur. Datum Papae, die septima mensis Februarii, anno Domini 1719.

Stephanus Sándor inclyti comitatus Veszpremiensis tabulae judicariae assessor manu propria.

LOCUS SIGILLI

Nobilis Joannes Csernel manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Joannes Kovács inclyti comitatus Veszpremiensis jurassor manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Georgius Nemes manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Franciscus Torma manu propria. LOCUS SIGILLI

Jacobus Torkos inclyti comitatus Veszpremiensis perceptor manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Georgius Sandor manu propria. LOCUS SIGILLI

Adamus Bone inclyti comitatus Veszpremiensis perceptor manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Petrus Nagy manu propria. LOCUS SIGILLI

Joannes Viganthy inclyti comitatus Veszpremiensis assessor manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Franciscus Kozma manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Martinus Borsos manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Stephanus Somogyi manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Georgius Kántor manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Georgius Szigethy manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Joannes Kantor manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Stephanus Keresztes manu propria. LOCUS SIGILLI

Paulus Bone inclyti comitatus Veszpremiensis jurassor manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Joannes Asbot manu propria. LOCUS SIGILLI

Stephanus Natkay inclyti comitatus Veszpremiensis jurassor manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Michael Bika manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Joannes Bika junior manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Stephanus Bika manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Andreas Látos manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Martinus Göncz manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Martinus Göncz junior manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Martinus Kerekes manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Stephanus Altal manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Emericus Szalafői manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Emericus Soos manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Stephanus Eöry manu propria. LOCUS SIGILLI

Nobilis Emericus Gyarmathy manu propria. LOCUS SIGILLI

Absentes autem occasione datarum praesentium, alioquin continuo etiam in oppido Papa degentes nobiles hoc ordine sequuntur:

Nobilis Franciscus Sandor

Nobilis Andreas Orozvarý

Nobilis Georgius Szokolyai incltyti comitatus Veszpremiensis juratus vice notarius

Nobilis Franciscus Pordány junior

Nobilis Ladislaus Sandor junior

Nobilis Emericus Gyarmathy junior

Nobilis Moises Eöry

Nobilis Samuel Jezerniczky

Nobilis Joannes Körmendi aliter Kis

Nobilis Joannes Sümeghy

Nobilis Paulus Eperjessy

Nobilis Joannes Takácsy aliter Böröllyei

Nobilis Georgius Gombay

Nobilis Joannes Ivánczy

Nobilis Emericus Nádasdy

Nobilis Franciscus Devecsery

Nobilis Gregorius Devecsery junior

Nobilis Joannes Körmendy

Nobilis Georgius Talabert

Nobilis Andreas Borsos senior

Nobilis Michael Rosa

Nobilis Joannes Paly senior

Nobilis Adamus Cziteroczky

Nobilis Georgius Böröllyei

Nobilis Stephanus Orbán

Nobilis Matthias Ihoss

Nobilis Stephanus Pados

Nobilis Georgius Dancs

Nobilis Martinus Nagy junior

Nobilis Franciscus Nagy senior

Nobilis Franciscus Ujvári

Nobilis Franciscus Kása

Nobilis Joannes Kiss

Nobilis Nicolaus Pordány

Nobilis Joannes Balogh

Nobilis Joannes Radics senior

Nobilis Stephanus Radics junior

Nobilis Nicolaus Soos

Nobilis Petrus Altal aliter Szabo

Nobilis Petrus Horvath aliter Nagy

Nobilis Alexander Balog

Nobilis Benedictus Borsos

Nobilis Stephanus Török

MŰHELY

Nobilis Martinus Lampert
Nobilis Stephanus Gergye aliter Molnár
Nobilis Franciscus Gergye junior
Nobilis Franciscus Bödögei senior
Nobilis Stephanus Bödögei junior
Nobilis Georgius Enesseÿ
Nobilis Joannes Eörÿ aliter Dajka
Nobilis Michael Gombaÿ
Nobilis Michael Bende
Nobilis Michael Pados
Nobilis Stephanus Szij
Nobilis Michael Borsati
Nobilis Franciscus Nagy
Nobilis Franciscus Csajtaÿ
Nobilis Franciscus Borsati junior
Nobilis Joannes Berénÿ
Nobilis Stephanus Darnai
Nobilis Joannes Palÿ junior
Nobilis Michael Gyimothy senior
Nobilis Georgius Gyimothy
Nobilis Stephanus Arkÿ
Nobilis Franciscus Arkÿ
Nobilis Adamus Soos junior
Nobilis Georgius Bako
Nobilis Andreas Cseke
Nobilis Stephanus Tanczos
Nobiles Franciscus et Joannes Törekÿ
Nobilis Joannes Fodor
Nobilis Franciscus Barcza

Qui praenuncupati omnes indubitati numero plus, quam centum nobiles, plerique
partim in curiis,
partim in nobilitaribus domibus,
partim in concambiatis,
partim in libertatis,
partim vero inscriptionalibus usque ad deponendas summas pleno jure in antecessores
translatis,
nonnulli illorum portas,
alii vero plurimi praedia habentes,
alii autem plurimi agiles ac libertini, adeoque praetenso juri dominali minus subiecti,
alii omnes denique cuiuscunque ibidem forent condicionis, competentibus pretiis, parataque
pecunia, qua privilegiato in oppido acquisitarum domorum inhabitatores et tentores
comperiuntur.

MAGYAR FORDÍTÁS

Mi, alulírottak, a helvét hitvallásnak elkötelezett, Pápa mezővárosban lakó és jelenleg együvé
összegyűlt nemesek elismerjük a jelen levél révén, hogy mivel a [két] fivér: a méltóságos gróf

Esterházy József és Ferenc úr tájékoztatása alapján Ő Szentséges Felsége minap kiadott kegyes rendelete értelmében megpróbáltak minket vallásunknak majdnem két évszázada egészen mostanáig mindig zavartalanul folytatott szabad gyakorlatától eltiltani, ennek következtében igen nagy csapással sújtani, ezért a nemzeti Kenessey István úr ügyességében és becsületességében bízva ugyanőt közölünk a legutóbbi országgyűlés 30. törvénycikkének értelmében Ő Legszentebb Felségéhez, legkegyelmesebb és legfelségesebb urunkhoz, a főméltóságú fejedelem urakhoz, továbbá a méltóságos belső miniszter és tanácsos urakhoz, hasonlóképpen Őfelsége más nagyméltóságú kormányhivatalaihoz megbízottunkként Bécsbe küldtük, teljeskörű lehetőséget adva és juttatva neki a cselekvésre és a tárgyalásra, amit pedig az említett megbízott a mi nevünkben ugyanott tenni vagy dönteni fog, mindazt érvényesnek és elfogadottnak nyilvánítjuk, hasonlóképpen az oly nagy tisztelettel emlegetett Ő Szentséges Felségét, és más illetékes fórumokat igen alázatosan kérjük, hogy az annyiszor emlegetett megbízottunk közreműködésével mind szóban, mind írásban benyújtandó kérvényeinknek és előterjesztéseinknek ne csupán kétségtelen hitelt adni, hanem ugyanőt vigaszt nyújtó legkegyelmesebb rendelettel hozzánk kegyesen visszaküldeni méltóztassanak. Kelt Pápán, február hónap 7. napján, az Úr 1719. évében.

Sándor István, a tekintetes Veszprém vármegye ítélőtáblájának ülnöke saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Csernel János saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Kovács János, a tekintetes Veszprém vármegye esküdt ülnöke saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Nemes György saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Torma Ferenc saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Torkos Jakab, a tekintetes Veszprém vármegye adószedője saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Sándor György saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Bóné Ádám, a tekintetes Veszprém vármegye adószedője saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Nagy Péter saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Vigánti János, a tekintetes Veszprém vármegye ülnöke saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Kozma Ferenc saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Borsos Márton saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Somogyi István saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Kántor György saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Szigeti György saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Kántor János saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Keresztes István saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Bóné Pál, a tekintetes Veszprém vármegye esküdt ülnöke saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Asbót János saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Natkai István, a tekintetes Veszprém vármegye esküdt ülnöke saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Bika Mihály saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Bika János saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Bika István saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Látos András saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Göncz Márton saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes ifjabb Göncz Márton saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Kerekes Márton saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Által István saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Szalafői Imre saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Soós Imre saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Eőry István saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

Nemes Gyarmati Imre saját kezűleg. PECSÉT HELYE.

A jelen levél kelténél hiányzó, egyébiránt szintén folyamatosan Pápa mezővárosában lakó nemesek sorrendben a következők:

MŰHELY

Nemes Sándor Ferenc
Nemes Oroszvári András
Nemes Szokolyai György, a tekintetes Veszprém vármegye esküdt aljegyzője
Nemes ifjabb Pordán Ferenc
Nemes ifjabb Sándor László
Nemes ifjabb Gyarmati Imre
Nemes Eőry Mózes
Nemes Jezerniczky Sámuel
Nemes Körmendi, másként Kis János
Nemes Sümegi János
Nemes Eperjessy Pál
Nemes Takácsi, másként Böröllei János
Nemes Gombai György
Nemes Ivánci János
Nemes Nádasdi Imre
Nemes Devecseri Ferenc
Nemes ifjabb Devecseri Gergely
Nemes Körmendi János
Nemes Talabert György
Nemes idősb Borsos András
Nemes Rósa Mihály
Nemes idősb Páli János
Nemes Citeróci Ádám
Nemes Böröllei György
Nemes Orbán István
Nemes Ihos Mátyás
Nemes Pados István
Nemes Dancs György
Nemes ifjabb Nagy Márton
Nemes idősb Nagy Ferenc
Nemes Újvári Ferenc
Nemes Kása Ferenc
Nemes Kis János
Neme Pordán Miklós
Nemes Balogh János
Nemes idősb Radics János
Nemes ifjabb Radics István
Nemes Soós Miklós
Nemes Által, másként Szabó Péter
Nemes Horváth, másként Nagy Péter
Nemes Balogh Sándor
Nemes Borsos Benedek
Nemes Török István
Nemes Lampért Márton
Nemes Gergye, másként Molnár István
Nemes ifjabb Gergye Ferenc
Nemes idősb Bődögei Ferenc
Nemes ifjabb Bődögei István
Nemes Enesei György
Nemes Eőry, másként Dajka János
Nemes Gombai Mihály
Nemes Bende Mihály
Nemes Pados Mihály
Nemes Szij István
Nemes Borsáti Mihály
Nemes Nagy Ferenc
Nemes Csajtai Ferenc

Nemes ifjabb Borsáti Ferenc
 Nemes Berény János
 Nemes Darnai István
 Nemes ifjabb Páli János
 Nemes idősb Gyimóti Mihály
 Nemes Gyimóti György
 Nemes Árki István
 Nemes Árki Ferenc
 Nemes ifjabb Soós Ádám
 Nemes Bakó György
 Nemes Cseke András
 Nemes Táncos István
 Nemes Tőreki Ferenc és János
 Nemes Fodor János
 Nemes Barcza Ferenc

Ezek az előbb említettek több, mint százan mindnyájan kétségkívül nemesek, többek részint [nemesi] telkeken, részint nemesi házakban [laknak], [ezek] részint csere útján szerzettek, részint mentességet nyertek, részint nem adózók, melyeket egy bizonyos összeg lefizetéséig teljes joggal az elődökre ruháztak, egyesek közülük portákat, mások többben pedig majorságokat birtokolnak, sokan mások pedig agilisok és szabadosok, következésképpen a követelt földesúri joghatóságnak egyáltalán nincsenek alávetve, végül a többiek mind, ugyanott bármilyen állapotúak is legyenek, kiváltságot mezővárosban illő áron, készpénzért szerzett házak lakóinak és birtokosainak bizonyultak.

4.

Pápa, 1733. február 12.

A pápai és környékbeli református egyházközségek megbízzák Csuzi Cseh Pált, hogy Bécsben a kormányhivataloknál eljárjon ügyeik elintézése érdekében.

Eredeti: kétrét hajtott papír 14 ép és egy sérült vörös viaszpecséttel. Hátlapján: Credentiales de anno 1733. 1733. 12^a Februarii vagyis Megbízólevél az 1733. évből. 1733. február 12.

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 202. sz.

Kiadás: —

Regesztá: LISZKAY 1875. 79.

Mi, alább irtak, ugymint Pápáé és környül lévő Reformata Ecclesiáknak Tagjai ezen Credentialis Levelünket Saját Subscriptionk⁶⁵ és petsétünk alatt a' végre adtuk Nemes és Nemzetes Csüzy Cseh Pál Urnak, hogy ő kegyelme a' Helvetica Confessiön lévő Ecclesiák részérül repraesentatoria⁶⁶ valo dolgo-

⁶⁵ aláírásunk

⁶⁶ előterjesztésre

kat Bétsben a' Felső Instántiákon⁶⁷ annak rendi 's modgya szerint folytathassa.

Költ Pápán, 12^{dik} Februarii, 1733^{dik} Eßtendőben.

Kenessey István, Nemes Veszprém és Fejér	Viganti Janos manu propria
Vármegyék egyik Tábla Birája manu propria ⁶⁸	Borsos Márton manu propria
PECSÉT	PECSÉT
Torkos Jakab manu propria	Nagy Péter manu propria
PECSÉT	Borsos Andras manu propria PECSÉT
Bone Adám, Nemes Veszprém Vármegye	Mátéfy Mihály manu propria
Eskütje manu propria	PECSÉT
PECSÉT	Soos Imre manu propria
Eperjessy Pál manu propria	PECSÉT
PECSÉT	Kozma Ferencz manu propria
Nemes György manu propria	PECSÉT
PECSÉT	Eőri Moyses manu propria
Sandor Laszlo manu propria	PECSÉT
PECSÉT	Keresztes Istvan manu propria
Thorma Ferencz manu propria	PECSÉT
PECSÉT	Szalaý János manu propria
	PECSÉT

5.

Pápa, 1749. szeptember 29.

A pápai református egyházközség megbízta Chernel Lászlót és Soós Istvánt, hogy a kormányhivataloknál eljárjanak ügyük elintézése érdekében.

Eredeti: kétrét hajtott papír 22 ép és egy sérült vörös viaszpecséttel, a szöveg az első két oldalon van. Hátlapján: Credentiales de anno 1749. 29^a Septembris vagyis Meghatalmazólevél az 1749. évből. Szeptember 29.

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 291. sz.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 1875. 100–101.

Mi, alább megh irattak Pápán, Tekintetes Nemes Veszprém Vármegyében lévő Privilegiált Mezző Városban lakozo Helvetica Confessiot vallo feles⁶⁹ számu⁶⁷ Nemessek és ugyan feles számu Communitas⁷⁰ meghegyezett akaratbul Ekklesiánknak ezen Levelünket praesentáló⁷¹ érdemes Commem-

⁶⁷ fórumokon, bíróságokon, hivatalokban

⁶⁸ saját kezűleg

⁶⁹ számos, sok, nagyszámú. SZINNYEI 2003. 633.

⁷⁰ közösség

⁷¹ bemutató

brumit⁷², úgy mint Nemzetes Vitézlő Csernel László és Soos István Uraimékat, ⁷³minthogy Ekklesiánk 's Szabados Exercitiumunk iránt impetaltatunk, expedialtuk⁷³, hogy ezen Pápai Helvetica Confession lévő Ekklesiánknek, Oskolánknek és Parochiainknak eddigh is birt Szabados manu-tentioját⁷⁴ 's ügyét mind Fölséges Koronás Királyné Aszszonyunknál, mind ⁷⁵in aliis dicasteriis et locis debitis⁷⁵ minden illendő és szükséges utak modok szerint Agens Uraimekkal ⁷⁶simul vel divisim constituti⁷⁶ folytassák, és javát 's meghmaradását munkálodgyák. Mellynek nagyobb bizonyosságára és Deputatus⁷⁷ Uraimék securitássára⁷⁸ ezen Credentionális Levelünket subscriptionkal 's pöcsétünkkel és rész szerint a' helyett kereftvonyásokkal is megherősítve magunk és töb itt Pápán lakozo Helvetica Confession levők nevével adgyuk.

Pápán, 29^{dik} Septembris 1749.

Kenessej István manu propria PECSÉT
 Idösbigh Torkos Jakab PECSÉT
 Csuzi Cseh Pál PECSÉT
 Bone Adam manu propria PECSÉT
 Eöri Moyses manu propria PECSÉT
 Wecheliuss Sandor manu propria PECSÉT
 Torkos János, ezen Ekklesiának Gondviselője manu propria PECSÉT
 Kelemen Márton manu propria PECSÉT
 Dóczy Ferencz manu propria PECSÉT
 Soos Samuel manu propria PECSÉT
 Borsos István manu propria PECSÉT
 Borsati Pál manu propria PECSÉT
 Nagy István X
 Csepelli János X
 Bende Ádám X
 Buzás Pál X
 Buzás Josef X
 Szemennyei Mihály X
 Gerge Peter X
 Gergye István X
 Perej Ádám X

Komaromi Joseff, a Pápai Helvetica Confession lévő Ekklesia Lelki Paštora PECSÉT
 Torkos Jakab manu propria, ezen Ekklesianak Lelki Pásztora PECSÉT
 Kozma István⁷⁹, ezen Szent Ecclésiának egyik tagja PECSÉT
 Chernel Pál manu propria PECSÉT
 Pragai Peter manu propria PECSÉT
 Szalay János manu propria PECSÉT
 Szép Samuel manu propria PECSÉT
 Simon Pál PECSÉT
 Eöri Ferentz manu propria PECSÉT
 Kolosvári B. Samuel PECSÉT
 Szili Ferentz manu propria PECSÉT
 Soldos Boldisár X

⁷² tagtársait

^{73–73} minthogy egyházunkat és szabad vallásgyakorlatunkat támadják, megbíztuk

⁷⁴ birtoklását

^{75–75} más kormányhivataloknál és kellő helyeken

^{76–76} együtt vagy egyenként megjelenvén

⁷⁷ kiküldött, megbízott

⁷⁸ biztonságára

⁷⁹ A szövegben hibásan *Isván*.

Perei János +
Miklos Samuel X
Dienes Imre X
Szeölősy István X
Szeölősy Gérgely X
Szokolyai H. Ádám PECSÉT
Horvathi György +
Borsos András X
Górócsi Mihál X
Csabai Mihály X
Soos Adám X
Bika István X
Bika Ferencz X
Adamus Gori X

6.

Pápa, 1749. november 29.

A pápai református egyházközség megbízza Torkos Jakabot és Jánost, Eperjessy Györgyöt és Soós Istvánt, hogy Veszprém vármegye hatóságánál eljárjanak ügyük elintézése érdekében.

Eredeti: kétrét hajtott papír 9 ép és egy sérült vörös viaszpecséttel. Hátlapján: Credentiales de anno 1749. 29^a Novembris vagyis Meghatalmazólevél az 1749. évből. November 29.

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 296. sz.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 1875. 102.

Mi, alább meg irattak Pápán, Tekintetes Nemes Veszprém Vármegyében levő Privilegialt⁸⁰ Mező Városban lakozó Helvetica Confessiot vallok meg egyezett akarattul Ekklesiánknak ezen Levelünket praesentalo érdemes Commembrumit, úgy mint Nemzetes Vitezlő Torkos Jakab, Eperjesi György, Soos István és Torkos János Uraimékat expedialtuk, hogy ezen Pápai Helvetica Confession lévő Ekklesiánknak, Oskolánknak és Parochiánknak ügyét a Nemes Vármegye előtt minden illendő és szükséges utak modok szerint simul vel divisim constituti folytassák. Mellynek nagyobb bizonyására és Deputatus Uraimék securitássára ezen Credentialis Levelünket subscriptionkal 's pötsetünkel és réb szerint a helyett kereftvonyásokkal is meg erősítve magunk és több itt Pápán lakozó Helvetica Confession lévőek nevével adjuk.

Pápán, 29^{dik} Novembris 1749.

⁸⁰ kiváltságolt

Komáromi Joseff, a Pápai Helvetica Confession levő Ekklesia Lelki Páštora PECSÉT
 Torkos Jakab, azon Ekklesianak Lelki Páštora manu propria PECSÉT
 Bone Adam manu propria PECSÉT
 Borsos Márton manu propria PECSÉT
 Eőri Moyses manu propria PECSÉT
 Borsos István manu propria PECSÉT
 Átal Péter +
 Spergár Mihál manu propria PECSÉT
 Kozma István manu propria PECSÉT
 Soos Sámuel manu propria PECSÉT
 Doczi Ferencz manu propria PECSÉT
 Soldos Boldisár X

7.

Pápa, 1752. május 14.

A pápai református egyházközség megbízza Csuzi Cseh Pált, Chernel Györgyöt és Lászlót, Soós Imrét és Istvánt, Torkos Jánost, Eőry Mózeset, valamint Oroszi Dánielt és Istvánt, hogy a kormányhivataloknál eljárjanak ügyük elintézése érdekében.

Eredeti: hatlapos füzet 55 ép és 6 sérült vörös viaszpecséttel. Hátlapján: *Credentiales litterae anno 1752. 14^a Maii* vagyis *Megbízólevél 1752. évi május 14-ről.*

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 305. sz.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 1875. 105.

Mi, alább irattak, ugymint Tekintetes Nemes Veszprém Vármegyében lévő Papa nevű Mezző Városban lakozo Helvetica Confession lévő nemes és nemtelen Személyek adgyuk tudtokra mind azoknak, valakiket az alább irt dologh most vagy jövendőben illetve: Hogy mi a' meghirt Pápa Varossában gyakorlott Helvetica Confessiobéli Exercitiumnak helyre állittása eránt Felséges Udvarnal és ugyan Felséges Cancellarián, nemkülömben Felséges Királyi Helytarto⁸¹ Consiliumnál⁸¹ nevünkben és képünkben teendő ⁸²Supplicatioknak, Instántziáknak és Repraesentatioknak⁸² végben vitelére kértük és requiráltuk⁸³ Nemes és Nemzetes Csuzi Cseh Pál, Csernel György és László, Soos Imre és István, ugy szintén Torkos János, Eörj Moyses, Oroszi Daniel és István Uraimékat, adván ő Kegyelmeknek közönségessen, avvagy ő Kegyelmek közül akár mellyikének is tellyes hatalmat és engedelmet, hogy a' föllyebb említett közönséges sérelmes és

⁸¹ helytartótanácsnál

^{82–83} kérvényeknek, folyamodásoknak és előterjesztéseknek

⁸³ megkerestük

fölöttéb fájdalmas Igyünkben és dologhban munkálkodhassanak akár együtt, akár magánossan, és ha szükséges léßen, Agenst is constituálhassanak⁸⁴ ö Kegyelme. Mellynek is elhitelére és erősségére adtuk ezen Credentionalis Levelűnkét saját kezünk írásival és pöcsétyeinkel, némellyek pedig tulajdon kezek kereft vonyásokkal is megh erősítven. Pápán, 14^{dik} Maii, 1752^{dik} Eftendőben.

Torkos Jakab manu propria, a Dunán tul valo részén Helvetica Confession levő Superintendens, ennek előtte Pápai Predikátor PECSÉT	Sándor Ferencz manu propria PECSÉT
Komáromi Pál, ennekelőtte Papai Predikátor PECSÉT	Bone Adam manu propria PECSÉT
Nemes Borsos Márton manu propria PECSÉT	Csernel György manu propria PECSÉT
Oroszvárj Andras manu propria PECSÉT	Nemes Sóos Imre manu propria PECSÉT
Eóri Moyses manu propria PECSÉT	Nemes Eóri Ferentz manu propria PECSÉT
Torkos Janos manu propria PECSÉT	Nemes Altal Istvan manu propria PECSÉT
Nemes Borsati Pal PECSÉT	Nemes Altal Peter X
Nemes Gyürki Susanna X	Nemes Szalóký András manu propria PECSÉT
Nemes Buzás Pál manu propria	Sáry Molnar Janos X
Nemes Miklos Sámuelnek Özvedgye, Szakál Judith X	Baronyai Ferencz X
Nemes Pereý János manu propria	Fodor Mihály X
Nemes Szokolyai Ádám manu propria PECSÉT	Horvath Molnar Ferencz X
Nemes Doczi Ferencz X	Sardi János +
	Patonai Samuel X
	Nemes Szep Adám X
	Sebe Ferencz X
	Dobravics Ferencz X
	Nemes Somodi István manu propria
Nemes Lampert Imre X	Őrý János X
Nemes Szeölősy István PECSÉT	Horváth Adám X
Nemes Dienes Imre manu propria	Bene István X PECSÉT
Nemes Tóth Ferencz manu propria PECSÉT	Meszáros Adám X
Nemes Nagy Istvan X	Szekeres István X
Nemes Kajdócsy János X	Varga Istvany X
Nemes Bika István PECSÉT	Karosi Ersebeth Özvegy +
Nemes Szýlý Ferencz manu propria PECSÉT	Tálos György +
Nemes Szép Ferencz X	Tsörge Pál +
Nemes Vikar István manu propria PECSÉT	Gyimoti Ferencz +
Nemes Ötvös Sámuel +	Nagy István +
Nemes Noszlopi Adam +	Tálos István +
Nemes Szép Ferencz +	Gyimoti Mártony X
Nemes Borsos Janos PECSÉT	Olaß Ferencz X
Nemes Kerekes Martony manu propria PECSÉT	Györke Mihály X
Nemes Bende Péter PECSÉT	Rönöki Mihály X
Nemes Kőrösy Sámuel X	Szecsódi Ferencz X

⁸⁴ kijelölhessenek, megbízhasanak

⁸⁵ A szövegben Bodisár.

Nemes Orbán Pál	X	Kis János	X
Nemes Pados Mihály	X	Pap János	X
Nemes Szemenyei János manu propria	PECSÉT	Molnár György	X
Nemes Gergye Péter	X	Asbot János	X
Nemes Spargár Mihály manu propria	PECSÉT	Nagy Márton manu propria	PECSÉT
Nemes Pragai Péter manu propria	PECSÉT	Nemes Borsos Istvan manu propria	PECSÉT
Nemes Vécheli Sándor manu propria	PECSÉT	Nemes Simony Mihályné	PECSÉT
Eősz Mihály manu propria	PECSÉT	Nemes Megyesi Péter manu propria	PECSÉT
Nemes Seper Andrásné	X	Nemes Kolosvari Samuel manu propria	PECSÉT
Nemes Szalay B. János manu propria	PECSÉT	Kustán Peter	X
Nemes Soldos Boldisár ⁸⁵	PECSÉT	Nemes Buzas Joseph	✚ PECSÉT
Nemes Jezernyzki Ferenz manu propria	PECSÉT	Nemes Borsos Ferencz manu propria	PECSÉT
Nemes Simon Pál manu propria	PECSÉT	Kustán Istvan	X
Kováts Mihály	X	Nemes Rosa Istvan manu propria	X (!)
Nemes Kozma István manu propria	PECSÉT	Nemes Lampert Janos manu propria	X (!)
Nemes Soos Sámuel manu propria	PECSÉT	Nemeth Ferencz	✚
Nemes Kozma Ferencz manu propria	PECSÉT		
Gyenesé Petér	X		
Gyenesé Mihály	X		
Nemes Orošy Daniel manu propria	PECSÉT		
Nemes Orošy Istvan manu propria	PECSÉT		
Nemes Orosy László manu propria	PECSÉT		
Csuzi Cseh Eőrsébet manu propria	PECSÉT		
Nemes Chsernel Ersebet manu propria	PECSÉT		
Nemes Torkos Joseph manu propria	PECSÉT		
Nemes Bone Szabo Adam manu propria	PECSÉT		
Nemes Toth Peter manu propria	X (!)		
Nemes Tsepeli János	✚		
Bőjte György	✚		
Magai János	X		
Nemes Ikervari Istvan	PECSÉT		
Czere György	X		
Nemes Soldos György	PECSÉT		
Nemes Thot Adan	X		
Öregebb ⁸⁶ Kovács Mihály manu propria			
Kappanyos Istvánnak Eozvedgye, Lukácsa Anna	PECSÉT		
Kovacs Ferencz	X		
Nemes Kovács Adám manu propria	PECSÉT		
Nemes Kelemen Márton	✚		
Nemes Nošlapi Janosné	X		
Nemes Barcza Eva	✚		
Fodor Mihály	X		
Horváth Szabo György	X		
Nemes Bika Ferencz	PECSÉT		
Nemes Altal Ferencz	X		

⁸⁶ A szövegben hibásan *Örebb*.

MŰHELY

Komaromi Adám	+	
Koczan János	X	
Nemes Fityok István manu propria		PECSÉT
Tánczos György	X	
Nemes Nagy Nadosdi Istvan	+	
Nemes Nagy Nadosdi Ferencz	X	
Nemes Takács Miklos		PECSÉT
Nemes Bende Adam		PECSÉT
Nemes Büký Szabó Adám	X	
Nemes Devecseri György		PECSÉT
Tsurgai János	X	
Nemes Lampert Janos		PECSÉT
Ifju Lampert István	X	
Ifjab Csörge Pál	X	
Tsörge János	X	
Kappanyos György	X	
Csapo Istvan	X	
Pali Ferencz	X	
Pali Istvan	+	
Dobos Istvánné	X	
Ujvári Ferencz	X	
Nemes Ifiu Toth Péter manu propria		PECSÉT

8.

Pápa, 1760. január 7.

A pápai református egyházközség megbízza Torkos Jánost, Sándor Gergelyt és Eőry Jánost, hogy a kormányhivataloknál és földesuruknál eljárjanak ügyük elintézése érdekében.

Eredeti: kétrét hajtott papír 11 ép vörös viaszpecséttel. Hátlapján: 1760. 7^a Januarii. Credentiales litterae incolarum Papensium vagyis 1760. január 7. A pápai lakosok megbízólevele.

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 378. sz.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 1875. 127.

Mi, alább meg irattak, Pápán, Tekintetes Nemes Veßprém Vármegyében lakozo Helvetica Confession levő Nemes és Nemtelen Személlyek adgyuk tudtokra mindeneknek ez Levelünk által, hogy mi Adáß Tevelre meg engedendő második Prédikator és Föllyebb valo Oskolák eránt a' minemü alázatos Instantiát adtunk bé ö Fölsége nek, Fölséges Koronás Királyne Aßßonyunknak abban foglalt Dolgunknak és Ügyünknek forgatását és sürgetését, ugy nemkülömben itt lévő előbbenyi Oskolánk és Parochialis Házaink ára eránt a' Méltóságos Galanthai Groff Eßterhás Károly Urral ö

Nagyságaval /: titulus, titulus:/⁸⁷ valo Tractát⁸⁸ biztuk Nemzetes és Vitézlő Torkos János, Sándor Gergely és Eöri János Uraimekra, ugy hogy mind Fölséges Aßonyunk előtt, mind a' Fölséges Consiliumon⁸⁹ dolgunkat folytathassák, mind pedig a' jelentett Épületek ára eránt titulált⁹⁰ Méltóságos Földes Urral a' mi közönseges ⁹¹meg maradásunkra s securitásunkra tractálhassanak és concludálhassanak⁹¹ akar együtt, akár különösen. Mellynek bizonyosságára attuk ezen Credentialis Levelünket. Signatum Papae, die 7^a Januarii, 1760.

Eöri Moyses manu propria PECSÉT
 Vechélius Sándor manu propria
 Szalóki András manu propria PECSÉT
 Bende Péter manu propria PECSÉT
 Boné Adam manu propria PECSÉT
 Altal Istvan manu propria PECSÉT
 Borsóti Pál X
 Eősz Mihály manu propria PECSÉT
 Toth Péter manu propria PECSÉT
 Pados Mihály manu propria
 Spergal Mihál manu propria
 Altal Ferentz manu propria
 Komaromý József manu propria PECSÉT
 Kerekes Mártony manu propria
 Pragai Péter manu propria PECSÉT

Kelemen Márton manu propria PECSÉT
 Torkos Josef manu propria PECSÉT
 Eöri Ferencz manu propria PECSÉT

9.

Pápa, 1770. március 25.

A pápai református egyházközség megbízza Sándor Gergelyt, Sárközy Gábort, Kun Jánost, Eőry Jánost, Torkos Józsefet, Oroszy Istvánt és Bende Pétert, hogy a kormányhivataloknál eljárjanak ügyük elintézése érdekében.

Eredeti: 6 lapos füzet 12 ép és 113 sérült vagy lepergett vörös viaszpecséttel. Hátlapján: *Credentiales Papensium Helveticae confessioni addictorum de anno 1770. 25. Martii* vagyis *A helvét hitvallásnak elkötelezett pápaiak megbízólevele az 1770. év március 25-ről.*

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 403. sz.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 1875. 133-134.

⁸⁷ cím, cím. Tudniillik a hosszú címfelsorolást rövidíti.

⁸⁸ tárgyalást

⁸⁹ [helytartó]tanácsnál

⁹⁰ említett

⁹¹⁻⁹¹ fennmaradásunk és biztonságunk érdekében tárgyalhassanak és meg is egyezhessenek

Mi, alább irattak, ugymint Tekintetes Nemes Veszprim Varmegyében lévő Pápa nevű Mező Városban lakozo Helvetica Confession lévő Nemes és Nemtelen Szemellyek adjuk tudtokra mind azoknak, valakiket az alább irtt dologh most vagy jövőendőben illetne, hogy mi a' meg irt Papa Városábon gyakorlot Helvetica Confessiobéli Exercitiumnak helyre allítása eránt felseges Udvarnál és ugyan felséges Cancellárián, nemkülömben felséges Királyi Helytarto Consiliumnál nevünkben és kepünkben teendő Supplicatioknak, Instancziáknak és Repraesentációknak végben vitelére kértük és requiráltuk⁹² Nemzetes 's Vitézleő Sándor Gergely, Sárközi Gábor, Kunn János, Eöry János, Torkos Joseff, Oroszi István és Bende Péter Uraimékat, adván eő kegyelmeknek közönségesen avvagy ő kegyelmek közül akar mellyikének is tellyes hatalmat és engedelmet, hogy a' föllyebb emlitet közönséges sérelmes és fölöttébb fájdalmas Igyűnkben és dologban munkalkodhassanak akár edgyűt, akár magánossan, és ha szükséges lészen, Agenst is Constitualhossanak eő kegyelmek. Melynek is el hitelére és erősségére adtuk ezen Credentialis Levelűnket saját kezűnk Irasival és pócseteinkel, nemelleyk pedigh tulajdon kezek kereszt vonyasokkal megh erősítvén.

Papán, 25^a Martii, 1770^{dik} Esztendőben.

Altal Ferentz manu propria	PECSÉT
Horvát György manu propria	PECSÉT
Véchélius Sándor manu propria	PECSÉT
Véchélius Adám manu propria	PECSÉT
Oroszvári Sándor manu propria	PECSÉT
Szaloki András	X
Eöri Moses manu propria	PECSÉT
Eöry István manu propria	PECSÉT
Dotzi Ferentz manu propria	PECSÉT
Kelemen Istvany manu propria	PECSÉT
Eöry Judith, néhai Nemzetes Szép Ferentz Eözvedgye manu propria	PECSÉT
Csete János manu propria	PECSÉT
Orbán Pall manu propria	PECSÉT
Paulus Simon manu propria	PECSÉT
Komáromi András manu propria	PECSÉT
Ikervári István	
Ats Ferentz	
Széll Ferentz manu propria	PECSÉT
Somogyi Adam manu propria	PECSÉT
Simon Mihál	X
	PECSÉT

⁹² megkerestük

Óri Ferentz	X	
Buzás Pál	X	
Nagy Ferentz	X	PECSÉT
Borsos Janos	X	
Böjte Mihál	X	
Antal Ferentz	X	
Csoknyai János	X	PECSÉT
Kovacs Istvan	X	
Szalai István	+	
Czere Adany	X	PECSÉT
Kustány István	X	
Soos Janos	X	
Balog Ferencz	X	PECSÉT
Nagy Ferencz ⁹³	X	
Csizmazia Josef	X	
Csoknyai Pál	X	PECSÉT
Csizmazia Adam	X	
Fityok Istvány	X	PECSÉT
Levai Pal	X	PECSÉT
Lampert Sámuel	X	
Szép Janos	X	PECSÉT
Buzás Josef	X	
Szép Ferentz	X	PECSÉT
Német Ferenc	X	
Olasz Janos	X	PECSÉT
Meszaros Adany	X	
Kálai János	X	PECSÉT
Harsányi ⁹⁴ Istvany	X	
Szetsödi Mihál		PECSÉT
Soos Istvány	X	
Rosa János	X	
Nagy Istvany	X	PECSÉT
Szetsödi Pál	X	
Imre Janos	X	PECSÉT
Horvát Adam	X	
Gyimoti Mártony	X	PECSÉT
Csoknyai Janos	X	
Kőrösi Samuel	X	PECSÉT
Szép György		
Német Istvány	X	PECSÉT
Ifju Német Istvány	X	PECSÉT
Cserge Pál	X	
Kis Ferentz	X	
Óreg Cserge Pál	X	PECSÉT
Cserge Ferentz	X	PECSÉT
Komaromý Josef	X	PECSÉT

⁹³ A szövegben hibásan *Ferecz*.

⁹⁴ A szövegben hibásan *Hasrányi*.

MŰHELY

Gergye Péter	X	PECSÉT
Gergye György	X	PECSÉT
Gergye János	X	
Csobod György	X	PECSÉT
Tálos János	X	
Györke Ferencz	X	PECSÉT
Gergye Ferencz	X	
Horváth Istvány	X	PECSÉT
Bán György	X	
Szokolai Pál	X	PECSÉT
Mitzkő Adány	X	PECSÉT
Bona János	X	
Barát János	X	PECSÉT
Ifju Szölösi Istvány	X	PECSÉT
Kőrösi Mihály	X	PECSÉT
Oláh János	X	PECSÉT
Oláh Mihály	X	PECSÉT
Oláh Ferentz	X	PECSÉT
Gaál János manu propria		PECSÉT
Gaál Istvány manu propria		
Sebi János manu propria		
Gaál András	X	
Nyul Janos	X	PECSÉT
Megyeri János	X	
Szólósi Ferencz	X	
Kun János	X	PECSÉT
Ifju Kun Ferentz	X	
Farkas György	X	
Ifju Tálos János	X	
Varga Istvány	X	PECSÉT
Csabi György	X	
Stéfán Mártony	X	PECSÉT
Gánts Pál	X	
Ujj Adány manu propria		PECSÉT
Szabo György manu propria		PECSÉT
Bajház Pál manu propria		
Kováts Istvány	X	
Jenese Mártony	X	
Tőrök Istvány manu propria		PECSÉT
Vida Ferentz	X	
Sebei Mihály	X	
Kozma Ferentz	X	PECSÉT
Soos Pál	X	
Borarus János	X	
Bende Ambrus	X	
Csoknyai Gergel	X	PECSÉT
Molnár György	X	
Pentek Ferentz	X	
Soldos György manu propria		PECSÉT

Soldos Martony manu propria		
Nagy Samuel	X	
Soos János	X	
Iklodi András	X	PECSÉT
Farkas István	X	
Kalamár János	X	
Nemes Ferencz	X	PECSÉT
Csapo Mihály	X	
Balog Péter	X	
Szilvási István	X	
Szederkényi István	X	PECSÉT
Levai János	X	PECSÉT
Szekér János	X	
Borsoti Pál manu propria		PECSÉT
Borsoti Ferencz	X	
Cseresnyés István	X	
Ótvös Samuel	X	PECSÉT
Kosa István	X	
Illés Ferencz	X	
Horvát Ferencz	X	PECSÉT
Potarczy Ferencz	X	
Kajdótsy János	X	PECSÉT
Mihály István	X	
Isák Márton	X	
Isák Mihály	X	
Szömönnyei János	X	PECSÉT
Fityok Ferencz	X	
Óry Adám	X	
Kotsis Mihály	X	PECSÉT
Kotsis Ferencz	X	
Lukáts János manu propria		PECSÉT
Szetsódi János manu propria		PECSÉT
Csoknyai György ⁹⁵	X	
I[dősb] Csoknyai György ⁹⁶		PECSÉT
Csoknyai János	X	
Csabi István	X	PECSÉT
Óreg Szabo János	X	
Csurgai Ferencz	X	PECSÉT
Boné Adám maga kezével		
Boné Josef maga kezével		
Megyesi Peter manu propria		PECSÉT
Eőri Sámuel manu propria		PECSÉT
Mészel István manu propria		PECSÉT
Szokolai György manu propria		PECSÉT
Toth Péter manu propria		PECSÉT
Iffjab Toth Peter manu propria		PECSÉT

⁹⁵ A szövegben hibásan *Görgy*.

⁹⁶ A szövegben hibásan *Görgy*.

MŰHELY

Óreg Perei János	X	
Bika Ferencz	X	PECSÉT
Bika János	X	PECSÉT
Soos János	X	
Bóka György	X	PECSÉT
Kun Ferentz	X	PECSÉT
Szekeres János	X	PECSÉT
Patonai Sámuel	X	
Kántor Josef	X	
Takáts ⁹⁷ István	X	PECSÉT
Kálmány ⁹⁸ Ferentz	X	PECSÉT
Szabo Ferentz	X	PECSÉT
Csabai Mihál	X	PECSÉT
Vikár István	X	
Nagy István	X	PECSÉT
Vas Ferentz	X	
Körmendi György	X	PECSÉT
Sellei János	X	
Horvat Mihál	X	
Böjte Ferenc	X	PECSÉT
Kosár Ferentz	X	
Kosár János	X	
Kosár Pál	X	
Mátis Adány	X	PECSÉT
Nagy János	X	
Szép Ferentz	X	
Szalafői László János	X	PECSÉT
Szalafői László Joseph	X	PECSÉT
Lanczinger Samuel	X	
Csobod János	X	PECSÉT
Baranyaï Ferencz manu propria		PECSÉT
Miklos Samuel manu propria		PECSÉT
Jezernitzki Páll	X	
Csepeli János ⁹⁹	X	PECSÉT
Kis János	X	PECSÉT
Horvát Mihál	X	PECSÉT
Szabo János	X	
Szakonyi János	X	PECSÉT
Soos Mihál	X	
Somogyi Péter	X	PECSÉT
Kis Mihál	X	
Kis Péter	X	
Kis István	X	
Horvát István	X	PECSÉT
Horvát Mihál	X	PECSÉT

⁹⁷ A szövegben hibásan *Takáts*.

⁹⁸ A szövegben hibásan *Kálmány*.

⁹⁹ A szövegben hibásan *Jajnos*.

Horvát Mártony	X	
Csány Mártony	X	PECSÉT
Keresztes János	X	
Szili Ferentz	X	PECSÉT
Szép János	X	
Öreg Csán Mihál	X	PECSÉT
Ifjo Csan Mihál	X	
Kovats Sámuel	X	
Kovats Istvan	X	
Kovats Samuel	X	PECSÉT
Szölösi Miklos	X	PECSÉT
Öreg Sári János	X	PECSÉT
Ifju Sári János	X	PECSÉT
Magai István	X	PECSÉT
Forgats Péter	+	
Förgats Ferentz	X	
Geregye István	X	PECSÉT
Szép György	+	
Tálos Ferentz	X	PECSÉT
Veg György	X	
Gyimoti Ferentz	X	
öreg Gyimoti Ferentz	X	PECSÉT
Öreg Szopori Ferentz	X	
Szopori Mihál	X	PECSÉT
Szopori József	X	
Dants Mihál	X	
Dáncs János	X	PECSÉT
Somogyi János	X	PECSÉT
Dants György	X	
Nagy Pál	X	PECSÉT
Szentgyörgyvölgyi ¹⁰⁰ Sámuel		X
Takáts Miklos	X	PECSÉT
Szép Ferentz	X	
Szölösi Mihály manu propria		PECSÉT
Szentes Gergel	X	
Illés István	X	PECSÉT
Perei László	X	
Perei Sigmond	X	
Barát István	X	PECSÉT

¹⁰⁰ A szövegben hibásan *Szengyörvölgyi*.

III.
ÁGENSI LEVELEZÉS

10.

Pápa, 1762. június 2.

Eőry János levélben tájékoztatja [a bécsi ágenset] egy újabb felségfolyamodvány készítéséről és a további teendőkről.

Eredeti: kétrét hajtott papír.

Lelőhely: DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1762:7.

Kiadás, regeszta: —

Bizodalmas Nagy Jó Uram!

Se Sándor Gergel Uram, se én foglalatosságink miat most fel nem mehetvén imé két emberséges Emberünket, Torkos Joseff és Bone Adám Uraimekat expedialtuk.

Mi igen akamánk, hogy mentül előbb lenne vége Dolgunknak, de ha késik, és ha personalis¹⁰¹ audientiat¹⁰¹ /: mint eczer említte volt az Ur :/ űűksegessnek itél, s ha az mi ott létűnkör akarná ezt az Ur végben vinni, ¹⁰²-cum fine praesentis mensis¹⁰² fel mehetnénk. Itt mi közönségessen ugy egyeztűnk, hogy ¹⁰³-ad casum favorabilis resolutionis¹⁰³ a' 100 Aranyokat bizvást meg igerheti az Ur, ennek meg adásába hiba nem leű effectu¹⁰⁴ subsecuto¹⁰⁴.

Két membruma¹⁰⁵ vagy on az Instantianknak, az elsőben Praedikátor, a' masodikban oskola kerettetik, ha veűi az Ur észre, hogy nehezen adatik meg a' két membrum, és ha optio¹⁰⁶ adnának az Urnak, csak az Oskola mellett maradjunk, am inkább maradjon el a' Praedikátor, de jobb leű, ha mind a' kettű succedallhat¹⁰⁷. Az Urnak szűkséges leű még egy fundamentalis¹⁰⁸ Instantiat¹⁰⁸ bé adni, tudva, hogy minden ¹⁰⁹-Actainkat le parealtatván¹⁰⁹ eczer az Urnál ott hadtuk, tessék az bé adott Instantiainkat revolvalni¹¹⁰, és a' Vármegye

¹⁰¹ személyes meghallgatást

^{102–102} jelen hónap végére

^{103–103} kedvező rendelet esetén

¹⁰⁴ az eredményt követően

¹⁰⁵ része

¹⁰⁶ választási lehetőséget

¹⁰⁷ sikerűlhet

¹⁰⁸ alapkérvényt (ti. ami újra felsorolja a teljes érvrendszert).

^{109–109} iratainkat lemásoltatván

¹¹⁰ újraolvasni

Disquisitioit¹¹¹ meg nézni, minden ratiokra¹¹² rea akad az Ur, még is mind azon által ex¹¹³ superabundanti¹¹³ most is imé a' szükséges¹¹⁴ Actakat fine dun-taxat capacitationis¹¹⁴ meg küldöm. Mivel az Egri Püspök eő Excellenciaja¹¹⁵ nagyon¹¹⁶ difficilis denominalt fundusunknak abban a' punctumában¹¹⁶, a' melly az épületek árrabul áll, az bé adando Instantia mellett kilencz rend béli /: 's most meg küldött :/ ¹¹⁷pium oblatumokat ex superabundanti et cum cautela de non recedendo a clementissima Regia aedificiorum pretium refundi praecipiente resolutione lehet producálni¹¹⁷. Vagy talán ¹¹⁸csak ilyen clausulával /: halgatván az említett resolutionul :/ producalthattyuk: **si ne fors fundus insufficiens, vel in aliqua sui parte minus stabilis videretur Suae Maiestati**, így ki se teczenék, mellyik membrumához nem bizunk a' fundusnak¹¹⁸, 's talám így tanacsossabb is leß, mellyet az Ur prudentiájára¹¹⁹ bizunk. Ezen oblationalis¹²⁰ summa¹²⁰ 2870 forintra megyen, es így superállya¹²¹ az épületek árrát, melly csak 2825 forentokbul, 22 denarokbul áll. Az itt originaliter¹²² meg küldött oblationalis¹²³ Leveleket ¹²⁴in vidimatis paribus¹²⁴ már az Urnál hagytuk, ha elégségesek a Parok¹²⁵, az originalisokat¹²⁶ meg lehet tartani, ¹²⁷~~ha pedig in originali producaltatnak is pro meliori esse, azzal se gondolunk~~¹²⁷.

Ha az Instantia addig késhetnék, míg mi fel megyünk, akarnánk, mert az bé adando Instantiába most mindent kel reiterálnunk¹²⁸, valamik ¹²⁹sub

¹¹¹ vizsgálati iratait

¹¹² érvekre

¹¹³ ráadásul

^{114–114} iratokat csupán a [jobb] megértés érdekében

¹¹⁵ méltósága

^{116–116} nehézkes nevezett alap[kérvényünk] ama pontjával kapcsolatban

^{117–117} kegyes felajánlásokat ráadásképpen és arra való biztosíték gyanánt lehet felmutatni, hogy ne térjen el attól a legkegyesebb királyi rendeletről, mely megparancsolta az épületek értékének visszaadását

^{118–118} (hallgatván az említett rendeletről) csak ilyen záradékkal mutathatjuk fel: **ha netalán a meg-alapozás elégtelennek, vagy valamely részét illetően kevésbé szilárdnak tűnik** Öfelségének, így ki se derülne, az alap[kérvénynek] mely részéhez nem fűzünk reményeket

¹¹⁹ bölcsességére

¹²⁰ felajánlott összeg

¹²¹ felülmúlja

¹²² eredetiben

¹²³ megajánló

^{124–124} hiteles másolatok formájában

¹²⁵ másolatok

¹²⁶ eredetiket

^{127–127} ha pedig eredetiben is lesznek felmutatva, mert [úgy] eredményesebb, azt se bánjuk

¹²⁸ újra ismételnünk

^{129–129} az ügy teljes folyama alatt

toto cursu a' Dolognak¹²⁹ történtek, de ha a' Circumstantiák¹³⁰ kesedelmet nem szenvednek, csak tessék az Urnak az Instantiat bé adni, ¹³¹-et super expositionis veritate ad acta per comitatum excelso consilio transmissa provocalni¹³¹, én is ex superabundanti, a' mint a' mostani rövid idő engedi, ¹³²-egy kiss species factit cum provocatione ad producta consilio jam submissa ide accludalok¹³².

Az Ur Levelét Tiszteletes Superintendens Urnak magam attam Kezé-
hez, fogatta, hogy a' Dolgot meg vizsgálja, és Senior Uraimek együtt létek-
ben proponálja¹³³, Serelmét az Urnak semmiben sem kívánván.

Noszlopiak eránt mi resolvaltattott¹³⁴, örömet tudnám, a' Tapolczafői
Csapok Dolga is fel ment-e, arrul kívánnék érteni.

Dolgunkat tovább is recommendallom¹³⁵, érdemes fáradságait érde-
messen fogjuk recognoscalni¹³⁶, én pedig favoriban¹³⁷ ajánlott maradok
Bizodalmas Jó Urnak

igaz köteles szolgálja:
Eöry János manu propria

Pápán, 2^a Junii, 1762.

Sándor Uram az Urat szokott respectussal¹³⁸ tiszteli.

11.

Bécs, 1768. augusztus 26.

*Nagy Sámuel ágens javaslatokat tesz arra nézve [Eöry Jánosnak], milyen kérvényt
készítsenek, és hogyan nyújtsák be.*

Eredeti: kétrét hajtott papír.

Lelőhely: DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1768:5.

Kiadás, regeszta: —

¹³⁰ körülmények

^{131–131} és az előterjesztés igazsága alapján a vármegye által a nagyméltóságú helytartótanácsához át-
küldött iratokhoz fellebbezést benyújtani

^{132–132} idecsatolok egy kis tényleírást a helytartótanácsnak már felküldött okmányok fellebbezéséhez

¹³³ előterjeszti

¹³⁴ határoztatott

¹³⁵ ajánlom

¹³⁶ elismerni

¹³⁷ tetszésébe

¹³⁸ elismeréssel

Bizodalmas Nagy Jó Uram!

A Pápai Actak vetele eránt való tudosittasát az Urnak vettem, mellyett igen akarok. Azoknak elolvasasához egész időm nem volt, hanem tsak cursim¹³⁹ nemelly reszeknek. Igen jó volna azért, hogy ha az Urak parialtatnak¹⁴⁰, és ide tsak¹⁴¹ parjokat pro complemento actorum religiosorum¹⁴¹ felküldenek, külömben is igen sokra nem mennek.

Az ő Felségének beadott Instantia olly moddal, mint történt, jól nem esett, de külömben is seponaltatott¹⁴². Ha akarnak instalni, instaljanak¹⁴³ pro restitutione in integrum¹⁴³, meg pedig¹⁴⁴ fundamentaliter elaborált Instantia¹⁴⁴ által, melly mellett mind¹⁴⁵ Inquisitio producaltassek de anti-quitate usus¹⁴⁵, mind a népnek¹⁴⁶ familiarol familiara való conscriptioja¹⁴⁶ minden gyermekekkel és szolgálakkal 's szolgálokkal edgyütt rendes mód szerent per¹⁴⁷ rubricas¹⁴⁷ fel szamlalvan mind a familiak, mind a lelkek szamat utól, hogy egyben szemben tűnnyön, mint a Győriek tselekedtenek, külömben az fog mondatni, hogy a szamot többre tettük, mint vagyunk. A Parantsolatot is, ¹⁴⁸amelly mellett cassaltatott az Exercitium¹⁴⁸, el nem kell hagyni.

Ehez kepest én a ¹⁴⁹clarificatoria Instantiatol praescindalnek¹⁴⁹, hanem azon fundamentalis Instantiaban lehetne ezen történetet inducalni¹⁵⁰ és revocalni¹⁵¹. A Communis¹⁵² Instantia bé sem adodott, nem jelenven meg, akinek kellett volna az Atyafiak részéről.

Ha, a mint iram, azon fundamentalis Instantiát akarnak a Papaiak megindítani, tisztes két Őreg Embernek szukseges volna meg jelenni, aki, ha szukseges volna, az Audientian¹⁵³ is tudna Deakúl¹⁵⁴ szollani, bator nem tzifran is, leg alább hogy meg lehetne erteni. A harmadik pedig jo volna,

¹³⁹ röviden

¹⁴⁰ lemásoltatná

^{141–141} másolatukat a vallásügyi iratok kiegészítéseképpen

¹⁴² félretétetett

^{143–143} teljes visszaállításért

^{144–144} alaposan kidolgozott folyamodvány

^{145–145} vizsgálat tartassék a gyakorlat ősi voltáról

^{146–146} családról családra kiterjedő összeírása

¹⁴⁷ rovatonként

^{148–148} amely révén megszűnt a [vallás]gyakorlat

^{149–149} felvilágosító kérvénytől eltekintenek

¹⁵⁰ beépíteni

¹⁵¹ visszalidézni

¹⁵² közös vagy közönséges

¹⁵³ kihallgatáson

¹⁵⁴ latinul

ha jo tanúlt uri ember jőne, mint akar az Ur, akar más olly forma, tsak hogy igen iffjú ne lenne, 's előre az Instantia kidolgozasa kedvéért talán tsak az randulhatna fel, és amidőn minden készszen volna, akkor jönne osztán a többi utanna. Mert így mind kevesebb költséggel, mind kevesebb strepitussal¹⁵⁵ esne meg.

In¹⁵⁶ reliquo¹⁵⁶ betses favoriban ajánlott maradok az Urnak

igaz kőteles szolgálja:

Nagy Sámuel manu propria

Béts, 26. Augusti, 1768.

IV. NYUGTÁK

12.

Pozsony, 1722. május 22.

Jeszenák Pál nyugtatja a pápai református egyházat afelől, hogy a vallásügy intézése érdekében Kenessey Istvántól átvett 200 rajnai forintot.

Eredeti: papír nyugta. A szöveg alatt: Rhenenses floreni 200. azaz 200 rajnai forint. Hátlapján: 1722. 22^a Maii vagyis 1722. május 22.

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 156. sz.

Kiadás: —

Regesztá: LISZKAY 1875. 66.

¹⁵⁷Recognoscálo^m praesentibus¹⁵⁷, hogy Nemzetes Vitézleő **Kenessey István** Uramtúl vettem fel Két Száz Renes forintokat, ¹⁵⁸videlicet Rhenenses florenos 200 ad publicas necessitates in negotio religionis¹⁵⁸, mellyeket bizonyos helyekre ki kellett adnunk, kirúl adtam ezen **Recognitionat**¹⁵⁹ Quietantiamat¹⁶⁰.

Posonij, 22^a Maii, 1722.

Jeszenák Pál manu propria

¹⁵⁵ lármával

¹⁵⁶ a továbbiakban

^{157–157} elismerem a jelen levél révén

^{158–158} azaz 200 rajnai forintot a vallásügyben [felmerült] közszükségletekre

¹⁵⁹ elismervényemet

¹⁶⁰ nyugtámat. Az áthúzott szó fölé írva.

13.

Pozsony, 1722. december 18.

Ragályi Ferenc nyugtatja a pápai református egyházat afelől, hogy Kenessey István-tól átvett 80 rajnai forintot, melynek egy részét már elköltötte, a maradékot pedig a vallásügy intézésére fogja fordítani.

Eredeti: kisméretű papír nyugta; restaurált. Hátlapján: 1722. 18. <Decembris> vagyis 1722. december 18.

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 158. sz.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 1875. 66.

Recognoscálo m praesentibus, <hogy> Nemzetes és Vitezlő **Kenessey István** Uramtul mint ezen Nemes Ország Gyűléssén levő Evangelico-Reformatus Uraimék által ¹⁶¹in negotio religionis kívántato szükséges költségek concessiojára deputált Perceptor⁻¹⁶¹ vettem kezemhez ößveséggel nyolczvan egez Renes forintokat, mellyeknek egy része erogáltatott¹⁶², az nálam lévő része penig ¹⁶³ad debita loca⁻¹⁶³ fog adatni, kirül adom ezen Recognitiomat.

Signatum Posonii, die 18. Decembris, anno 1722.

Ragályi Ferencz manu propria

PECSÉT

Elebbeni interimalis¹⁶⁴ ő kegyelmének adattatott ¹⁶⁵quietantia praesentibus cassaltatik⁻¹⁶⁵.

14.

Bécs, 1741. február 15.

Szilágyi Sámuel ágens nyugtatja a pápai református egyházat afelől, hogy évi fizetése fejében Kenessey Istvántól átvett 30 rajnai forintot.

Eredeti: kisméretű papír nyugta. A szöveg alatt: floreni 30 vagyis 30 forint. A hátlapon: Agens Szilágyi Sámuel Uram quietantiája super florenis 30 vagyis Agens Szilágyi Sámuel Uram nyugtája 30 forintról.

Lelőhely: DREL III. 62. e. Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 245. sz.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 1875. 88.

¹⁶¹ a vallás ügyében felmerült szükséges költségek összegyűjtésére kiküldött pénztárnok

¹⁶² ki lett adva

^{163–163} kellő helyekre

¹⁶⁴ ideiglenes

^{165–165} nyugta a jelen levél révén érvényét veszti

Quietantia

super florenis Rhenensibus triginta, quos a spectabili domino Stephano Kenessei in sortem meae angariae praesentis anni rite percepi.

Viennae, 1741. 15. Februarii

Samuel Szilágyi manu propria

MAGYAR FORDÍTÁS

Nyugta

harminc rajnai forintról, melyeket a tekintetes Kenessey István úrtól ezen évi fizetségem fejében annak rendje és módja szerint megkaptam.

Bécsben, 1741. február 15.

Szilágyi Sámuel saját kezűleg

15.

Bécs, 1752. november 28.

Dömjén Gergely ágens nyugtatja a pápai református egyházat afelől, hogy a Csuzi Cseh Pál által neki küldött 24 aranyat átvette Zsoldos Györgytől.

Eredeti: kisméretű papír nyugta. Az aláírás alatt a papírra nyomott vörös viaszpecsét.

Lelőhely: DREL I. 1. b. Dunántúli református egyházkerület ügyviteli iratai. 1752:16.

Kiadás, regeszta: —

Recognoscallom, hogy Soldos György Uram nékem azon 24 aranyakat, mellyeket az Ur Csúzi Pál Uram az ő kegyelme kezehez adott, nékem hiba nélkül által atta.

Bécs, 1752. 28. Novembris.

Dömjén Gergely manu propria
PECSÉT

RÖVIDÍTÉSEK

akv.	=	anyakönyv
DREK	=	Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtára, Pápa
DREKK	=	Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárának Kézirattára, Pápa
DREL	=	Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára, Pápa
jkv.	=	jegyzőkönyv
MOL	=	Magyar Országos Levéltár, Budapest
OSzK	=	Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
PREI	=	Pápai Református Egyházközség Irattára, Pápa
RMK	=	Régi magyar könyvtár. Lásd: SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898.
RMNy	=	Régi magyarországi nyomtatványok. Lásd: BORSA et al. 1971. és BORSA–HERVAY 1983.
VeML	=	Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém

IRODALOM

ANTAL 1888.	=	ANTAL Géza: Az utrechti és leideni egyetemen járt magyar ifjak névjegyzéke. = Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1888. 278–279., 409–412., 437–441.
BALOGH 1879.	=	BALOGH Ferenc: A magyar protestáns egyháztörténet irodalma. Debrecen, 1879.
BARTAL 1901.	=	A. BARTAL: Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae. Lipsiae, 1901.
BÉL 1989.	=	BÉL Mátyás: Veszprém vármegye leírása. Szerk. Kredics László. Veszprém, 1989. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 6.)
BORSA et al. 1971.	=	Régi magyarországi nyomtatványok I. 1473–1600. Összeáll. BORSA Gedeon, HERVAY Ferenc, HOLL Béla, KÄFER István, KELECSÉNYI Ákos. Bp., 1971.
BORSA–HERVAY 1983.	=	Régi magyarországi nyomtatványok II. 1601–1635. Szerk. BORSA Gedeon, HERVAY Ferenc. Bp., 1983.
BÜSSER 1995.	=	BÜSSER, Fritz: Johann Heinrich Hottinger und der „Thesaurus Hottingerianus“. = Zwingliana 1995. 85–108. 1. Die „Schola Tigurinorum Carolina“. 85–90.
DEZSÉNYI 1946.	=	DEZSÉNYI Béla: Magyarország és Svájc. Bp., 1946.
DIÓS 1997.	=	Magyar Katolikus Lexikon. III. Főszerk. Diós István. Bp., 1997.
DIÓS 2004.	=	Magyar Katolikus Lexikon. IX. Főszerk. Diós István. Bp., 2004.
EMBER–HECKENAST 1989.	=	Magyarország története 1686–1790. Főszerk. EMBER Győző, HECKENAST Gusztáv. Bp., 1989.
ESZE 1964.	=	ESZE Tamás: Csuzi Cseh József, a Rákóczi-kor isme-

- retlen írója. = Irodalomtörténeti Közlemények 1964. 265–287.
- FABÓ 1861–1865. = FABÓ András: Monumenta evangelicorum Augustanae confessionis in Hungaria. A magyarországi ágostai vallású evangelikusok történelmi emlékei. I–III. Pest, 1861–1865.
- GALGÓCZY 1906. = GALGÓCZY Károly: A Szondy–Kenessey kegyes alapítványt megalkotó végrendelet és kezelési szabályok. Bp., 1906.
- GONDA–NIEDERHAUSER 1977. = GONDA Imre – NIEDERHAUSER Emil: A Habsburgok. Egy európai jelenség. Bp., 1987³.
- GYSEL 2002. = GYSEL, Werner: Bei Zwingli und Bullinger in Zürich. = Matthias Krieg, Gabrielle Zangger-Derron: Die Reformierten. Suchbilder einer Identität. Zürich, 2002.
- HÄNE 1904. = HÄNE, J.: Die Befreiung ungarischer Prädikanten von den Galeeren zu Neapel und ihr Aufenthalt in Zürich 1675–1677. = Zürcher Taschenbuch 1904. 121–180.
- HARIS 1998. = HARIS Andrea: Telkek és tulajdonosok. A pápai „Hosszu uttza” krónikája a 17–18. században. In: Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok. Szerk. Bardoly István, László Csaba. Bp., 1998. 343–372.
- HEGYI 2003. = Magyarországi diákok svájci egyetemeken és akadémiákon 1526–1788 (1798). Összeáll. HEGYI Ádám. Bp., 2003. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 6.)
- HELLEBRANT 1886–1887. = HELLEBRANT Árpád: A franekeri egyetemen tanult magyarok 1623–1790. In: Történelmi Tár 1886. 599–608., 792–800.; 1887. 196–208.
- HOFFER 1878. = HOFFER Endre: Tormássy János református szuperintendens kivonatos dolgozata a pesti vallásügyi bizottság munkálataiból. = Magyar protestáns egyházi és iskolai figyelmező 1878. 16–28., 93–99., 201–212., 387–401., 459–473.
- HÖRCSIK 1998. = HÖRCSIK Richárd: A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617–1777. Sárospatak, 1998.
- HUDI 1997. = HUDI József: Egy pápai válóper a 18. századból. In: Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben. Szerk. Nagy Beáta, S. Sárdi Margit. Debrecen, 1997. 164–170.
- HUDI 2001. = HUDI József: Fábíán József esperes pályafutása. Acta Papensia 2001/1–2. 5–26.
- HUDI 2002. = HUDI József: Fábíán-életrajz. Fábíán József (1761–1825) református esperes pályafutása. Pápa, 2002. 25–28. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések 4.)
- HUDI et al. 2002. = Dunántúli egyházleírások a XVIII. századból: a Dunántúli Református Egyházkerület 1774-ben. Szerk. HUDI József, JAKAB Réka, KONCZ Pál, KÖBLÖS Jó-

- zsef, KRÁNITZ Zsolt, MEZEI Zsolt. Pápa, 2002. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 5.)
- KATHONA 1961. = KATHONA Géza: Debreceni Ember Pál 1661–1710. = Theológiai Szemle 1961. 219–224.
- KEMPELEN 1911–1932. = KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. I–XI. Bp., 1911–1932.
- KENYERES 1967–1981. = Magyar életrajzi lexikon. Főszerk. KENYERES Ágnes. I–III. Bp., 1967–1981.
- KERESZTESI 1925–1926. = [Név nélkül]: Keresztesi József naplójegyzetei akadémiai útgáról. (I–VII. rész) = Theológiai Szemle 1925–1926. 78–83., 154–160., 262–264., 365–367., 530–534., 707–708., 918–919. A többi rész: 1927. 160–161., 331–338. 1928. 106–109., 199–200., 319–320. 1929. 182–186., 376–381. 1930. 553–556., 764–765. 1931. 285–286., 380–381. 1932. 542–555. 1934. 336–341. 1935. 144–148.
- KISS 1879. = Sz. KISS Károly: Monografiai vázlatok a barsi ref. esperesség múltja s jelenéből. Pápa, 1879.
- KISS 1908. = KISS István: A pápai plébánia története. Veszprém, 1908.
- KOSÁRY 1951–1958. = KOSÁRY Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. I–III. Bp., 1951–1958.
- KOSÁRY 1996. = KOSÁRY Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., 1996³.
- KÖBLÖS 2005. = KÖBLÖS József: A pápai reformátusok küzdelmei a szabad vallásgyakorlatért a XVIII. század elején. Pápa, 2005. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 8.)
- KÖBLÖS–KRÁNITZ 2005. = KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt: „Mindenkör az országban harmadiknak tartatott”? A pápai református kollégium tagolódása a XVIII. század közepéig. = Acta Papensia 2005/1–2. 1–204.
- LISZKAY 1875. = LISZKAY József: A pápai evang. reform. egyház levéltára 1510–1811. Pápa, 1875.
- MAGYARY–KOSSA 1901. = MAGYARY–KOSSA Sámuel: A Csuzy–Cseh család. (Magyarország családai 79.) = Nagy Iván Családtörténeti Értesítő 1901. 127–132.
- MAGYARY–KOSSA 1929. = MAGYARY–KOSSA Gyula: Csuzi Cseh János és „Tragoedia podagrica”-ja. In: Magyar Orvostörténeti Adatok. I. Bp., 1929.
- MÁRKUS 1899. = Az 1526–1608. évi törvényczikkek. Ford. Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1899. (Magyar Törvénytár [Corpus Juris Hungarici] 1000–1895. Szerk. MÁRKUS Dezső.)
- MÁRKUS 1900a. = Az 1608–1657. évi törvényczikkek. Ford. Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1900. (Magyar Törvénytár [Corpus Juris Hungarici] 1000–1895. Szerk. MÁRKUS Dezső.)
- MÁRKUS 1900b. = Az 1657–1740. évi törvényczikkek. Ford. Tóth Lőrinc,

- jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1900. (Magyar Törvénytár [Corpus Juris Hungarici] 1000–1895. Szerk. MÁRKUS Dezső.)
- MIKLÓS 1917. = MIKLÓS Ödön: A groningeni egyetemen tanult magyarok névsora. Pápa, 1917.
- NAGY 1857–1868. = NAGY Iván: Magyarország családai. I–XIII. Pest, 1857–1868.
- PATAKY 1980. = PATAKY László: Ráday Pál és Kenessey István levelezése. In: Ráday Pál 1677–1733. Előadások és tanulmányok születésének 300. évfordulójára. Szerk. Esze Tamás. Bp., 1980.
- PATAKY 1990. = PATAKY László: Az Őrség múltja a kercaszomori református egyházközség történetének tükrében. Szombathely, 1990.
- PFEIFFER 1987. = PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex historia ecclesiae VIII.)
- PONGRÁCZ 1908. = PONGRÁCZ József: Debreceni Ember Pál egyháztörténetéhez. = Dunántúli Protestáns Lap 1908. 595–596.
- RÁCZ 1889–1905. = RÁCZ Károly: A pozsonyi vésztörvényszék áldozatai 1674-ben. I–III. Lugos, Bp., 1889–1905².
- RÉVÉSZ 1882. = RÉVÉSZ Kálmán: Debreceni Ember Pál egyháztörténelme. = Debreceni Protestáns Lap 1882. 132–133., 139–140., 148–149.
- RIBINI 1789. = RIBINI, Joannes: Memorabilia ecclesiae Augustanae confessionis in regno Hungariae a Leopoldo usque ad Carolum VI. Pozsony, 1789.
- SÁRA 2001. = SÁRA János: A Habsburgok és Magyarország. Bp., 2001.
- SCHNEIDER 1934. = SCHNEIDER Miklós: Fejér megye nemesi összeírásai (1754, 1809). Székesfehérvár, 1934.
- SCHNEIDER 1935. = SCHNEIDER Miklós: Fejérmegyei nemes családok. Székesfehérvár, 1935.
- SEGESVÁRY 1935. = SEGESVÁRY Lajos: Magyar református ifjak az utrechti egyetemen. Debrecen, 1935.
- STRAUB 2000. = Nyulásziné STRAUB Éva: Magyar Országos Levéltár – Cimereslevelek jegyzéke. Bp., 2000.² (Magyar Országos Levéltár segédletei 7.)
- SZABÓ 1987. = SZABÓ György: A Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Pápa) kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok. Bp., 1987.
- SZABÓ 1988. = SZABÓ György: Adalékok a pápai református egyház és kollégium történetéhez. Torkos Jakab ismeretlen könyörgései. In: A Pápai Református Gyűjtemény Évkönyve 1988. Szerk. Kövy Zsolt. Pápa, 1988. 201–222.
- SZABÓ 1989. = SZABÓ György: Torkos Jakab püspök kanonika vizitációjának könyv- és eszmetörténeti tanulságai. = Magyar Könyvszemle 1989. 391–399.

- SZABÓ 1990. = SZABÓ György: Torkos Jakab dunántúli református püspök kanonika vizitációja 1747-ből. In: Veszprémi Történelmi Tár 1990/1. 46–53.
- SZABÓ–HELLEBRANT 1879–1898. = SZABÓ Károly, HELLEBRANT Árpád: Régi magyar könyvtár. I–III. Bp., 1879–1898.
- SZINNYEI 1891–1914. = SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. Bp. 1891–1914.
- SZINNYEI 2003. = SZINNYEI József: Magyar tájszótár. Bp., 2003².
- SZÜCS 1918. = SZÜCS Dezső: A magyar protestáns egyház küzdelmei III. Károly korában (1711–1740). I. Pápa, 1918.
- THALY 1871. = THALY Kálmán: Adalék a Sághegyi Sándor-család nemzedékrendéhez. = Századok 1871/2. 140–150.
- THURY 1893. = THURY Etele: A veszprémi ref. egyház története. Bp., 1893.
- THURY 1903–1904. = THURY Etele: Lányi Pál gömöri alispán naplója az 1712. évi pozsonyi országgyűlésről. = Történelmi Tár, 1903. 395–413. 1904. 1–34.
- THURY 1908. = THURY Etele: A debreczeni református főiskola törvényei s az ezeket aláírt tanulók névsora. In: Iskolatörténeti adattár. Szerk. Thury Etele. II. Pápa, 1908. 68–466.
- THURY 1998. = THURY Etele: A Dunántúli Református Egyházkerület története. I–II. Pozsony, 1998². (Csallóközi Kis-könyvtár)
- TÓTH 1808a. = TÓTH Ferenc: A helvétziai vallástételt tartó tul a dunai főtiszteletű superintendenciában élt superintendensek, vagy református püspökök élete. Győr, 1808.
- TÓTH 1808b. = TÓTH Ferenc: A' pápai reformáta szent ekklesiának rövid históriája. Komárom, 1808.
- TÓTH 1899. = TÓTH Béla: Magyar ritkaságok. Bp., 1899.
- TÓTH 1927. = TÓTH Endre: A pápai református egyházmegye története. Pápa, 1927.
- TÓTH 1937. = TÓTH Endre: Torkos Jakab dunántúli református püspök (1711–1785) mint igehirdető. Bp., 1937. (A református igehirdető szemináriumi könyvei 2.)
- TÓTH 1941. = TÓTH Endre: A pápai református egyház története. Pápa, 1941.
- TRÓCSÁNYI 1981. = RÚZSÁS Lajos – TRÓCSÁNYI Zsolt – BODOLAY Géza – KISS József – PÖLÖSKEI Ferenc: A pápai kollégium története. Szerk. Trócsányi Zsolt. Bp., 1981. II. A szatmári békétől a türelmi rendelethez. 43–86.
- VINKÓ 1989. = VINKÓ József: Zürich. Bp., 1989. (Panoráma. Külföldi városkalauzok.)
- WALLASZKY 1808. = WALLASZKY, Paulus: Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria... Buda, 1808.
- ZOVÁNYI 1889. = ZOVÁNYI Jenő: Magyarországi ifjak az Odera mellett frankfurti egyetemen. = Protestáns Szemle 1889. 178–202.

MŰHELY

ZOVÁNYI 1914.	=	ZOVÁNYI Jenő: Ágensválasztás 1762–1763-ban. = Protestáns Szemle 1914. 79–91., 151–168., 220–239.
ZOVÁNYI 1977.	=	ZOVÁNYI Jenő: Magyar protestáns egyháztörténeti lexikon. Szerk. Ladányi Sándor. Bp., 1977 ³ .
ZSILINSZKY 1866a.	=	ZSILINSZKY Mihály: Egyháztörténelmi emlékek a zürichi könyvtárból. = Sárospataki Füzetek 1866. 73–77., 165–167., 280–282., 453–463.
ZSILINSZKY 1866b.	=	ZSILINSZKY Mihály: Zürichi jegyzetek a magyar protestáns egyház gyász-évtizedének eseményeire nézve. = Sárospataki Füzetek 1866. 549–558., 672–678.
ZSILINSZKY 1907.	=	A magyarhoni protestáns egyház története. Szerk. ZSILINSZKY Mihály. Bp., 1907.

SUMMARY

JÓZSEF KÖBLÖS

The Struggle of the Reformed Believers in Pápa for the Free Practice of Religion at the Beginning of the 18th Century

In the former issues of our periodical we published the documents of the official correspondence that presented the desperate struggles of the reformed believers of Pápa for their freedom to practice their religion.

But who were the leaders of this war fought with the pen on behalf of the local church? What sources and means did they use to establish their arguments? How was the system of arguments developed as the occur the final versions of their petitions? It is these questions that the essay tries to answer.

The nobility in Pápa had a close, welthier upper circle. István Kenessey was one of the most characteristic figures of this set of people from the 1710s. The continuity among the leaders did not stop throughout the 18th Century. In defence of the reformed case the torch was always passed on to a lawyer related to the family of Bishop Jakab Torkos. After his death and even in the last years of his life, Kenessey was succeeded by Pál Csuzi Cseh and Imre Soós both of whom gained distinction in managing the situation after the royal decree in 1752 and maintaining the status quo during the Adásztevel period. From the beginning of the 1750s they let Gergely Sándor join in, whose responsibility, after their deaths, was to manage the established situation. At the same time János Eőry appeared, who first helped Gergely Sándor, but after the Edict of Tolerance he was the one who formulated the legal frame for the activity of the local church that was free again.

As for the question relative to the sources and means of the war fought with the pen is concerned, we tried to set up a catalogue of a virtual library that might have been used in pursuit of the reformed case when formulating arguments. In this part of our essay we give account of books and manuscripts available in our archives and library that could have been part of that virtual library. We, of course, publish the name of the original owner and the accession number as well. Some of these documents could have been and one of them must have been used by István Kenessey.

As far as the third question is concerned, how the final structure of arguments was developed in the final version, we publish the texts occurring during the process of applications. In the attachment the reader can find drafts, letters of comission, pieces of correspondence between representatives of the church and agents at the administration, and receipts from the agents.